

5102

839.82

2-23

839.82
3-23

02 NOV 2009

ԿՆՈՒՑ ՀԱՄԱՌՆ

ԵՐԿՐԻ ՀԻԹԵՐԸ

Մամուլ
59296

Ռուս. թարգմ.
ԵՓՐ. ՏԵՐ-ՄԱՐՏԻՐՈՍԵԱՆ

70825

ՀՐԱՏԱՐԱԿՉՈՒԹԻՒՆ
„ՄՈՒՔ ԵՒ ՄԱՆԳԱԿ“
ՄՕՍԿՎԱ, 1923

01 JUN 2013

5102

ԵՐԿՐԻ ՀԻԻԹԵՐԸ

9725-71

Հանրապետական թարգմանութեան
իրատնը եւ նկարների կիշէները
վերջում են Главполитпросвет-ի
«Красная Новь» ճրատարակչութիւնից.

կրում էր հա կրում... Անտառի միջով նա շա-
րունակ երթնեկում էր տնից—գիւղ, գիւղից—
տուն, որպէս մի լաստ երկու ամիւրի մէջ:

Մի անգամ նա ծանր բեռով տուն վերա-
դարձաւ. բերել էր երկու էգ և մի արու այծ:
այդտեղով անցնող առաջին օտարականը—թա-
փառաշրջիկ լօպարը տեսաւ այծն ու հասկացաւ,
որ այդ մարդը հիմնովին է բնակւել այստեղ:
Նա սասց.

— Դու մի՞շտ պիտի ապրես այստեղ:

— Այո, — ստատասխանեց մարդը:

— Անունդ ի՞նչ է:

— Իսահակ. չե՞ս կարող քո ծանօթներից
մի բանւորուհի ձարել ինձ համար:

— Ո՛չ. բայց տեղ համներուց կիսուն մ.յդ
մասին:

Իսահակը անխոնջ մշակ էր: Նա այծերի
համար ձմեռա սրաշար էր տեսնում, հողը մար-
ըում, դաշտերը մշակում, քարէ շրջապատ կան-
գնում: Աշնան դէմ մի խրճիթ շինեց. նրա սրա-
տերը լաւ ձեփւած էին, մէջը տաք, բաժանւում
էր երկու մասի—մէկում ինքն էր ապրում, միւ-
սում անասունները: Աորբում դուրս ցցւած
ժայռի տակ խոտատեղի շինեց: Ամեն ինչ կար
իր արամապրութեան տակ:

Մէկ օր դարձեալ երկու լօպար—հայր ու
որդի—անգան նրա բնակատեղու մօտով:

— Բարե ձեզ, սասցին նրանք, երևում է,

Նա դէպի փախ է գնում...

որ նշանաւոր մարդիկ են եկել այս ամառի տեղում ապրելու (չէ՞ որ լուսարները միշտ էլ շոգորթում են)։

— Բանւորուհու տեղ չգիտէ՞ք, ինձ հարկաւոր է, պատասխանում է Բասնակը։

— Բանւորուհու՞ւ։ Ոչ։ Բայց մենք դրա մասին կիտակե՞ք։

Օ, նա բանւորուհի էր փնտրում միշտ, երբ կնձխին էր տանում գիւղը, բայց չգտաւ։

Ակամայից ստիպւած էր մենակ մնալ։ Չմնար նա փայտէ մեծ տաշտակներ էր շինում, տանում գիւղում ծախում և ձմրան բուք ու բուրանին տալրակներով լի կեր ու զանազան տեսակ պիտոյքներ տուն բերում։ Ցանք օրեր էին, նա սառչում, իր բեռից էր կաշչում։ Գաժան օրերին — մարդ օգնական պիտի ունենա, բայց այդպիսին չկար, այնուամենայնիւ նա գլուխը չկորցրեց։ Իր սան կառուցումը շարունակեց, պատի մէջ պատուհան բաց արաւ, երկու ապակի ձգեց — պայծառ օր էր դա իր կեանքում։ Այժմ տեաներու համար հարկ չի լինել բուխարին վառել, ցերեկաւ լոյսին էլ կարելի էր տաշտակ շինել։

Գարունը եկաւ, նա իր փոքրիկ հողամասը մշակեց, կարասօֆիլ ցանեց։ Անասուններն աւելացան — երկու աչձերը մէկական զոյգ ուլ ծնեցին — ընդամենը այժմ նա եօթ աչձ ունէր։ Եւ, վերջապէս, մէկ անգամ յայտնուեց կին-օգնակա-

նր, որին նա այնպէս փնտրում էր: Աշտարուստ
նա մօտ երեսուն տարեկան էր—գեր ու կոպիտ
կազմածքով մի աղջիկ ուժեղ բազուկներով: Նա
աղջուկնեց ու արագօրէն վրա բերաւ.

— Ես սարի էն կողմը պիտի երթամ, ինչ
ու և այս ճամփով եկա:

— Ա՛, սասց աղամարդը, դու գազաթիղ
պիտի անցնես:

— Այո՛:

— Անա թէ ինչ, իսկ անունդ ի՞նչ է:

— Ինգեր: Իսկ քո՞նը.

— Իսահակ:

— Հը՛մ... Իսահակ: Ասենք, այստեղ վատ
չէ, սասց նա խրախուսող շեշտով:

— Նա իսկոյն գլխի բնկաւ, որ աղջիկը ոչ
թէ սարի այն կողմն էր գնում, այլ ուղղակի իր
մօտ էր գալիս:

— Ներս արի ու ճանգիստ տուր սաներիդ,
սասց նա:

Նրանք խրճիթը մտան, երկսով կերան ճամ-
պու պաշարից և այծի կաթ խմեցին: Գնեղուց
ստաջ աղջիկը նրան սրճով հիւրասիրեց. նա
պատկեց, գիշերը նրա մէջ ցանկութիւն բռնկեց,
ու նա տիրեց աղջկան: Առաւօտեան Ինգերը
չգնաց, ամբողջ օրը մնաց այնտեղ, այծերը կթեց,
տունը մաքրեց, կարգի բերաւ: Եւ անա մենակ
մարդու համար նոր կեանք սկսեց: Ճիշտ է,
նրա կինը պարզ չէր խօսում և իր նապաստա-

կային շրթունքի պատճառով յամաւօրէն խուսա-
փում էր մարդկանց հայեացքից, բայց այդ վե-
րին կիւսած շրթունքը նրա բազմն էր, եթէ այդ
թերութիւնը չլինէր, Ինգերը, երեւի, երբէք էլ
նրա մօտ չէր գալ: Իսկ ինքը շա՞տ գեղեցիկ էր.
Թաւամորուս, թիկնաւէտ ու խստաբարս դիմա-
գծերով մի աղամարդ, որ սարսափելի մի ջրա-
ղացաքարի էր նմանում: Սրանից յետո ի՞նչ
խօսք կարող է լինել Ինգերի մասին: Իր նախ-
կին բնակավայրից նա բերեց չորս մօքի, եր-
կուսը գառներով, քիչ-միշ հանդերձեղէն և մօն-
րուք. ճախարակ, սանդեքք, փոքրիկ հայելի և
գեղեցիկ ապակէ ուլունքները մի շարան: Հաս-
կանալի է, որ երկրային այս բարիքները Խա-
հակին ուրախութիւն պիտի պատճառէին, բայց
նա ժլատ էր իր հիացմունքի արտայայտութեան
մէջ, թէև օրէցօր աւելի ու աւելի մեծ սէր, հրա-
պուրանք էր գգում իր կրծքի տակ:

— Ես մի այլ տեղ սրանից աւելին ունեմ,
ասում էր Ինգերը, իսկ իմ քեռի Սիվերաի մա-
սին ոչի՞նչ չես լսել:

— Ոչ:

— Նա հարուստ է—շրջանային գանձապահ
մեր գիւղում:

Նա կացինը վերցրեց ու դէպի անտառ
գնաց: Ինգերը լսում էր կացնի հարւածը և
ձայլիւնից գլխի ընկնում, որ նա խոչար ծառեր
է գետին տապալում: Երեկոյեան նա թոկից կա-

Այդտեղով անցնող թափառաւորների լոպարը տեսաւ այժր...

պած մի մեծ գերան քաշ տալով՝ տուն վերագարծաւ: Կապիտ ու պարզամիտ Իսահակը ոչժերը լարած ազմուած էր գերանով, ոսներով, հագում, որպէսզի կինը անից դուրս գա ու վարմանա իր վրա:

— Խելքդ հօ բոլորովին կորցրել ես, բացականչեց Ինգերը, ընդառաջելով նրան, գոմա՞րդ ես, թէ ոչ:

Նա չպատասխանեց: Մտքովն անգամ չանցաւ պատասխան տալու:

— Ինչի՞դ է պէտք այս գերանը, հարցրեց նա:

— Ինքս էլ չգիտեմ... պատասխանեց նա անհոգ:

Ամառուա ընթացքում նա շատ գերան կրեց զէպի տուն:

Ինգերը վերստին ուտելու պարէն զրեց իր պարկում ու ասաց.

— Գնում եմ մերոնց առողջութիւնը հարցնելու:

— Աա՛, դուրս թռաւ Իսահակի բերնից:

Նա այլևս ոչինչ չասաց ու կնոջ դուրս գնալուց յետո՛ւ բուսականին յապագեց: Ինգերը հազիւ հազ էր երևում անտառի բացասում, երբ նա ձայն տւեց:

— Իսկ դու էլի յետ կգա՞ս:

— Ինչու՞ չախտի գամ որ: Գու էլ բան ասացի՞ր:

— Աա՛...

Եւ աճա նա վերատին մենակ է: Խրճիթում
գատարկութիւն ու լուսթիւն է տիրում: Խորա-
պէս ու լըջօրէն նա գգում-ապրում է իր մե-
նութիւնը: Բայց ճախարակը և սանդերքը իրենց
տեղումն էին, Ինգերն իր հետ ոչինչ չտարաւ:
Երեք օր նա ընդմիջումներով գերան էր առնում
ու գետինը փորում, աշխատում էր ու մտածում,
թերևս վաղը Ինգերը կգա: Ինգերը չեկաւ: Հին-
գերորդ երեկոյեան նա սրտի փոքրիկ կասկածով
պատկեց բնելու—չեկաւ, ասեմք, ճախարակն ու
սանդերքը մնում էին իրենց տեղում: Պարձեալ
ներսը գատարկութիւն ու խաղաղութիւն էր տի-
րում. բայց աճա, վերջապէս, գրսից սանածայն
լսեց, նա տեղից ցատկեց և դէպի դուռը նետ-
ւեց: Ինչ որ ուրուակմն երեաց նրան. նա տեսաւ
կովին, Ինգերին ու կովին: Երկուսն էլ չքացան
գոմում:

Այդ վայրկեանին նրա մէջ մի վտտ կաս-
կած զարթնեց: Ինգերը, հասկանալի բան է,
անգին կնիկ է, բայց այս սրգէն անկարելի է:
Ճախարակն ու սանդերքը դեռ մի կողմ, բայց
կովը, կովը: Չէ՞ որ աէրը իսկոյն կիմանա և
անպայման կգանի:

Ինգերը դուրս եկաւ փարախից ու հպար-
տօրէն ժպտալով ասաց.

— Կովս բերի:

— Ա՛, — պատասխանեց նա:

— Ի՞նչ ես կարծում, մեր ունեցած կերը
կրաւականացնի՞ նրան:

— Ինչ վերաբերում է կերին, մեր կերը
կրաւականացնի նրան:

Այժմ բախում ամեն ինչ կար. կարելի է
ասել ոչ մի բանի պակաս չէր գգացում: Նրանք
պահանջկոտ չէին—գոհ էին իրենց ունեցած
ապրուստով ու բաղբաւոր: Օրը բացում էր
թէ չէ, վեր էին կենում ու գործի կաշում. աշ-
խատելու, վաստակելու ու հարամաշ լինելու հա-
մար միշտ էլ գործ կար, ինչ արած կեանքն
այդպէս է... և՛ վիշտ, և՛ ուրախութիւն, ամեն
ինչ կա մարդու համար: Իսահակը սկսեց նոր
շէնք կասուցել—այդ բարեկեցիկ վիճակում նա
չէր կարող պարապ նստել: Քանի դեռ կարաօ-
ֆիլը ծաղկում էր և խոտհարքը դեռ չի սկսել,
նա քարէ հիմքի վրա գերամներն է կանգնե-
ցնում, պատուհանի համար բացած տեղը յար-
գարում, շատ դժւար էր, նա ամբողջովին աշ-
խատանքի մէջ խրուեց ու տարւա եղանակը մո-
ռացութեան տեց: Երբ խոտհարքը սկսեց, նա շէն-
քի կառացումը թողեց ու սկսեց սարալանջերին
խոտ հարել ու հարածից մեծ խրճեր կապել: Մի
անձրեսոյցին օր Իսահակն ասաց, որ զիւղ պիտի
գնա: Նա գնաց ու երկու օր անց՝ վերադարձաւ
մի վառարան շալակին:

— Չէ՛, չէ՛, դու ուղղակի մարդ չես, բա-
ցականչեց Ինգերը: Հօ բուրն էլ այդպիսի վա-
ռարան չունի՞ն, աւելացրեց նա, երբ Իսահակը
պլխտան իր տեղը դրեց:

Ստոնաբըը շարունակում էր. Իսահակը
կոյտերով էր կրում խոտը և միայն անձրևոտ
օրերին շէնքի վրա աշխատում: Սեպտեմբերին
Իսահակը հասկացաւ, որ այդպէս չի կարելի աշ-
խատել:

— Օգնիր ինձ գերանները կանգնելու, զի-
մեց նա Ինգերին, ցանկանալով աշխատանքը
արագացնել:

Ինգերը վերջերումս շատ էր հաստացել և
այլևս չէր կարողանում վազել, ու երբ հոկտեմ-
բերը վրա հասաւ, նա յայտարարեց.

— Ես այլևս աշխատել չեմ կարող:

Իսահակը ահաճութիւն զգաց. պէտք էր ան-
պայման բարձրացնել ու ձգել ձեղունակալը, որ-
պէսզի հնարաւոր լինէր մինչև աշնանային անձ-
րևները տան կտուրը ծածկել, իսկ ժամանակը
շատ ու շատ սուղ էր: Ի՞նչ պատահեց Ինգերի
հետ. արդեօք նա չի՞ հիւանդանում:

— Երբ քողաք գնաս միւս անգամ, ինձ
համար մի մեծ կողով կամ արկղ բեր:

— Ինչի՞դ է պէտք, հարցրեց Իսահակը:

— Հարկաւոր է, պատասխանեց Ինգերը:

Միաժամանակ պայծառ եղանակ էր: Ին-
գերը հողը փորփորեց, կարտօֆիլը ժողովեց,
իսկ Իսահակը տանիքը ծածկեց մինչև երկարա-
տե անձրևների վրա հասնելը: Իսահակը նորից
գիւղ գնաց ու երկու օրից յետո վերադարձաւ:
Իերել էր մի պատուհանի շրջանակ, երկու ներ-

կած դուռ, բացի այդ՝ կրծքից կախած ունէր մի
արկղ — Ինգերի համար, արկղի մէջ կար ուտե-
լեղէն: Ինգերն ասաց.

— Ինքան պիտի դնաս-գաս, որ հոգիդ
դուրս գա:

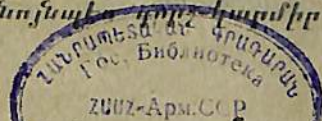
— Հը՛մ...

Իսահակը տակաւին շատ էր առողջ. նա իս-
կոյն սկսեց դռները յարդարել — սքանչելի դռներ
էին, ճիշտ է թէև մի քիչ բանեցրած էին, բայց
նորից լաւ ներկւած էին կարմիր ու ձերմակ ներ-
կով: Նրանք փայլում էին, որպէս պատկեր:

Եւ ահա նրանք փոխադրւեցին նոր տունը,
իսկ անասունները բռնեցին ամբողջ խրճիթը.
անապատաբնակները, ուղղակի հրաշք է, թէ
ինչպէս կարճ ժամանակում իրենց համար ազ-
րուստի մեծ յարմարութիւններ ստեղծեցին:

Քանի որ գետինը զեռևս չէր սառել, Իսա-
հակը վերին շերտերում ցցւած քարերը և հողի
մէջ թաղւած արմատները սկսեց քանդել, յա-
ջորդ տնրւս համար մարգագետին պարբաստել.
Երբ գետինը սառեց, նա սկսեց անտառ գնալ ու
եռանդով փայտ կտրել: Իսահակը յոյս ունէր
ձմեռը զիւղին պարբերաբար փայտ մատակա-
բարելու, ինչու և շարունակում էր անտառը
մաքրել՝ փայտի պաշար տեւանելով: Այդ ժամա-
նակամիջոցում Ոսկեղջիւր կովը ծնեց. բարիքի
ու բաղդաւորութեան մի նշանակալեց օր էր դա
անապատում: Կովի կողքին մի փոքրիկ հորթ էր
պառկած, նոյնպէս որ կարմիր գոյնի:

5296 9725-71

Եւ, վերջապէս, մէկ անգամ կին — օգնականը
յայտանայ...

— Ի՞նչ անուն տալ քեզ, հարցրեց Իսահակը, աւելի համապատասխան մականուն, քան Արծաթեղջիւր, չի կարելի գտնել:

Ձմեռը, երբ առաջին անգամ ձիւն եկաւ, Իսահակը ձի ճարեց և սկսեց գիւղը փայտ կրել, իսկ այնտեղից տուն — այլեւայլ պարէն, ալիւր, ձուկ: Մէկ անգամ էլ մի եզ բերաւ, գնել էր շատ էժան անասունների կերի պակասութեան շնորհիւ:

Երկար ժամանակէս պաշար ունէին — նրանք ունեւոր մարդ զարձան: Բայց և այնպէս էլի շատ բան էր պակասում. ձին ուրիշինն էր, պէտք էր վերադարձնել, այն ինչ հէնց գարնանը Իսահակին ձի էր հարկաւոր...

Մէկ անգամ առաւօտեան կամացուկ անից գիւղ մեկնեց փայտի վերջին բեռով ու երրորդ օրը վերադարձաւ: Գեռ տուն չմտած՝ ներսից ինչ որ տարօրինակ ձայն լսեց:

Նա ներս մտաւ, և ամենից առաջ նրա աչքին ընկաւ արկղը, որ նա բերել էր գիւղից իր կրծքից քարշ արած: Նա կախւած էր երկու թուկերի ծայրերից և մանկան համար օրօրոցի վերածւած:

Իսահակը հարցրեց. — Գու արդէն գործդ տեսա՞ր:

— Այո, տեսա: Նա քո գնացած երեկոյեան ծնւեց, տղա է:

Իսահակը տեսաւ մանկան փոքրիկ, կանո-

նաւոր, կարմիր դէմքը առանց նապաստակային շրթունքի և խտամազ գլուխը. իսկական արողջ փոքրիկ գեղջուկ, որ արկղում համապատասխան է իր կոչման ու դիրքին: Իսահակն իրեն կակ-դած զգաց— ջրադացաքարը կանգնել էր հրաշքի առաջ, որը որպէս առեղծւած, փոքրիկ դէմքով կեանք էր առել: Հրաշք է, էսպէս փոքրիկ տղա ունենալ արկղում:

Մայիսին նրանց մօտ ժայռերի այն կողմից հիւր եկաւ— Ինգերի ազգականուհին. հեռուից էր եկել, ընդունում են սրտաբաց.

Նա ասում է.

— Ես եկա նայելու, թէ ինչպէս է ապրում Ոսկեղջիւրը այն օրից ի վեր, երբ հեռացաւ մեզնից:

— Իսկ քո մասին մարդիկ հօ չեն էլ հարցնի, կարեկցօրէն ասում է Ինգերը մանկան:

— Ահա թէ ինչ, ապա մի տեսնեմ, թէ ո՞նցն է. էլ սրանից լաւը չի էլ լինիլ: Իսկ դուք պսակւեցի՞ք: Ա՛խ, դուք դեռ չէ՞ք պսակւել:

— Կպսակւենք, երբ այս տղամարդուն մկրտելու ժամանակը վրա հասնի, — ասում է Ինգերը. հը՛, ի՞նչ կասես, Իսահակ:

— Պսակւելը, ի հարկէ, հասկանալի է:

— Օլինա, դու չե՞ս կարող աշխատանքների ընդմիջումին դալ մեզ մօտ անասուններին նա-յելու, մինչև որ մենք կգնանք ու կգանք:

— Ինչո՞ւ չէ, խոստանում է հիւրը:

— Ի՞նչ էիր ասում Ոսկեղջիւրի մասին, ասաց Իսահակը, դու նրան տեսնե՞լ էիր ուզում:

— Նրանք գոմն են դնում, հիւրը չափից գուրս գոյում է, Իսահակը հարցնում է.

— Ուրեմն Ոսկեղջիւրը առաջ քեզ մօ՞տ էր ապրում:

— Ինչպէս չէ, դեռ հորթ ժամանակը, մինչև այժմ էլ նրա մայրը դեռ մեր գոմումն է:

Իսահակը վաղուց մխիթարական խօսք չէր լսել. ասես նրա սրտից մի ծանր բեռ լիջեցրին, ուրեմն Ոսկեղջիւրը իրաւունքով Ինգերին ու իրեն է պատկանում:

Սարերից եկած Օլինա անունով այս հա-մեստ ու քաղաքավարի լեզու ունեցող կինը եր-կու օր ապրեց նրանց մօտ: Երբ նա պատրաստ-ւեց ճամպա շնկնելու, Ինգերը նրան մի քիչ ոչ-խարի բուրդ տւեց:

Մնացին երեխան, Իսահակը և իր կինը— կեանքը դարձեալ նոյնն էր— առօրեա աշխա-տանք, մանր-մունր հոգսեր ու ծիծաղ: Ինգերը մեծ քանակութեամբ ձերմակ ու կարմիր պա-նիր պատրաստեց ու թողեց բռնելու: Իսահակը կառուցում էր, յետո էլ մի կոճղ փորեց և մսուր պատրաստեց:

Մայիսը մօտենում էր իր վախճանին: Արևը չորացրել էր բլուրները. և ահա մի օր նա ա-ռաւօտեան կուշտ կերաւ, հետն էլ դարձեալ ու-տելիք վերցրեց ու գիւղ գնաց:

Երեկոյեան նա տուն վերադարձաւ...

— Ինձ համար չորս արշին չի՞ կրերես, կանչեց նրա յեռեկոյ Իսաբերը։

— Ինչի՞ց է պէտք, պատասխանեց Թաահակը։

— Վերադարձաւ ձիով ու սալակով։ Այժմ նա իրեն փոքր ու խեղճ չէր գգում։ Նա կարծես Ոսկեղջիւրի փոխարէն հաշիւ էր տեսնում կնոջ հետ և հաշիւ էր տեսնում վայելչօրէն։

Ընդունեցէք մեզնից այս ձին, այն էլ գլխած կանխիկ վճարով։

Նա բերել էր նաև դուխան, ցաքան ու փոցխ, մի լրիւ սարք, այժմ նա ունի այն, ինչ որ պէտք է։

Ահաւասիկ չի՞ծը, սասց նա, կապույտից բացի ուրիշ չկար։

Նրա գրգռանը անսպառ էր, և ընծաները շուայլ։ Նա ձին ազատեց սալակից ու դոմը տարաւ։ Ո՞րքան էր պարտք մնացել ձիու ու սալի համար։ Մնում էր վճարելու մի մեծ գումար — հսկայական պարտք։ Ոչինչ, աշխանը պարտահատոյց կլինի։ Նրա համար նա փոյս ունի, անցած տարւանից մնացած կնձնին, մէկ էլ ընտիր գերանների մի զգալի պաշար։ Տակից դուրս կզա։ Օրերը սպառում էր երկրի վրա թափած աշխատանքով։ Նա նոր փոքր հողամասեր մաքրեց արմատեղէնից ու քարերից, ցելեց, ազրեց, ցաքանեց, ձեռներով ու սոսներով հողակոշտերը մանրեց և ամեն կերպ հողը խնամելով՝ գաշ-

տերը թաւշէ գորգերի վերածեց: Երկու օր սպասեց, թւում էր թէ անձրև պիտի գար, սպասարի ցանեց:

Գարեր շարունակ նրա պապերը գարի էին ցանում: Գարին—դա հացն է. գարու լինել—չլինելը կեանքի և մահուան խնդիր է. Իսահակը շարժում էր գլխարաց ու սերմում: Խնամքով ու քնքշօրէն նա նետում էր իւրաքանչիւր բուսը, հեղ էր ու խոնարհ: Ճառագայթաւոր հովհարի ձևով նրա ձեռներից թափւում էր գարին. ամպամած էր երկինքը, բայց մեղմ. խոստանում էր երկարատև ու բարակ անձրև:

II

ՕՐԷՆՔԸ ՆՐԱՆՅ ՇԷՄՔՈՎ ՆԵՐՍ ՄՏԱԻ...

Ինգերը մանկան համար կապոյտ չիւց երկար շապիկ ու գլխանոց կարեց: Ինչ էլ տղա էր: Երբ մայրը, վերջապէս, որոշեց նրան ելիսէլ կոչել, Իսահակը դրա դէմ շատարկեց:

— Բո ուրունքները հէնց հիմա է, որ կարող են պէտք գալ, ասաց Իսահակը:

Ինգերն արդէն մտածում էր ուրունքների մասին. գուր չէր նա մայր կոչւում և ինչպէս բուրբ մայրերը—յիմար էր ու հպարտ: Նա ուրունքներով գլխանոցի ծայրերը գարդարեց ու շատ գոհ մնաց իր արածից:

Օլինան չէր գալիս. և թէ անասունները չլինէին, կարող էին բոլորը միասին գնալ ու երեւոյս օրից յետո մկրտւած մանկան հետ վերագառնալ: Իսկ եթէ պատկեւը չլինէր—Ինգերը մենակ կարող էր գնալ: Իսահակը չէր խմանում, թէ ինչ ասի: Իսկապէս, ամեն ինչ սուսնայ սկզբի սկսեց, ով գիտէ, գուցէ պատկեւը նոյնքան անհրաժեշտ է, որքան և մկրտութիւնը: Երաշտ էր սկսւում, իսկական այրող երաշտ: Այն ինչ, պէտք

է մղմաներ կտրել, գիւղ գնալ, եւ այս բոլոր իրա-
բանցումը յանուն պսակի ու մկրտութեան: Յի-
րաւի, մարդիկ զուրկ չեն մեծ ու փոքր վշտերից:
Ահա և Սլինան եկաւ...

Այժմ նրանք պսակւած էին, երեխան մկրդ-
ուած: Իսկ երաշտը շարունակում էր այրել
զարու փոքրիկ արտերը: Գարին հարեցին, որ-
պէս կեր, անասունների համար... Միակ յոյսը
— գա կարտոֆիլն էր. եթէ մարդ հաց չու-
նի, բայց կարտոֆիլ ունի, մասնւած չէ քաղցի:
Մակահն կարտոֆիլի վիճակն էլ լաւ չէր. եօթը
շաբաթ էր, ինչ շարունակւում էր երաշտը. ան-
տանելի սօթ էր. կարտոֆիլը ծագկում էր ան-
բնական, այլանդակ ձևով: Իսահակը իրողութեան
հետ հաշտւելով, սկսեց բեռնակիր քրջակ շինել
վանկափայտի համար: Օրերը գալիս էին ու
գնում, երեխան մեծանում էր, Ինգերը իւր հա-
րում ու պանիր պատրաստում: Իսկապէս, գրու-
թիւնը այնքան էլ սարսափելի չէր, աշխատա-
ւոր մարդիկ մի տարի բերք շինելու զէպքում
կարող են դիմանալ... Բացի այդ, երբ իններորդ
շաբաթն անցաւ, ամբողջ մի օր — զիշեր-ցերեկ
յորդանատ անձրև տեղաց: Իսահակն ասաց.

Կտեսնես, կարտոֆիլը մի քիչ կլաւանա:

— Ինչպէս չէ, իհարկէ, հանգստացնող շեշ-
տով պատասխանեց Ինգերը, ամեն ինչ կլաւանա:
Մի այդ Ինգերը. միշտ էլ նա գիտէր միտի-
թարել ու նուստատակային բերնով փաղաքշանքի

խօսք ասել: Թէև վատ էր խօսում, աււում, որ-
պէս կափարիչ, որի տակից գոլորշի էր դուրս
գալիս, բայց հաճելի էր լսել նրա մխիթարանքը.
ապա բնաւորութիւնը, նա կենսաբախ կին էր:
Նրանք սկսեցին կարտոֆիլը քանդել և աշ-
խատանքն, ըստ հնաւանդ սովորութեան աւար-
տեցին «Միքայելեան օրից» քիչ առաջ:

Տարին միջակ էր — գոհացուցիչ — եղանակի
նկատմամբ կարտոֆիլը այնքան էլ պահանջկոտ
չէ ու ինչ էլ որ լինի, նա կածի...

Մի անգամ նրանց տան մօտով մի լօպար
էր անցնում. նայեց ու զարմացաւ կարտոֆիլի
առատութեան վրա:

— Գիւղերում կարտոֆիլի բերքը ուելի
վատ է, ասաց նա:

Չմեռը եկաւ: Ինգերը բուրդ էր գգում ու
մանում, Իսահակը մեծ սայլերով շոր փայտ
էր գիւղ տանում: Պարտքը վճարւած էր, ձին
սայլը, զուխանն ու ցաքանը — բոլորն արդէն
իր սեփականութիւնն էր: Նա մեկնում էր
Ինգերի պատրաստած պանրով, վերադառնում
մանւածքով, ջուլհակի զործիքով, հետը բե-
րում էր կամ ալիւր ու զանազան պարէն, կամ
յղիւած բարակ տախտակներ ու մեխ: Մէկ ան-
գամ էլ նա հետը մի լամպ բերեց:

— Գետինը մանեմ ես, զու ուղղակի կա-
լարդ ես, բացականչեց Ինգերը, թէև վաղուց
էր գլխի ընկել, որ լամպ կունենան:

Նրանք երեկոները լամպը վառում էին և իրենց այնպէս էին զգում, ասես թէ զրախտում լինէին. իսկ փոքրիկ Ելիսէյը կալ ծում էր, որ դա արև է:

— Ահա, թէ նա ինչպէս է զարմանում, — ասաց Իսահակը:

Իսահակը գիւղից շապկացու քաթան և բրդէ գործւածքի համար այլևայլ ներկեր բերեց. յետո էլ մի պատի ժամացոյց: Ի՞նչ. ժամացոյց... Ինգերի ուրախութեան շափ չկար. իսկ Իսահակը խնամքով նրան պատից կախեց, ենթադրութեամբ ուղղեց, լարեց ու թողեց, որ չխշխկա: Երեխան նախ աչքերը ժամացոյցի զարկերի կողմն ուղղեց, ապա մօր:

— Հոգեակա, զարմացիր, ասաց նա, մանկան զրկեց և ինքն էլ յուզեց, որովհետև մենաւոր կեանքում ոչ մի բարիք չի կարող հաւասարել պատի ժամացոյցի հետ, որը ողջ մութ ձմրանը աշխատում է ինքն իրեն և իւրաքանչիւր ժամը հնչելնով զարկում:

Բոլոր վայտը ծախւած — սպառւած է:

Իսահակը դարձեալ սկսեց անտառ գնալ և օրէցօր խորանալ: Ինգերը խնդրեց նրան երկրորդ մահճակալը պատրաստել. պէտք էր առանց յետաձգելու շտապել: Բայց մի անգամ, երբ նա մութ երեկոյին անտառից տուն դարձաւ, տեսաւ, որ տան անդամների թիւն աւելացել է, կինը նորից աղա էր բերել:

Զարմանալի է, թէ որքան բան է արւած անապատում. մարդկանց համար բնակարան, անասունների բակ, մշակւած դաշտեր, և այս բոլորը երեք տարւա ընթացքում: Ի՞նչ էր կառուցում նորից Իսահակը: Տանը կից նոր պահեստ-շտեմարան ու մառան: Նորաբնակների ընտանիքը ամուր օտի կանգնեց. է՛լ ինչ էր պակաս: Հասկանալի է, կալ ու մարագ: Ահաւասիկ Արծաթեղջիւրը հորթ ծնեց, իսկ այժերը — ուլ ոչխարները — գառներ մատղաշ անասունները վրխտում էին արօտատեղում: Իսկ մարդի՞կ: Ելիսէյն արդէն համարձակօրէն ման էր գալիս օտի վրա, իսկ երկրորդին էլ մկրտել էին: Անունը Սիպերա դրին — ի պատիւ Ինգերի քեռուն, որ շրջանային դանձապահ էր, ամուրի, հարուստ և անժառանգ: Ինգերը շափից գուրս առատաձենն ու բարեսիրտ էր դարձել, կասկած չկար, որ էլի ծանրացել է:

Ինքը — Իսահակը, տանտէրը, նոյնն էր — լուրջ ու մռայլ. սակայն բաղդը նրան ժպտում էր — գոհ էր վիճակից: Նա այժմ ունէր այն, ինչ որ կցանկանար նրա գրութեան մէջ գտնուող մէկ ուրիշը:

Դարձեալ երաշտ տարի էր — պակասաւոր հունձ: Տան մօտով իր շան հետ անցնող լօպար Օս-Անգերսը պատմում էր, որ գիւղացիները գարին հնձեցին, որպէս կեր, անասունների համար: Լօպարը շողոքորթում է Ինգերին և, խօսե-

Ելիսէյն արդէն համարձակօրէն ման էր գալիս
 ոտի վրա...

լով նրա Սիվերա քեռու հարստութեան մասին,
 նկատում է՝

— Ճիշտ ու ճիշտ նոյնը, ինչ որ քոնը, Ինգերը:
 — Եթէ մի բաժակ հում կաթ ես ուզում,
 պարզ պաս, նկատում է Ինգերը:

— Մի անհանգստանա: Գուցէ շանս քիչ-
 միչ ուտելու բան պաս:

Հօպարը կաթ ստացաւ, իսկ շունը - կեր:

— Օլինան պատուիրեց քեզ բարեկեր:

— Ա՛ա, ի՞նչպէս է նա ապրում:

— Ոչինչ...

— Գէ, հէշ էլ պէտք չէ հարցնել, թէ քո՞նն
 են էս երեխաները, թէ՞ ոչ: Իսկ ե իսկ քեզ են
 լիշեցնում փոքր հասակում:

Ինգերը հպարտութիւնից բռնկեց:

— Եթէ քո տոպրակը լեփ-լեցուն չլինէր,
 ես քեզ քիչ-միչ բան կտայի:

Ինգերը մանկան հետ ներս է մտնում, իսկ
 Ելիսէյը յօպարի հետ հաշտ ու խաղաղ հարցու-
 փորձի մտնում: Տոպրակում նա ինչ որ սիրուն,
 բրդոտ բան է տեսնում, ձեռք տալ ուզում:

Ինգերը ուտելիղէն ձեռքին դուրս գալով՝
 յանկարծ ձկլթում է.

— Այդ ի՞նչ է, — հարցնում է նա:

— Ոչինչ, նապաստակ:

— Ես տեսա:

— Տղադ ուզում էր նայել: Շունս այսօր
 բռնեց նրան ու խեղդեց...

— Ահա քեզ ուսելիք, ասաց Ինգերը:

Չմեռը նրանց մօտ եկաւ լենամանը—հետը մի ուրիշ մարդ կոնատակին թղթապանակ—մէջը անհաշիւ թղթեր:

— Իա ինքը լենաման Հէյսերն էր:

Նա տեսաւ անտառից մաքրած մի մեծ բլուր բարձրութիւն, կարծում էր, որ ամբողջ տարածութիւնը մշակւած է, դարձաւ Իսահակին ու ասաց.

— Ահադին տեղ է սա. ի՞նչ է, դու կարծում ես, թէ այդպիսին ձրի՞ կարելի է ստանալ: Ըհը՛. Իսահակի սիրտը վախից քար կտրեց: Նա չպատասխանեց:

— Գու պէտք է ինձ մօտ գայիր ու հողը գնէիր, — ասաց լենամանը:

— Այդպէ՛ս.

Նա երկար հարց ու փորձ արաւ Իսահակին խտաի ու կարօֆիլի քանակի մասին. հողամասի մակարդակը նա ենթադրութեամբ—առանց չափելու գրի առաւ: Ինգերը կաթ բերաւ, լենամանը իր առաջնորդի հետ սկսեց խմել: Սա այն խտաբարո լենամանն է: Նա մինչև անգամ ելիսէլի գլուխը փաղաքջեց և ասաց.

— Նա քարախաղի է տալիս: Յոյց տուր քարերը: Ինչ ծանր են. երևի, նրանց մէջ մետաղ կա:

— Այդպիսին սարերում շատ կա, — ասաց Իսահակը.

Բոյսը կալւածները գրի առնելով լենամանը յայտնեց, որ ամբողջ արժէքը հարիւր դալեր է, ապա աւելացրեց.

— Ճիշտն ասած, այս տեղը քեզ ձրի պիտի արէր, բացի այդ՝ թափած աշխատանքդ էլ փատձատրէր: Ես այդպէս էլ կգրեմ իմ գեկուցման մէջ, տեսնենք տէրութիւնը քեզնից որքան կվերցնի:

Լենամանը խտաբարո մարդ չէր, բայց թեթեամիտ էր: Իր երկրաչափ ու գին որոշող, գնահատող Բրեդէ Օլսենին նա չէր շուտ. մեծ բան է—Իսահակի վիճակը, նրա կնոջ ու յետագա սերունդների վիճակը նա որոշեց զբաւոր կերպով, հէնց այնպէս, ենթադրութեամբ, առանց երկար ու բարակ մտածելու, հաշուելու. լենամանը միայն գրում էր: Սահակ նստելիս միայն հարցրեց՝

— Այս տեղը ի՞նչպէս է կոչուում:

— Ինչպէս է կոչւում:

— Բա, ի՞նչ անուն ունի: Անունը պիտի գրի առնել:

Իրա մասին ոչ ոք չէր մտածում: Իսահակն ու Ինգերը իրար երեսին նայեցին:

— Սելանրօ, արտասանեց լենամանը, այս բառը, հէնց այնպէս, պատահաբար միտքը եկաւ, բայց նա կրկնեց.

— Այդպէս—Սելանրօ — գլխով ողջունեց ու մեկնեց:

Ամեն ինչ լոկ ենթադրութեամբ — առանց
չափելու, հաշուելու, սրոշելու — սահմանները, ար-
ժէքը, անունը...

Մի քանի շաբաթ անց՝ Իսահակը գիւղում
գտնւած ժամանակ իմացաւ, որ լենաման Հեյա-
լերի գործերը այնքան էլ լաւ չեն գնում: Ինչ
որ փողի մասին հարց էին բարձրացրել, նա չէր
կարողացել հաշիւ տալ, աստամանի մօտ էին կան-
չել: Գարձեալ մի աստամանակ անյնկուօց յետո,
երբ Իսահակը վերադառնում էր գիւղից, լենաման
Հեյալերը ճամպուղիք ձեռին դուրս եկաւ ան-
աստից ու ասաց.

— Տար ինձ:

Իսահականին ժամանակ երկուսն էլ լուռ էին
գնում: Միայն մէկ անգամ լենամանը գրպանից
շիշը հանեց ու մի քիչ խմեց, նոյնը Իսահակին
առաջարկելով. վերջինս հրաժարւեց:

— Վախենում եմ, չլինի թէ փորս մրսա-
ցնեմ, — ասաց լենամանը: Նա խօսեց Իսահակի
հողային գործի մասին.

— Ես գործն իսկոյն ուղարկեցի և բարե-
նպաստ կարծիք յայանեցի: Սեղանրօն — գեղե-
ցիկ անուն է: Արժէքը յիսուն գալեր նշանակեցի:

— Այդպէս: Եւ ո՞չ հարիւր գալեր:

— Որքան յիշում եմ, յիսուն եմ գրել:

Լենամանը վիշերեց մառանում, իսկ առա-
ւօտեան ասաց.

— Որքան լաւ կլինէր, եթէ քեզ պէս երե-

սունք երկու հազար աղամարդ ունենայինք: Բայց
դու ժամանակ մի կորցնիլ և բոլոր ձեռնադու-
թիւնները կատարիր: Գոնէ քո թափած աշխա-
տանքի համար թէկուզ մի բան մնա քեզ, չէ՞ որ
դու առաջինը սկսեցիր աշխատել այս խուլ ան-
կիւնում:

Իսահակը վարէջքով ճամպու գրեց նրան և
մի դալեր ստացաւ: Այսպէս հեռացաւ նախկին
լենաման Հեյալերը և այլևս գիւղ չվերադարձաւ:
Իսահակի և Խնգերի համար Հեյալերը այնքան էլ
փառ մարդ դուրս չեկաւ. ընդհակառակը, այնպի-
սի մի նշանաւոր գեղուցում ներկայացրեց Սեղ-
լանրօյի մասին, որ ոչ մի կերպ չէր կարելի
հաշիւ շառնել: Նոր լենամանը — աստամանի նախ-
կին գրագիրը — Հեյերդալը աշխատում էր որևէ
սխալ գտնել, բայց սպարգիրն: Նա նոյնն էր
ասում, ինչ որ Հեյալերը:

— Ինձ թւում է, թէ պիտի կարողանամ
հողամասդ ապահովել խլելուց:

Իսահակը հերթական գործերով է գրադւած:
Պառաւ եզր պիտի ծախել — նա իսկական հրէշ
է գարձել, ասե՛նք պահելն էր շատ թանգ է
նստում: Իսահակը նրան տարաւ, իսկ Խնգերը,
որ մինչև նրա գնալը հազիւ-հազ էր կանգնում
ոտի վրա, պառկեց մահճակալին: Նրա գիտակ-
ցութիւնը անդն է, չի պոռում, համարեա թէ չի
շարժւում. բայց մարմնի ներսում ինչ որ պայ-
քար անդի ունի, վերջապէս ծանր բեռը յան-

կարծ դուրս է սահում: Համարեա թէ նոյն վայր-
կեանին նա մի բարակ, խղճալի ձայն է լսում,
վեր է կենում և անկողնին նայում: Նա վայր-
կեանաբար սարգնում է, սենեակի մէջ լսում է
մի ուժեղ անքոց:

— Ասուած իմ, սրանից աւելի վատ պա-
տիժ չի էլ կարելի հնարել: Խնայել անկարելի է
— երեխան նապաստակի շրթունք ունի—էն էլ
աղջիկ:

Տասը ըուզեում երեխան աշխարհ էր բեր-
ւած և սպանւած:

Իսահակը նոր եզով հանգերձ երբորդ օրը
վերապարձաւ: Կնոջ մէջ առաջացած փոփոխու-
թիւնը նկատելով՝ գարմանքով հարցրեց.

— Ի՞նչ է, մի՞թէ ոչինչ չսխալի լինի:

— Ո՛չ, պատասխանեց նա, — չի լինիլ:

— Վիժեցիր, Ի՞նչ է, — հարցրեց նա:

— Այո:

— Այդպէ՛ս: Իսկ ինքզ ճիւանդ չե՛ս:

— Ո՛չ: Լաւ կլինէր, որ մի խոզ ձեռք բե-
րէինք, ես միշտ զրա մասին եմ մտածում:

Օլիւնան գարձեալ ճիւր է գալիս: Եթէ ամեն
ինչ նոյնը լինէր, ինչ անցեալ տարի, նրան ու-
րախութեամբ կզիմաւորէին. այս անգամ ան-
յայտ պատճառով Ինգերը դէպի նա թշնամո-
րէն է վերաբերում:

— Իսկ ես կարծում եմ, թէ ժամանակին
եկած կլինեմ, քաղաքափարի նկատում է Օլիւնան:

✓ — Ի՞նչպէս թէ:

— Չէ՛ որ երբորդ պիտի մկրակինք, մի՞-
թէ չկա:

— Ո՛չ, — պատասխանեց Ինգերը:

Օլիւնան ամբողջ օրը մտում է նրանց սանը:
Նա շողոքորթում է Իսահակին, գարմանք յայտ-
նում, որ նա կառավարութիւնից երկարութեամբ
ու լայնութեամբ մէկ մղոն ունեցող հողը գնեց,
գովում է նոր շէնքի սկսած կառուցումը: Նա
մտում է գիշերելու, իսկ միւս օրը գարձեալ
նրան մի կապոց են տալիս, ու նա մեկնում է:
Բայց երկու ժամից յետո Օլիւնան վերադառնում
է ագարակը, մանում սենեակը և հարցնում.

— Ո՛ւր է Իսահակը:

Ինգերը կանգնած ըացք էր անում: Նա իս-
կոյն զգում է փտանդը: Ինգերն այլևս անգոր է
իրեն զսպելու, նրա գէմքը վախ ու կատաղու-
թիւն է արատայայտում: Նա ստում է.

— Լօպար Օս-Անգերսը քեզսից ինձ բարե
բերեց.

Ոչինչ. ինչ ասել կուզի, լաւ բարե էր:

— Ի՞նչ է որ:

— Մի համարձակիլ չքմեղ ձեանալու գո-
ւում է Ինգերը վայրագ հայեացքով՝ նա նա-
պաստակ բերեց:

Դա ինձ էր վերաբերում— իմ նապաստա-
կային շրթունքն էիք ուզում ծաղրել: Ես քո
բերանը զլանով կխցկեմ: Դէ՛ առ...

Նա հարւածեց, Օլինան աեզից ցատկեց
ու պոռաց. «զլխիդ ճարը տես, ի՞նքս գիտեմ
քո գաղտնիքը»:

Ինգերը նորից սկսեց գգանով հարւածել,
Օլինային գետին տապալեց, դէպի իրեն քաշեց
ու չորեց վրան:

— Ի՞նչ է, դու ինձ պիտի սպանե՞ս, — հար-
ցնում է Օլինան: Նա տեսնում է ուղիղ իրենից
վեր նապաստակէ շրթունքով Ինգերի սարսա-
փելի բերանը — այդ բարձրահասակ, ամբակազմ
կնոջը գլանը ձեռին:

— Այո՛, պիտի սպանեմ, — պատասխանում
է Ինգերը և նորից հարւածում — դէ՛ ա՛ս, լա՛ւ
է: Հողիդ պիտի հանեմ:

Նա բոլորովին համոզւած է, որ Օլինան իր
գաղտնիքը գիտէ, ֆիացածը իր հոգսը չէ:

Բայց նրա ուժեղ բարկութիւնն արդէն
անցել է:

Նա վեր է կենում, բարձրանում: Օլինան
աղջ արիւնտուած է, դէմքը կապոյտ — գեղնաւուն:

— Փռչ արարած, ասում է նա:

— Իսկ հոտտում էիր անտոտում, — պո-
ռում է Ինգերը, — դերեզմանիկն էիր փնտում:
Աեւելի լաւ կլինէր, որ միաժամանակ քեզ հա-
մար էլ դերեզման փորէիր:

— Դէ որ էզպէս է, սպասիր, — պատասխա-
նում է Օլինան — ես այլես ոչինչ չեմ ասիլ. էլ
ոչ մառանով սենեակդ կտեսնես, ոչ էլ նուագող
ժամացոյցը:

Երկու կանայք դեռ երկար հայճոյում են
իրար և ի վերջս քիչ հանդարտւում:

— Ինչ էի ուզում ասել, — սկսում է Օլինան
բոլորովին խաղաղ շեշտով ու երեսը սրբելով.
Իստանկն ու երեխաները ի՞նչպէս պիտի դիմա-
նան:

— Մի՛թէ նա գիտէ, — հարցնում է Ինգերը:

— Ապա չգիտէ՞. նա մօտ եկաւ ու տեսաւ:
Լաւ թիւն:

Ո՞ն՞ դձ Իստանկ, խե՛ղձ երեխաներ, ի՞նչ պի-
տի անեն, եթէ գաղտնիքը բացւի, — ասում է
Օլինան:

— Հա, — ասում է Ինգերն ու լալիս, — ես
գիշեր-ցերեկ միշտ դրա մասին եմ մտածում ու
մտածում:

Օլինան իրեն վրկոյի գերում է երեւակա-
յում և յայտարարում է, որ կարող է օգնել:
Որքան ժամանակ որ Ինգերը ֆիս բանտում,
նոյնքանով էլ ինքը կփոխադրւի ու կապրի տ-
գարակում:

Ինգերը լալիս է, լսում ու խելքը գլուխը
ժողովում: Նա բոլորովին ջախջախւած է: Որ-
պէս մի լուսնոտ, նա մտռանն է մանում, այն-
տեղից հիւրի համար տաբելդէնի մի կապոց
դուրս բերում:

— Հօ սոված չղիտի ճամպաս երթաս: Երբ
Օլինան գնում է, Ինգերը փորսոց է տալիս դէպի
անտառի բացատը: Նա մի տեղ գետնին մի

փոքրիկ խաչ է խրել, խաչը վայր է ձգւած, իսկ նրա կանգնած տեղը հողը շաղ է ալւած, գետինը փորած:

Նա գետինը ձեռքով քանդում է, տափտափում, տպա նստում, հողին նայում ու լաց լինում:

Իսահակը շափազանց խելացիօրէն վերաբերւեց զէպի յիշեալ զէպքը: Նա միայն կնոջը հարցրեց.

— Այդ ի՞նչպէս պատահեց:

— Ինգերը ոչինչ չպատասխանեց: Մի բապէ անց՝ Իսահակը նորից խօսեց.

— Ի՞նչ է, դու նրան խեղդեցի՞ր:

— Այո՛:

— Չպէտք է անէիր, ինչո՞ւ արիր:

— Նա խկ է խկ «ես» էի, — պատասխանեց Ինգերը:

— Ի՞նչպէս թէ:

— Բերանիս նման բերան ունէր:

— Այդպէս, այդպէս, արտաստնեց նա:

Իսահակն այժմ էր գլխի ընկնում, թէ ինչու Ինգերը ամեն անգամ ծննդաբերութեան ժամանակ ուզում էր մեծակ մնալ, մանկան նորմալ կազմւածքին վերաբերող վախը մեծակ ապրել, փառնգին մեն-մենակ զիմաւորել: Երեք անգամ նա այդպէս վարւեց: Իսահակը գլուխն օրօքում էր ու խղճում նրան չար բախտի համար, խեղճ Ինգեր: Նա իմացաւ Լօսարի միջո-

ցով ուղարկած նստաստակի մասին և արդարացրեց Ինգերին:

Օրերն անցնում էին: Նորարնակներն առողջ մարդիկ էին, թող ինչ լինելու է, լինի, նրանք իրենց գործն էին կատարում ու սպասում: Այսպէս տեւց մինչև հոկտեմբեր, երբ լենամանը մի թղթազանակով մարդու հետ նրանց մօտ եկաւ: Օրէնցք նրանց շէմքով ներս մտաւ:

Հարց ու փորձը բաւականին երկար տեւց: Անտատում գերեզմանը փորեցին, զիակը հանեցին, վերցրին անգամահատելու համար: Ինգերը ոչինչ չէր բացատում: Նրան չձերբակալեցին: Իշխանութիւնը սղորմածօրար վերաբերւեց զէպի նա, միայն լենաման Հեյերգալը նկատեց.

— Ցաւովի է, որ այսպիսի բաներ կարող են պատահել:

Ան այժմ այսբանով ամեն ինչ վերջացաւ: Երկրագործական սարին վերջացած էր, ամեն ինչ հնձւած: Իսահակը մինչև առաջին սառնամանիքները վրա համեկը խամ արար նորից ցլեց, գարու արտերը մեծացնելով: Չմեւը սկսեց գարին ազալ, Ինգերն էլ ժամերով աշխատում էր նրա հետ, քանի երեխաները խաղում էին խտալի վրա: Տարւա եղանակների համաձայն՝ նրանք մի աշխատանքից միւսին էին անցնում — արտերից զէպի անտառ, անտառից նոյնն զէպի արտերը:

Հէնց որ ճամպան բացւեց՝ Ինգերին գիւղ

կանչեցին հարցութորձի: Առաջին յօգւածի հա-
մաձայն՝ նա ցման պիտի բանասարկէր, բայց
երկու գիւղացի վկաները կարեկցութեամբ էին
վերաբերում գէպի նա, դատաւորն էլ սիրալիր
ձևով էր հարցութորձ անում: ամենքն էլ զուրկ
չէին առողջ բանականութիւնից ու փափուկ
սրտից: Ինգերը արդարագատութեան գէմ առիթ
չունէր գժգոծելու, ոչ էլ նապաստակի մօտին
յիշեց. սակայն երբ արցունքն աչքերին խոստո-
փանեց, որ իր մանկան խղճալու շնորհիւ կեան-
քից զրկեց, դատաւորը լրջօրէն ու մեղմ՝ նկատեց՝
— Ինքզ էլ նապաստակի շրթունք ունիս,
բայց չնայած դրան՝ այնուամենայնիւ քեզ հա-
մար լաւ տպուածու ես ստեղծել:

— Հա, փառք Աստուծո, պատասխանեց
Ինգերը, ոչ մի բան չպատմելով իր մանկու-
թեան ու երիտասարդութեան դազանի տառա-
պանքների մասին: Այնուամենայնիւ դատաւորը
կարծես թէ, քիչ-միչ բան զլխի ընկաւ, նա
ինքը կող էր ու երբէք պարեւ չէր կարող:

— Յուսանք, որ ամեն ինչ լաւ կլինի ա-
սաց նա:

Ինգերին անհրաժեշտ չհամարեցին ձերբա-
կալել: Դրանից յետո նրանց մօտ եկաւ լինու-
մանը վկայի հետ և յանձնեց դատարանի որո-
շումը: Իսահակն այդ ժամանակ ձկնորսութեան
էր զնացել. Ինգերը նրան ոչինչ չտասաց: Յետո
Օլինան եկաւ. երևում էր, որ նա մտադրւած

էր, որպէս ճիւղ, երկար մնալու նրանց մօտ:
Երեկոյեան Ինգերը ամուսնուն մի կողմ քաշեց
ու ասաց.

— Դու ուզում էիր Հեյլերին Շվեյցարյում
փնտռելու փորձ անել: Հիմա ազատ ժամանակ
կա: Հա, պատասխանեց Իսահակը, — քանի որ
Օլինան այստեղ է, ես հէնց վաղը առաւօտեան
կգնամ:

— Ինչքան որ փոզ ունիս, բոլորը հեռոյ
վերցրու:

— Իսկ մի՞թէ դու նրանց չես կարող թաղ-
ցնել:

— Ոչ:

Ինգերը մի պայուսակ ձամպու պաշար
պատրաստեց, Իսահակը կէս գիշերին դարձնեց
ու ձամպա ընկաւ:

Ինգերն ուղեկցեց նրան մինչև բակ, նա
չէր լալիս, չէր գանգատոււմ, այլ տասաց.
— միայն թէ դու Հեյլերին գտնէիր, երևի նա մի
խորժուրդ կտա մեզ:

Հեյլերին ինչ կարող էր այժմ անել: Ոչինչ:
Բայց և այնպէս Իսահակը գնաց: Իսկ երբ Շվե-
յցլայից վերադարձաւ, Ինգերին արդէն տարել
էին: Երեխաներին Օլինան էր խնամում: Ծանր
լուր էր դա Իսահակի համար: Օլինան ասաց,
որ Ինգերին տարան նրա զնալու յաջորդ օրը:
Նա հասկացաւ, որ Ինգերը դարձեալ ցանկացել
է հեռացնել իրեն, որպէսզի վճռական բուլէին

մենակ մնա: Գրա համար էլ նա պատուիրեց
իրեն բոլոր փողերը հետը վերցնել:

— Ո՛հ, երևի իրեն — Ինգերին էլ մանր փող
պէտք եկած կլինի երկար ճամպին...

Օլինայի ասելով լինամանը յայտնել է, որ
աւերութիւնը համաձայնել է Սելլանրօն Իսահա-
կին ծախելու, միայն թէ նա փողը վճարի:

Դա բարի յուր էր և նրան ազատեց հոգե-
կան բնկճւած վիճակից: Զնայած որ շատ էր
յայնած, բայց և այնպէս պայուսակում ուտելե-
ղէն զրեց և գէղի գիւղ ճանապարհուեց: Ինգե-
րին զիւզում հանդիպելու յոյսի մի փոքրիկ կայծ
էր պլպլում նրա սրտում:

Աւա՛ղ, նրա յոյսը յօգս ցնդեց: Ինգերին
ու՛թ տարով բանտ էին տարել... Նա մոռայլեց
և իր հոգում դատարկութիւն զգաց:

Սելլանրօյին վերաբերող գործին, վերջապէս,
ևս կարող եմ վերջ տալ. ահաւասիկ գնման
պայմանագիրը. պէտք է վաւերացնել առաջին
ափնգում: Դեպարտամենտի սրտումով տարե-
կան տասը դալեր պիտի վճարես տաս տարւա ըն-
թացքում:

Միայն թէ խելքս զլուխս ժողովեմ, — ասաց
Իսահակն և հարցրեց.

Ուրեմն, խկապէ՛ս, նա ու՛թ տարով բանտ
նստելու գնաց:

— Այո՛, անցածն անցած է: Այժմ՝ դու մի՛
անելիք ունիս. ճշգրիտ սահմանագիծ անց-

կացրու քո և պետական հողամասերի միջով:
Կոտորիր անտանն ու պուրակը այն սահման-
ների համաձայն, որ ես նշանակել եմ արձա-
նագրութեան մէջ:

Իսահակը տուն վերադարձաւ:

SURFES'N VLSNOST' EN

Արագօրէ՛ն են սահում տարիները: Այո՛, նրա համար, ով ձերացել է:

Իսահակը ձեր չէր, ոչ էլ ուժասպառ, նրա համար տարիները զանգաղօրէն էին անցնում: Նա աշխատում էր իր հոգամատում՝ կատարեալ ազատութիւն տալով իր երկաթէ միրուքի աճման: Անապատ-անկեան միապաղաղութիւնը շատ քիչ էր խանգարուում: Մէկ անգամ մի խումբ մարդիկ անցան և ասացին, որ գնում են հեռագրագիծ անցկայնելու: Մի ուրիշ անգամ էլ ինքը Հեյսլերը եկաւ: Նրա հետ եկել էին նաև երկու հոգի լեւնային գործիքներով, բաներով ու քլունգներով: Մէ, այդ Հեյսլերը: Նա նոյնն էր, ինչ որ սուաջ, ամբողջ անասութիւնը ուշագրութեամբ գիտեց ու ասաց:

— Աքանչելի է. Իսահակ, դու գեռու պահե՛լ ես այն քարերը:

— Քարե՛րը—հարցրեց Իսահակը:

— Այն փոքրիկ ծանր քարերը, որոնցով աղագ խաղում էր մի անգամ իմ այտակ եղած ժամանակ:

Քարերը մտածանումն էին և զրուած էին մկան թակարդի վրա կշռաքարի փոխարէն:

Հեյսլերը և երկու օտարականը սկսեցին նրանց գիտել ու խօսել, մասներով ձեռել ու փերի մէջ ծանր ու թեթեւ անել:

— Պի՛նձէ լազուր է, — ասացին նրանք:

Նրանք Իսահակի հետ գէպի ժայտերը գնացին և տուն վերադարձան պայուսակը լի մանրմնուր քարերով: Այտակ Իսահակին յաջողեց խօսել Հեյսլերի հետ իր զրութեան, իր հոգամատը յիսունի փոխարէն հարիւր գալերով գնելու մասին:

— Ե՛հ, դա ոչ մի գեր չի խաղում, — նկատեց Հեյսլերը, — քեզ մօտ ժայտերում, ով պիտէ գուցէ, հոգարից աւելի արժէքներ կան:

Միայն գու աշխատիր սրբան կարելի է պայմանագիրը շուտ վաւերացնել տխրայում, թէ չէ աւերութիւնը գործդ կգժարացնի:

Իսահակն ըմբռնեց նրա ասածը:

— Բայց ինչե՛րը, — ասաց նա.

Հեյսլերը սովորականին հակառակ երկար ու բարակ մտածեց:

— Հապա՛, — ասաց նա, — ասենք կարելի էր գործի վերաքննութիւնը յաջողեցնել: Հա՛, ինչ էի ուզում ասել: Գու իմ կնոջ համար պանիր տայ՞ի կաթ տարա՞ր: Ո՛րքան պիտի վճարեմ:

— Ոչի՛նչ: Լինամանք առանց այն էլ ինձ առաջ վճարել է: Գուք այնքան շատ օգնեցիք մեզ:

— Ո՛չ, — լնդհատեց Հէյտլերը և մի քանի
դաշեր գրեց նրա բուռում. վերցրու:

Ա՛յ — սա մարդ է, ձրիաբար ոչինչ չէր ու-
զում վերցնել Ասուած գիտէ, իսկապէ՛ս նա
ուշևոր էր. այդքան լաւ էր ապրում:

— Բայց կինս գրում է, որ լաւ է ապրում
իր աղջկա ծննդից յետո՛ւ չէ՛ որ նա մի խո-
շոր, առողջ աղջիկ է բերել: Այդ օրից սկսած
նրան օգնում են, ստում է, և լաւ են վերաբե-
րում...

— Աւրեմն նրան յղի՞ տարան: Ի՜նչ կրկնա-
կի առիթ է մի առ ժամանակից յետո ազատե-
լա համար:—

— Ա՛յ, ինչ լաւ կլինէր, — շնորհակալու-
թեամբ վրա բերաւ Իսահակը:

Իսահակը բանում էր, աշխատում, կոճղերը
արմատախիլ անում. անտատում սամամներ
անցկացրեց, մի ամբողջ տարւա համար փայտ
ժողովեց: Բայց նրա կեանքն անգոյն էր ու մե-
նաւոր — նա մնացել էր առանց կնոջ և աղջն...

Ո՛ւմ համար գուգւէր, զարգարէր, ի՞նչ
սրտով նա կարող էր կիւրակի օրերը լացւած
մաքուր հասել սենեակում իր սիրուն կարմիր
հագուստով:

Կիւրակիները լուր օրերից աւելի երկար
էին էին տեւում. նա թափառում էր ու մտա-
ծում, թէ ալլիս ինչ կարելի է անել. ման գա-
լու գնալիս միշտ էլ երեխաներին հեան էր վեր-

ցնում, մէկին թեքի վրա կրելով: Հաճելի էր
լսել նրանց խօսակցութիւնը և պատասխանել
հարցուփորձերին:

Պատաւ Օլինային նա սրանում էր տանը,
քանի որ նրանից բացի ուրիշ ոչ սք չկար: Բայց
Օլինան սիրով չէր աշխատում, արածը քանի
չէր նմանում: Նրա օրով կօպար Օս-Անդէրսը
Սեւանքօ գնալ-գալ սկսեց. կօպարների մօտ ու-
ղորմածօրէն հիւրընկալւող այդ մուրացիանն
ի՞նչ գործ ունէր այստեղ:

Երբ նա ազարակ էր գալիս, Օլինան թող-
նում էր աշխատանքը և սկսում բամբասել ծա-
նօթ գեղջուկների մասին, իսկ երբ կօպարը մեկ-
նում էր, նրա տոպրակը լեփ-լեցուն էր լինում
ամեն ընչով:

Իսահակը երկու տարի մոռալօրէն լուծւում էր:
Բայց աճա Օլինային դարձեալ կօշիկներ պէտք
եկան. կարձես թէ չէր կարող փայտէ կօշիկնե-
րով ման գալ: Իսահակի համբերութիւնը հա-
տաւ.

— Էսօր լաւ եղանակ է. շը՛մ... Ասաց նա
խօսեցնելու համար:

— Հա, — պատասխանեց Օլինան:

— Լսիր, ելիսէյ, մի՞թէ էսօր տաւաօտը
տասը դուրս պանիր չկար գարակի վրա, — հարց-
րեց Իսահակը:

— Այո՛, տան էր, — պատասխանեց ելիսէյը:

— Իսկ այժմ միտն ինն է:

— Ելիսէ՛ր նորից հաշուց, մտածեց ու յիշեց:

— Հա, ապա ա՛յն, որ Օս-Անդերսը տաւրտ, ա՛յ, նրա հետ միասին տասը կլլինի:

Նրանք Իսահակի հետ դէպի ժայռերը գնացին...

Աննակում լուռօրէն տիրեց: Օլինան ստիպւած էր բացատրութիւն տալ:

— Հա: Ես նրան մի փոքրիկ—փոքրիկ գըլուխ պանիր աւի. ես կարծում էի, որ հնչին բան է. երեխաններն ինչու են խառնւում:

Այժմ ես տեսնում եմ, թէ ում են ընկել:

— Երեխաններն այնպէս են, ինչպէս որ պէտք է լինեն: Ա՛յ դու ինձ ասա, թէ Օս-Անդերսը ինձ և իմ ընտանիքին ի՞նչ լաւութիւն է տրել. ինչի՞ համար ես նրան այժմի պանիր պիտի տամ:

Օլինան գլխի ընկաւ ու հակահարւած տւեց. — Տէրը քեզ հետ, Իսահակ, Մի՞թէ ես եմ նրան այստեղ բերել: Իսկ ինչ վերաբերում է կօշիկներին, որոնց մասին երեք-չորս շաբաթ է խօսում եմ, ես ուրիշի գործի համար չեմ կարող իմ փայտէ գեղեցիկ կօշիկները մաշել:

Նա խօսում էր կամացուկ, քաղցրութեամբ աչքերը կիսախուփ էին ու դէմքը նենդա:

— Ի՞նչ կոտորոք, — մենք նրա անունը ընկեցիկ էինք գրել — իմ երեխանների հետ մեծացաւ... Սհա թէ ինչպէս էք շնորհակալ լինում մեր լաւութեան համար:

Հօ բոլորն էլ չեն կարող վարպետօրէն երեխա սպանել: այդ պէտք է անել գիտնալ:

— Լեզուդ քեզ քաշիր. թէ չէ... գոռաց Իսահակը, և որպէսզի փորձանքներից խուսափած լինի, աւելացրեց. սատանայի կնիկ:

Նա միշտ ուրախ էր գգում իրեն, երբ յաշողում էր անից գուրս պրծնել:

Ի՞նչ անէր, որպէսզի Օլինայի համար կօշիկ չգնէր: Հնար չկար: Եւ անա մի ցուրտ դիշեր նա գիւղ է գնում Օլինայի համար կօշիկ պատւիրելու. նա տիկին Հեյսլերի համար երկու գլուխ այծի պանիր է տանում:

Գիւղից կէս ճամպի վրա նոր հարեան է բնակւել: Նրա տունը գիւղից եկած ատաղձագործներն էին կասուցել.— երևի ունեոր է ինքք. նա մշակ է վարձել աւագուս հողի մի շերտը ցելելու կարտօֆիլի համար: Ինքը շատ քիչ էր աշխատում կամ թէ ոչինչ չէր անում: Այդ մարդը Բրեդէ Օլսենն էր— լեռամանի նախկին օգնականն ու վկան: Նա կին ունէր ու չորս երեխա— որոշել էր երկրագործութեամբ պարապել: Նրա հողամասը Բրեյգարլիկ էր կոչւում:

Իսահակը եղաւ կօշկակարի մօտ ու սրատ էր աւեց: Տիկ. Հեյսլերը մեկնել էր, այնպէս որ պանիրը վաճառականին ծախեց: Նա վերադառնում է սառնամանիքը սաստկանալիս. հեշտ է քայլելը. սիրտը տխուր է:

Ասուած գիտէ, թէ Հեյսլերը երբ կգա, քանի որ կնիկն էլ է գնացել, Ինգերը չկա, իսկ ժամանակն անցնում է: Նա Բրեդէյի տունը չի մտնում, այլ անցնում է ազարակի մօտով ու գլուխն օրօրում. սայլը բակի մէջն, է նրա և գութանի համար սրահ անցած չկա շինւած:

Իսկ տարիներն անցնում են: Գարձեալ Սելլանրօ եկաւ մի ինժեներ բանւորների հետ հեռադրաթիւ անկացնելու համար:

Ինժեներն սասց.

Այս տեղն այժմ կենտրոնական կայան է դառնում. գծի երկու կողմից հսկողութիւնը կարող են քեզ առաջարկել: Գու քսանը հինգ գալեր կստանաս տարեկան:

— Կա, իսկ ես ի՞նչ պիտի անեմ:

— Գի՞ծը կարգին պիտի պահես:

Իսահակը մտածեց:

— Ես այդ աշխատանքը կարող էի ձմեռը վերցնել:

— Ամբողջ տարին,— առարկեց ինժեները, — ե՛ւ ամառը և՛ ձմեռը:

Իսահակը յայտարարեց.

— Գարնանը, ամառը և աշնանը ես հողագործութեամբ եմ պարապում, ուրիշ աշխատանքի ժամանակ չունիմ:

— Մի՞թէ գու հողագործութեամբ աւելի ես աշխատում:

— Էդ ես չգիտեմ,— սպասասխանեց Իսահակը, միայն թէ էնպէս գործ է, որ էստեղ ես հողի հետ եմ կապւած: Իմ բնտանիքը մեծ է, անասուններ շատ ունիմ, ամենքին պիտի կերակրել, մենք հողով ենք ապրում:

— Է՛հ, ինչ անենք,— սասց ինժեները, — ես կարող եմ այս տեղը ուրիշին առաջարկել:

Այդ սպանալիքը մեծ թեթևութիւն պատ-
ճառեց Իսահակին: Ինժեները և իր ուղեկիցները
ձամպա ընկան: Ելիսէյը մի գունաւոր մատիտ
գտաւ: Բայց երբ վազեց յանձնելու, ուշ էր ար-
դէն, նրանք գտնուած էին անառաւի հեռաւոր
խորքում: Ելիսէյը վերադարձաւ, ձայն տւեց
փոքրիկ Սիվերսին՝ ու երկուսն էլ իրենց աւարի
հետ մարազը մտան:

Մէն, ի՞նչ էլ մատիտ է—նշանաւոր դէպք ի-
րենց կեանքում: Նրանք տաշեղներ հաւաքեցին
և վրան այլևայլ նշանագրեր գրելով՝ սպառեցին:
Մատիտը մի ծայրով կարմիր էր գրում,
միւս ծայրով—կապոյտ: Երեխաները հերթով էին
գրում...

Այդպիսի դէպքերը սակաւ էին կենդանու-
թիւն տալիս անադատականների կեանքին:
Խրճիթի տանիքի վրա խոտ էր բուսել, անգամ
մարազի կաւերը, որ աւելի ուշ էր շինուած, կա-
նաչել էր: Այդ նշանակում է, որ տարիներն
անցնում են:

Իսահակի երեխաներն այնքան մեծացան,
որ պէտք էր նրանց դպրոց ուղարկել, բայց
դպրոցը գտնուում է գիւղում մի քանի մղոն հե-
ռաւորութեան վրա—շատ հեռու է: Իսահակը
կիւրակի օրերը երեխաներին այբուբէն էր սփ-
տրեցնում, բայց բարձրագոյն կրթութեան յե-
տեւից այդ բնածին երկրագործը չէր ընկնում:
Ինգերը նորից նամակով յայտնեց, որ ինքը

բանտում լաւ է ապրում և շատ բան է սովոր-
ում:

Աղջիկն արդէն մեծացել է, նրան կէօպոլդի-
նա են կոչում—նա ամեն ինչ կարող է սնել—
կարելու ու գործելու շնորհքով վարպետուհի է:
Կարմանաբին այն էր, որ այդ նամակն ինքն Ին-
գերն էր գրել: Այդպիսի բաներում Իսահակը
թող էր, նա նամակը փաճասականի մօտ տա-
լաւ, որպէսզի վերջինս կարդար: Կարդալուց
յետո նամակի բովանդակութիւնը անջինջ մնաց
յիշողութեան մէջ, տուն գալուց նա բերանացի
գիտէր:

Մեծ հանդիսաւորութեամբ նա նստեց սե-
զանի առաջ, նամակն առաջը գրեց ու սկսեց
կարդալ երեխաներին:

—Պէ, լսեցէք, Ելիսէյ ու Սիվերա. էս նա-
մակը ձեր մայրն է գրել և սովորել է կնքան
բաներ սնել: Իսկ ձեր փոքրիկ քոյրիկը աւելին
գիտէ, քան թէ մենք ամենքս միտսին: Էս մե-
կը լաւ պահէք ձեր միտը:

Յաջորդ օրը նշանաւոր դէպք պատահեց:
Ազարակը հիւրեր եկան, Հեյսլերը եկաւ: Նա
ոտով եկաւ. հազամ ունէր երկարավիզ նոր կօ-
շիկներ, ձեռներին—գեղին ձեռնոցներ, ո՛ւն,
ինչպէս է զարգարւել. մի գիւղացի բերում էր
նրա իրերը:

Նա եկել է Իսահակից ժայռամասը դնելու,
այդ պահձէ ջիւր, որի համար շգիտէ թէ Իսա-

հովն ի՞նչ գին կնշանակի: Ի դեպ, Բնգերից էլ բարև էր բերել. կեցցե՛ս, ընդունակ կնիկ է, նրան աջտեղ բոլորը սիրեցին: Ինքը — Հեյսլերը Տրոնհեյմումն էր և անձամբ խօսել էր նրա հետ:

— Հը՛, Բասնակ, այստեղ դու շա՛տ աշխատեցիր:

— Հա, առանց էն չէր լինի: Ուրեմն դուք խօսե՞լ էք Բնգերի հետ:

— Այո՛, այո՛, լսիր: Ներս մանենք, նրան, երեխ, շուտով կազատեն: Մենք երկար պրոյց արինք:

«Հը, Բնգեր, լաւ ես ապրում, չէ՞»: «Հա, գանգատելու տեղ չկա», «Իսկ առւնը կարօտում ես». «Հա, առանց էն չի»... Եւ ոչ մի արցունք, ընդհակառակը, նա ժպտում էր, ծիծաղում. ի դեպ, նրա կիսւած շրթունքն անգամահատեցին ու կարեցին: Այժմ՝ նրա բերանը կանոնաւոր տեսք է ստացել: Բանառւած նրան շատ բան սովորեցրին, օգնեցին կարի մեքենա ձեռք բերելու, արհեստանոցի կառավարչուհու օգնական գարձրին: Կար ու ձև, անասնատեսութիւն, շուհակութիւն ու ներկարարութիւն սովորեցրին... Ես յայտարարեցի, որ Բնգերի բանտարկութեան վերաբերող դատաւճուի մէջ սխալ կա. նախ՝ նրան չէր կարելի յլի վիճակում անկից բանտ տանել, երկրորդը՝ մինչև բանտալին վարչութեան նրա գրութեան վերահասու լինելը՝ նա երկու ամիս շարունակ լրիւ պատիժ չպիտի կրէր:

Բասնակը նստած լսում էր՝ հայեացքը Հեյսլերին յառած:

— Ահաւասիկ ամբողջ պատմութիւնը, Բասնակ: Հեյսլերը ժամացոյցին հայեց. իսկ այժմ՝ գործի անցնենք: Կարո՞ղ ես ինձ առաջնորդել մինչև պղնձածայրը:

Երանք դեպի ժայր գնացին և մի քանի ժամ մնացին այնտեղ: Հեյսլերը շրջեց պղնձէ ջրի շրջանում, մի մեծ կտոր վերցրեց ժայռից, ցցելով նշանակեց այն մասը, որ գնել էր ուղում: Նմուշ՝ քարերով լի սուպրակով ազարակը վերագտնալով՝ նա գրապրական պիտոյքները հանեց և սկսեց գրել՝ մէջընդմէջ խօսելով:

— Այո, Բասնակ, ժայռի համար դու այժմ մեծ փող չես ստանալ, բայց մի երկու հարիւր դալեր ես քեզ կտամ:

Հեյսլերը մի քիչ գրեց, յետո՛ւ սասաց.

— Երեխ շուտով այստեղ էլի նոր մարդիկ կգան բնակելու:

Առաջնորդը պատասխանեց:

— Հա, արդէն սկսել են երկալ: Առաջինը Բրեդեն է Բրեյդարդիկից:

— Հո՛ւ, դա էլ որ... արձամարանքով վրա բերեց Հեյսլերը:

— Հա—հա, յետո՛ւ ուրիշ երկուսն էլ հագամասեր են գնել: Հեյսլերը գրելը վերջացրեց ու գրածը կարդաց — ժայռամասի գնման պայմանագիրն էր. — Երկու հարիւր դալեր վճարել

անմիջապես, իսկ ապագայում հանքը մշակելու
ժամանակ կամ թե՛ չէ պղնձի հետաքուտը սպաս-
ման դեպքում զգալի տոկոս տալ:

— Ստորագրիր այստեղ, — ասաց Հեյսլերը:
Իսահակը վայրկեանաբար կատորագրեք, բայց նա
վառ գրագիր էր: Սակայն այդտեղ կանգնել էր
տանելի Օլիման ու չուել էր իր աչքերը, նա գրի-
չը վերցրեց, սրբա՛ն թեթև էր նա, ու ստորա-
գրեց: Հեյսլերի ասաջնորդը որպէս վիս ստո-
րագրեց:

— Տես հա՛, Իսահակ, — անա փողը, — ասաց
Հեյսլերը, գրամագամակը հանելով: Թողադրամը
հաշուելով սեղանի վրա դրեց. խնդրորից հաշուիր:
Տիրեց լուսթիւն:

— Իսահակ, — կանչեց Հեյսլերը:
— Հը, հա էդպէս է, էդպէս, — ասաց Իսա-
հակը և տեղացրեց: Մեզ համար արեւած լուս-
թիւնից յետո էդքանն էլ ինձ համար շա՛տ
շատ է:

Միւս օրը Հեյսլերը գետափ գնաց ու ջրա-
դացը գիտեց: Իսահակը իւր հիւրին մի քիչ գէ-
պի վեր աարաւ, ուր գտնուում էր երկրորդ սա-
հանքը: Այդտեղ նա ուզում էր սղոցարան շինել:

«Մնաս բարե» ասելիս Հեյսլերը նրան մխի-
թարանքի խօսք ասաց, խստապատ ասաջին իսկ
եկողի միջոցով լուր ուղարկել հեռադրատուն
համեկուց:

— Ի՞նչ փոստի գրասենեակում երկու շաբա-

թից յետո հարցու փորձ արա, — ասաց նա:

Դա մի արտասովոր բան էր:

Իսահակը սկսեց սայլակում նստելատեղ շի-
նել: Երբ վերջացրեց, տեսաւ որ անհրաժեշտ է
ներկել, ասենք բոլոր շէնքերը պէտք էր ներկել:
Նա դեռ ևս անելու բան չատ ունի: Միթէ՛ նա
տարլիներ շարունակ չէր ուզում անասունների
համար մի մեծ դամ շինել յարդի բաժնով: Եւ
միթէ՛ նա չէր երազում սղոցարանի շինութիւնը
շուտ վերջացնել, իր ամբողջ հողամասը ցանկա-
պատել, լճի համար մակոյղ պատրաստել: Բայց
ժամանակը շատ շուտ էր անցնում. մինչև շաբաթ
նայելը մէկ էլ տեսար լճի՛, կիւրակին վրա հա-
սաւ: Մի քիչ անց՝ դարձեալ կիւրակի:

Բայց շէնքերը նա որոշեց անպատճառ ներ-
կել. ազատ ժամանակ կար, գարունը գեռ նոր-
նոր էր բացոււմ: Նա գիւղ գնաց, ձու տարու-
ծախելու և վերադարձին ներկ բերեց: Մարտը
կարմիր ներկեց, խրճիթը գեղին-կարմրաւուն:

— Հա, էտեղ էնպէս պիտի լինի, ինչպէս
ևս էի ասում, օ՛յ, ինչ լու պիտի լինի էտեղ,
փնթփնթում է Օլիման:

— Օ՛, նա շատ լու գիտէր, որ Մեղանքոյում
ուսնեցած իր ապրուստին շուտով վերջ պիտի
լինի: Իսահակն այլևս նրան բանի տեղ չէր
գնում. Օլիման, ինչպէս հարկն է, կրում էր հա
կրում ու գողանում: Իսահակը մինչև անգամ
նրան մի տարեկան խոյ նւիրեց, որովհետև նա

երկար ապրում ու աշխատում էր իր մօտ շըն շին վարձով:

Բայր շէնքերը առաջին ներկով ներկելուց յետո՛ Բաանակը նորից գիւղ գնաց և որքան որ կարող էր տանել, ներկեր վերցրեց, վերցրածը շատ դուրս եկաւ: Նա երեք անգամ բոլոր պատերը ներկեց, պատուհաններն ու անկիւնները ձերմակացրեց: Այժմ երբ գիւղից վերադառնալիս նա բարձունքի լանջին ահաստ իր ազարակը՝ նրան թւաց թէ կախարդական ամբողջ է երևում իր աչքին: Անապատը շենացել էր, դարձել անձանաշելի, կեանքը երկարատև քնից գարթնել: աշտակ մարդիկ էին ապրում, շէնքերի շուրջը մանուկներ խաղում...

Վերջին անգամ, երբ Բաանակը եկաւ ներկ տանելու, խանութպանը նրան մի գինանշտնով նամակ յանձնեց: Դա փոստով աշտակ ուղարկած մի հեռագիր էր, Հեյլերից ուղարկված հեռագիր: Օրհնեալ լինի էգ Հեյլերը, հրաշալի մարդ է. «Ինգերն ազատ է, շուտով կգա. Հեյլեր.»—Սնանութը պտուեց նրա աչքերում: Ինգերը մի շաբթից յետո միայն կարող էր վերադառնալ: Բաանակը տուն է գնում, արևը մեծ է ու պայծառ, ձիւնը հալել է, ամենուրեք գետինը կանաչում է: Բաանակը այբը դուրս է տանում, յետո վար անում, մի քանի օր անց՝ գարի ցանում, կարսօֆիլ անկում: Նը՛, երևելէքն էլ կարսօֆիլ են անկում, նրանք բարի

են, որպէս հրեշտակ, փոքրիկ թափեր ունին և իրենց հօրից յետ շեն մնում: Աշխատանքից յետո Բաանակը սայլակի նստելուամէջին յարդարում է ու գիւղ մեկնում: Յաջորդ օրը նաւը ժամանում է: Բաանակը ուշադրութեամբ հետևում է նաւից իջնողներին, բայց Ինգերը չկա: Յանկարծ նա զէպի նուախորշը տանող դռն մօտ մի կին նկատեց փոքրիկ աղջկա հետ: Էս ի՛նչ է, էս ճէնց Ինգերն է, որ կա: Բաանակը վերև նետեց: նրանք բարևում են իրար.—Ինգերը նրան իր ձեռքը մեկնեց:

— Տանը բարբը սղջ—ասո՞ղջ են:

— Այո, շնորհակալ եմ:

—Ա՛յ, սա կէօպօլդինան, է, իսկ սա էլ հայրիկդ է, բարեիր հայրիկին, կէօպօլդինա:

— Շը՛մ—ասաց Բաանակը. նա իրեն այնպէս տարօրինակ էր պահում, ասես օտար լինէր:

Տեսնում ես կարի մեքենան, դա իմն է, ասաց Ինգերը, եւ յետո գետ սունգուկ էլ ունիմ:

Բաանակը գանդադօրէն իրերը դէպի սայլը տարաւ, Ինգերին ու կէօպօլդինային նստեցրեց սայլում, իսկ ինքը սարով ձամպա բնկաւ: Բայրում էր ու սայլում նստածները վրա նայում: Ահա ինգերը եկաւ, նա գուգւած—գարդարւած է, արտաքուստ ու հագուստով օտարտաի, առանց նապաստակային շրթունքի, միայն վերին շրթունքի վրա կարմիր սպիւ ունի: Նա աչիս շի շշնջում, ալ բոլորովին պարզ է խօսում:

— Երեխէքն ուրեմն առօղջ են,—հարցրեց Ինգերը զէպի նա շուռ գալով:

— Հա՛, շնորհակալ եմ:

— Կարծում եմ, որ նրանք շատ են մեծացել:

Ելլաէ՞ր իմ մինչև էս տեղն է, Իսկ Սի-վերաը մինչև էս, — ասաց Իսահակը, ձեռքը մարմնի որոշ մասերի վրա դնելով:

Փոքրիկ Լէօպոլդինան ուսել ուզեց: Ի՞նչ սիրուն մանկիկ է, ասես դատիկ լինի սայլի վրա.

Իսահակը մի քիչ ամաչում էր իր փոքրիկ աղջկանից. քաշու՞մ նրա փոքրիկ կօշիկներից, բրդէ գուլպաների մէջ գանուղ բարակ ոտներից, կարճ շորերից, անձանօթ հայրիկի հետ բարեկե-լով նա մօտ նստեց և նրան մեկնեց իր թա-թիկը:

Անտառը մտան, կանգ առան հանգստանա-լու, սկսեցին նախաձաշել, ձիերին էլ կեր տւին: Լէօպոլդինան քնել ուզեց. նրան ծածկոյթի մէջ փաթաթեցին և յարմարեցրին սայլի վրա: Մարդ ու կին քայլում էին սայլի կողքով:

— Ես ամբողջ ժամանակը քեզ եմ նստում, — ասում է Ինգերը,— դու իսկ և իսկ նսնն ես ինչպէս որ կայիր: Տեսնես ուսերդ որքան ծան-րութիւն են կրել իրենց վրա, դու չե՞ս յոգնել:

— Ո՛ր-չէ: Հա, ի՞նչ էի ուզում ասել. գո՞ն էիր ապրուստիցդ:

Ինգերը պատասխանեց, որ, այո, նա գան-գատւելու տեղ չունի:

Նրանց մէջ սրտառուչ խօսակցութիւն սկըս-ւեց. Իսահակը հարցրեց թէ արգեօք նա չի՞ յոգ-նել, չի՞ ուղում սայլ նստել:

— Ո՛չ, — շնորհակալ եմ, — ասաց նա, միայն չեմ հասկանում, թէ ինձ հետ ինչ պատահեց. այս ծովային հիւանդութիւնից յետո ես ինձ ամ-բողջ ժամանակ սոված եմ զգում:

— Գու ուսե՛լ ես ուղում:

— Այո: Եթէ միայն այդ մեղ շատ չի ու-շացնի:

Մ, այդ Ինգերը. երեի քնքը չէր քաղցած, այլ ուզում էր կերակրել Իսահակին, որը հա-նարեա թէ ոչինչ չէր կերել: Նրանք վերստին սկսեցին նախաձաշել: Ինգերը մոլուկից երեխա-ների համար գնւած լիւծաներով լի մի փաթեթ հանեց, կարմիր վարդապաշտներ, վայելչադրու-թեան տեարակներ, իւրաքանչիւրին մէկական մատիտ և գրչանառ: Իսահակը կխաձայն հրճւում էր իւրաքանչիւր իրով:

Նրա համար Ինգերը բերել էր մի սև շարֆ, որը փայլում էր, սրպէս մետաքս:

— Այդ ի՞նձ համար է, — հարցրեց նա:

— Այո՛, քեզ համար: Կաւն է, չէ՞:

— Կաւն է: Գրանով ողջ աշխարհը կու-րելի է պատել:

Մի առ ժամանակից յետո նրանք դարձեալ ձամպա են գնում: Իսահակը տան տնտեսութեան մասին է պատմում. նրանք այժմ ունին հաւեր,

խոգեր, ութ կով: Հեյսլերն էլ սղնձաժայռն ա-
ռաւ ու երկու հարիւր զալեր վճարեց: Զարման-
քից Ինգերը կանգնեցնում է ձին ու բացական-
չում:

— Ձէ, դու ուղղակի մի ուրիշ, աննման
մարդ ես: Իրօք, հաճելի էր Ինգերին զարմացնել,
ինչու և նա աւելացրեց, որ հողամասի արժէքը
վաղուց է վճարւած, որ Հեյսլերի աւած երկու
հարիւր զալերից բացի՝ նա այլևս հարիւր վաթ-
սուն զալեր ունի:

Նրանք դուրս եկան բացասող և քիչ հեռու
տեսան իրենց տունը:

Շէնքեր այժմ աւելի շատ կային, քան թէ
առաջ. բոլորն էլ զեղեցիօրէն ներկւած էին: Ին-
գերը չճանաչեց և ձին յետ աւեց:

— Ախր սա... սրանք մերը չեն է՛, — բա-
ցականչեց նա:

Փոքրիկ Լէօպոլդինան վերջապէս զարթնեց
ու նոյնպէս ոտի կանգնեց:

Տների առաջ ինչ որ կերպարանքներ էին
շարժւում, զրանք ելիսէ՛ն ու Սիվերան էին,
որոնք եկողներին էին սպասում: Նրանք ընդ-
առաջ վազեցին, իսկ Ինգերն այնպէս մրսեց,
այնպիսի հազ ու հարբուխ բռնեց նրան, որ աչքի-
բում անգամ անգրագարձաւ: Նրանք ջրակլլեցին:

— Շոքնաւում մարդ էնպէս է մրսում որ...
տեսաւ՞ ըմ է, որ մարդուս աչքերն էլ մրսեն...

Այժմ ամեն ինչ լաւ է: Իսահակը վարսակ

է ցանում, ցաքանում ու տափանով հարթում:
Ինգերը Օլինայի գնալուց յետո իր առանին աշ-
խատանքներին անցաւ: Նա, սակեք, մի քիչ ուռ-
ցնում էր իր մաքրասիրութիւնը: Յիրաւի, ամեն
ինչում մեծ փոփոխութիւն առաջացաւ, մինչև
անգամ անասունների բնակատեղում — նախկին
խրճիթում աղակիները լւացւած են: Այդպէս էր
Ինգերը իր գալուց յետո առաջին օրերին, յե-
տո քիչ-քիչ սկսեց թերանալ: Քաղաքում Ինգե-
րը շատ բան սովորեց, պէտք էր սովորածը օգ-
տագործել: Նա նորից սկսեց մանւածքը գործել,
բայց սկսած աշխատանքի ետուն շրջանում թող-
նում էր ու անցնում մի ուրիշ աշխատանքի:
Ինչ որ անհանգստութիւն էր տիրում նրան և
ատիպում շարունակ շարժման մէջ լինել: Ծաղ-
կարուծութեամբ սկսեց պարապել, բացի այդ՝
նրան չէր բաւարարում այն, որ սենեակը մի-
այն մի պատուհան ունի: Մի տնազին սենեակ
ու մի լուսամտ՛ւա:

— Եւ յետո ինձ հարթուկ էլ է հարկաւոր
կարերը հարթելու համար:

Իսահակը խոստացաւ դարբնին մի լաւ
հարթուկ պատիրել: Մ. Իսահակը պատրաստ
էր ամեն ինչ անելու, Ինգերի բոլոր պահանջ-
ները կատարելու, որովհետեւ նա հասկանում էր որ,
Ինգերը քաղաքում շատ բան է սովորել և բու-
լտովին ուրիշ կնիկ է դարձել: Պատակցութիւնն
էլ առաջւանը չէ — ամեն ինչ փոխել է:

Ինգերը հող էր տանում երեխաների մասին, գանազան գլխակիքներ էր սովորեցնում և մտաւորապէս առաջ մղում: Փորըրիկ Լէօպօլդին նաև ճաղերով գործելու մէջ բաւական առաջ գնաց, իսկ ազերքը—գրագիտութեան մէջ: Այդպիսով նրանք յանպատրաստից չեն դպրոց մտնիլ: Ուսման մէջ առանձնապէս առաջադիմեց Ելիսէյը, իսկ Սիվերտը ծոյլ էր ու չարածձի:

Աղարակում ամենօրեա կեանքն ընթանում է իր կարգով: Երբ սարերից անցնող մի հազարգլիա ճամպորդ ագարակի մօտով անցնելիս հարցնում է. «Նւ այստեղ դուք լա՛ւ էք ապրում»: Իսահակը և Ինգերը պատասխանում են. «Հա, շնորհակալ ենք հարցմունքիդ հոմար»:

Իսահակը բաւականին լաւ ճանապարհ հարթեց վարէջքից գէպի ցածրահարթը, այնպէս որ ձիով կարելի էր գիւղ գնալ, բայց յաճախ ոտով էր գնում, որովհետև ճամպան Բրեյդաբլիկից այն կողմը աւելի քան վառ է: Նա Բրեյդէ Օլսենին խնդրեց ճանապարհը նոյնպէս մի քիչ հարթել, Բրեյդէն խոստացաւ, բայց խոստումը չկատարեց: Իսահակն այլևս նրան խնդրել չի ուզում, գերադասելով ծանր հակերը կրել իր մէջքով: Նրա տակից անչափ մեխեր խփած կօշիկները արատաւոր մեծութիւն ու ծանրութիւն ունէին: Այն հանգամանքը, որ մարդ կարող է այդպիսի կօշիկներով ազատ, քայլել հրաջք էր թւում:

— Մենք առանց Ելիսէյի եօլա չենք կարող գնալ,— ասաց Իսահակը:

Լոյսը վաղուց էր բացել, և Բրեյդէն պատրաստում էր մեկնելու:

— Ես կողովս ու գլխարկս մարագումն եմ թողել,— ասաց նա,— եթէ միայն ջանէիներք տարած չլինեն իրենց հետ...

Զ Ա Ի Ա Կ Ն Ե Ր Ը

ելխեյլը, հասկանալի է, քաղաք ընկաւ: Ին-
գերն իր ասածն արաւ: Սկզբում մի տարի մնաց
ախանդ, յետո հաւատացողի հասունութեան հա-
զորդութիւն ընդունեց, ապա ինժեների գրասեն-
եակը ծառայութեան մտաւ: Երբեմն նա ճարտար
լեզուով նամակներ էր գրում ու փող խնդրում — կամ
հազուապէս կամ թամբարուի, կամ չիրուխի, կամ
թէ չէ հէնց ուղղակի «ձեռաց ծախսերի», հա-
մար: Նրան ծառայութեան մէջ պահելը էժան
չէր նստում:

— Սիվերալը «ձեռաց ծախսերի» համար
փող չի ստանում, — ասաց Իսահակը:

Ինգերը պատասխանեց:

— Սիվերալին «ձեռաց ծախսերի» համար
փող չի հարկաւոր, բացի այդ՝ երբ նրա հա-
բուստ քեռի Սիվերալը, ի պատիւ որի խնքը նոյն-
պէս Սիվերա է սնունդած, մեանի, նա չի սի-
ստար:

Սիվերալը մի անգամ իր քեռու պահանջով
եղել էր նրա մօտ:

Սիվերալը նոյնպէս մեծացաւ, հաւատացողի

հասունութեան հազորդութիւն ընդունեց, այս-
բի վրա մութ աղուամաղ բուսաւ: ձեռները մե-
ծացան ու լարւած մկաններ ուէին: Նա աշխա-
տում էր, որպէս հասուն աղամարդ: Քեռու մօտ
ապրելը նրան դիւր չեկաւ:

Սիվերալը հօր գլխաւոր օգնականն էր, սի-
բում էր հօր հետ լինել, ջանասիրութեամբ օգ-
նում էր նրան — քնաւորութեամբ հօրն էր ընկել:
Նա քնաւ երես չէր առել, մինչդեռ կէօպօղի-
նան պէս-պէս քմածածոյքներ ունէր, նա վաս-
բանորունի էր:

Ինգերը ազախին տնկնալու մաքից չէր
հրաժարւում, ամեն դարձան նա խօսք էր բաց
անում դրա մասին, Բայց Իսահակը անյողդող
էր: Ինգերը նոյնիսկ փորձեց վառվառէ Բերդէյի
թեկնածութիւնը գնել, սակայն Իսահակը կարուկ
կերպով մերժեց:

— Չեմ ուզում իմ ամեր տեսնել այդ վառ-
վառէ Բերդէյին:

Բերդէյի ընտանիքին Իսահակը հաւատ չէր
ընծայում: Վառվառէն, որ ապրում էր Բերդե-
նում, միշտ անկայուն էր ու թեթեամիտ, ինչպէս
հայրը, զուցէ և ինչպէս մայրը: Նա թեթեամիտ
և անհաւատարակչիւ քնաւորութեան տէր մի
ազճիկ էր: Բերդէյից նա տուն էր ուղարկել իր
լուսանկարը: Իսահակը տեսել էր նրան. հիւսւած
մազերով մի անձանօթ օրիորդ ժամացոյցի եր-
կար շղթան կրծքին: Ծնողները հպարտ էին ի-

րենց վառվառէով և Բրեյզարլիկի մօտով անց-
նող-գարձնողին ցոյց էին տալիս նրա լուսանկա-
րը: Ինքը Բրեյզէն պատմում էր, որ նա երկու
գրասենեակային պաշտօնեայի—ամուրիների տան
կառավարչուհի է: Բրեյզէն հողագործութեամբ չէր
պարապում այն պատրւակով, որ իր հողը կա-
տարեալ ճահիճ է, որ ոչ մի կերպ չի կարելի
չորացնել, հեռագրական աշխատանքով էլ քիչ
էր գրադոււմ: Իմանալով որ Հեյսլերը Իսահակից
ժայռը գնել է, սկսեց պատել շրջակայքում ու-
քարեր հաւաքել:

Այդ ժամանակամիջոցում Իսահակը ցածրա-
հարկիով գնալիս տեսաւ, որ նոր հողամասեր են
մարքում—երկուսը ներքե, դիւղի դէմուղէմ, իսկ
մէկը բաւականին բարձր—Բրեյզարլիկի և Սել-
լանբոյի մէջ տեղում: Ա, ուրեմն այստեղ էլ
աշխատանքներ են սկսել: Երբ Իսահակը բնակ-
ւեց, այստեղ անապատ էր: Այս երեք նորա-
բնակները տեղացիներ չէին և թոււմ էր, թէ
խելօք մարդիկ էին. շէնք կառուցելու համար ոչ
թէ պարաք արին, այլ եկան գետինը փորփորե-
ցին ու գարձեալ յետ գնացին: Ահա թէ ինչպէս
պէտք է գործի անցնել. —քանդել, վարել, ցանել:
Իսահակի մօտիկ հարեանը Հելհոլանդեցի Ակսել
Ստրեմն էր—մի ընդունակ ամուրի երասասարդ:
Նա իր ճահիճը ցեղեց և միայն երկրորդ տարին
խոտապահեստ ու մէկ էլ մի խրճիթ շինեց իր
համար: Ազարակը կոչւում էր «Լուսնային», ու-

րովհետեւ լուսինն առանձնապէս գեղեցկօրէն էր
լուսաւորում նրան: Նա միանգամայն ուղիղ էր
գործ տեսնում. հօ չի կարելի տուն շինելուց
սկսել, ինչպէս Բրեյզէ Օլսենը, յետո մի տուն
լիքը մանուկներով ազարակ փոխադրել, ապ-
րուստի համար ոչ հող, ոչ էլ անասուն ունե-
նալով:

Բրեյզէն երբեմն գալիս էր Սելլանբո. Իսա-
հակին այդ այցերը ձանձրացրել էին, և ամեն
անգամ, երբ Բրեյզէն յայտնուում էր, Իսահակը
սենեակից դուրս էր գնում: Բայց Ինդերը զւար-
թօրէն գրուցում էր նրա հետ. անից դուրս ապ-
րած տարիների ընթացքում նա առհասարակ
շատախօս էր դարձել: Ո՛չ, նա այլևս այն պար-
զամիտ ու համեստ Ինդերը չէր, ինչ որ առաջ:

Կանայք ու աղջիկներ միշտ գալիս էին նրա
մօտ, և Ինդերը նրանց լաւ էր ընդունում: Գա-
լիս էր նաև Օլինան—չկարողացաւ համբերել—
գալիս էր գարնանն ու աշնանը—սրտով չափա-
զանց սիրալիր, բայց կեղծաւոր: Եւ Ինդերն ա-
մենքին պատմում էր այն մասին, թէ ինքը ինչ-
պէս էր ապրում Տրոնհեյմում. նրա պատմածից
պարզւում էր, որ նա ոչ թէ պատիժ էր կրում
այնտեղ, այլ կար ու ձև, գերձակութիւն, ջուր-
հակութիւն ու գրագրութիւն էր սովորում...

Ինդերը տարիքով յիսուսից անց էր, սա-
կայն առողջ ու ոչ այնքան գեր. նա գեղեցիկ էր,
որովհետեւ շրթունքին միայն սպի ունէր, թխա-

դէմ ու հարուստ խիտ մագերով: Ամառը մեծ մասամբ պատում էր ոտաբորիկ շատ վեր ծալած շրջագգեստով ու համարձակօրէն մերկացրած սրունքներով: Իսահակը տեսնում էր այդ, ասենք ո՞վ չէր տեսնում որ...

Իսահակն ու նա իրար հետ չէին կուռում, բայց ո՞վ էր Իսահակը: Ինգերն իրեն անելի բարձր էր դասում, տեսել էր չքեղ մարդկանց, ձեռափայտով ու գեղեցիկ հագուստով աղամարդկանց, քթի թաշկինակով ու օսլայէ օձիքով պարոններին: Իսկ Իսահակը— կոճղ է, ջրադացաքար, որի հետ նա վարւում է ըստ նրա ունեցած արժանիքների: Նա գեղջուկ է, անտառի բնակիչ: Եթէ իր բերանը հէնց սկզբից, կանոնաւոր լինէր, Ինգերը երբէք նրա հետ չէր ամուսնանալ, այդ բանը միայն այժմ է գիտակցում:

Բայց մի անգամ նա առիթ տւեց, եւ Իսահակը իր ամբողջ հասակով ծառացաւ նրա դէմ: Պատահեց այդ դէպքը այն ժամանակ, երբ Ինգերը մտադրւեց փող գողանալ: Ընդհարումը շատ վտանգաւոր էր և քիչ էր մնում, որ Ինգերի համար դժբախտութեամբ վերջանար: Փողը Ելիսէյին էր պէտք, որը նստել էր քաղաքում և դարձեալ փող էր խնդրում: Մի՞թէ նա կարող է առանց որևէ կոպէկի ապրել ազնիւ պարոնների շրջանում: Ինգերը հօրից խնդրեց, իսկ երբ վերջինս մերժեց— ինքը վերցրեց: Նրա ա-

րարքը իսկոյն բացւեց, և նոյն վայրկեանին Ինգերն զգաց, թէ ինչպէս մէկը յանկարծ բռնեց նրա երկու թևերից, յատակից բարձրացրեց ու գետին շարտեց: Իսկ մի անսովոր դէպք էր, ասես թէ նա որևէ տեղից ցած ընկաւ: Ինգերը անքաց, գլուխը կախ ընկաւ, նա դողաց ու փոզերը ամուսնուն պարգեց:

Իսահակը համարեա թէ մի անգամից արտաշնչեց այն, ինչ որ ուզում էր ասել:

— Հո՛ւ, սատանայի կնիկ, քեզ էլ տանը չի կարելի պահել: Նա անձանաչելի էր դարձել: Հաւանօրէն ազատութիւն էր տւել իր մէջ վաղուց կուտակւած զրգուման:

Տխուր օր էր այն. այդպէս անցաւ մի երկար գիշեր ու մի ցերեկ այլևս: Իսահակը տանը չգիշերեց, Սիվերտն էլ հետը գնաց: Ո՛ւր գնացին: Նրանք դուր տեղը թրև չեկան, խոտհարքի հաշիւն մէկ օր շահեցին և լծի համար մի մակոյկ շինեցին: Իսկ երբ տուն դարձան— Սիվերտը մասով ցոյց տւեց ու ասաց.

— Է՛հէ՛, իսկ մայրիկը հօ ժողովել է խոտը: Հայրը մի հայեացք ձգեց շուրջն ու վրա բերեց:

Էդպէս: Գնա, հաց կեր, — ասաց նա որդուն:

— Իսկ դո՛ւ:

— Չեմ ուզում:

Սիվերտի գնալուց մի րոպէ անց՝ Ինգերը յայտնւեց շէմքին և ասաց.

— Զպիտի՞ խնայես քեզ արդեօք, շպիտի՞
գաս դու ես ճաշելու:

Ի պատասխանսն զլրա Իսահակը ինչ-որ բան
մըթմըթաց, բայց ճաշելու չգնաց: Նա աշխատել
սկսեց, իսկ յետո Իսգերը եկաւ ու այնպիսի ա-
բագութեամբ սկսեց խոտ հարել, որ դու հէնց
տղա ես տեղիցդ շարժւիր: Սիվերաը սայլով ե-
կաւ, բոլորը տաքացած աշխատում էին, քափ
ու քրտինք կոխել էր նրանց, և խոտը սայլ—
սայլի յետևից էր յարգանոց տարւում:

Ընդհանրապէս, այդ երեկոն դարձաւ նշա-
նակալից, մի յետադարձ կետ նրանց կեանքում:
Իսգերը, որ թուում էր թէ բնաւորութեամբ փոխ-
ւել ու իր սովորական ճամպից դուրս էր եկել,
ամուսնու վերջին վարմունքից յետոյ էլի խել-
քի եկաւ. «Ազնւական» սովորութիւններից ա-
տիճանաբար հրաժարւել սկսեց և դարձեալ
լուրջ ու հոգատար ամուսին ու տանտիկին դար-
ձաւ: Անհարազատ միջնորդութեամբ երկար ժամա-
նակի ընթացքում քնքշացած՝ նա հանդիպեց մի
այնպիսի տղամարդու, որի կամքը անսասան էր,
նրան չէր կարելի տեղահան անել:

Յաջորդ տարին երաշտ սկսեց. բոյսերը,
տակից խամբում էին, մարդկային առօրգութիւ-
նը նւազում: Գարին արմատից չորացաւ, իսկ
կարտօֆիլը հա ծաղկում էր ու ծաղկում: Մար-
գերը գորշանալ սկսեցին:

Եւ աճա դարձեալ Հեյսլերը եկաւ: Այս ան-

գամ մեծ հնարքներով չէր կարող պարծենալ:
Ընդհակառակը, նա շատ վատ էր հագնւած, մի-
րուքն ու մազերը ձերմակել էին, յետևից էլ իր
իրերը կրող մարդ չունէր, կոնստակին միմի-
այն մի թղթապանակ կար, անգամ հետը մի
փոքրիկ շեմոդան էլ չունէր:

— Բարե ձեզ, — ասաց Հեյսլերը — ես այս
գազաթի վրայով դէպի Շվեյցիա եմ գնում:

Հեյսլերի այցը անատէրերին ուրախութիւն
պատճառեց, նրանք սրտաբայ հիւրասիրեցին նը-
րան: Իսգը — Հեյսլերը ամենեկին չէր տխրում,
առաջւա պէս, զւարթ էր, առօրգութիւնից ու
աշխուժութիւնից անբաժան:

— Սքանչելի տեղ է այս Սելլանրօն, — ասաց
նա. քո յետևից, Իսահակ, այստեղ ուրիշներն
էլ եկան, ես հաշւեցի, հինգ ընտանիք են այս-
տեղ բնակութիւն հաստատել:

— Ընդամենը եօթն են, երկուսը ճամպից
չեն երևում:

— Իսահակ, դու այստեղ ամեն ինչի հիմ-
նադիրն ես: Դա ինձ ուրախացնում է:

Գու սոցարան էլ կառուցիր:

— Ի՞նչ էլ սոցարան է: Բայց նա ինձ շատ
է օգնում: Ես ներքեի հարեանների համար շատ
գերաններ սոցեցի:

Այդպէս էլ պէտք է:

Հեյսլերը զրպանից հանեց իր արծաթէ
ծխատուփը — անցեալից մնացած շուքի միակ
առարկան — ձեռքում պտտեց ու ասաց.

— Լսիր, — այն մարգն է այնպէս գորշ երևում: Ես կարծում էի, թէ սաւեր է: Այդ ինչու է գետինն այդպէս այլուում: Գնանք միասին, Սիվերա:

Նրանք գէպի գետն ուղղեցին, Հեյսլերը յամառօրէն ինչ-որ բան էր դիտում:

Այստեղ, — ասաց նա ու կանգ առաւ, — չպիտի գետինը չորանա, քանի որ ձեռքի տակ կա այսպիսի մի գետն, որից ջուր կարելի է վերցնել:

Զարմացած Սիվերան ասաց.

— Այո:

— Դու այստեղից թեք մի ջրանցք կփորես, իսկ շարունակութիւնը մենք աղօսաւոր գերաններով կմիացնենք: Սկսիր այստեղից, ես կվերագանամ և գիծը ճշգրտօրէն կորոշեմ:

Նա գէպի ագարակ վազեց և Իսահակին պատուիրեց գերաններ աղօսել:

— Էգուց այս ժամանակ դաշտերն ու մարգերը կանաչ պիտի լինին:

— Այդպէս, — ասաց Իսահակն ու եռանդուն կերպով սկսեց աղօսաւոր գերաններ պատրաստել:

Հեյսլերը գէպի Սիվերաը վազեց: Գովելով նրան ու ջրանցքի ուղղութիւնը ցոյց տալով նորից Իսահակի մօտ վազեց ու շտապեցրեց: Նա արագօրէն գնում-գալիս էր, որպէս քամի, ասենք, նա հրամայել գիտէր:

— Քանի՞ն աղօսեցիր: Քիչ է: Դու ասում ես, որ տասնըրկու արշինանոց մի քանի տախտակ ունիս: Նրանց էլ օգտագործիր, ոչինչ, աշնանը իրենց գինը կհանեն:

Ապա գէպի Սիվերաը սլանալով ասաց.

— Հրաշալի է, Սիվերա, գնա աղօսած գերանները բեր, հիմա կսկսենք:

— Ամբողջ օրը աշխատանքը ետում էր. Սիվերաը երբէք չէր ստիպւել այդպիսի արագութեամբ աշխատել: Բայց անա ջուրը վազեց: Մինչ ուշ իրիկուն երեք տղամարգն էլ պատում էին դաշտում, իրենց աշխատանքի թերութիւններն ուղղում, ու երբ խոնաւութիւնը հեռաւոր չորացած անկիւնների խորքն սկսեց ծծւել, նորաքնակների սրտերն ուրախութիւնից թունդ առան:

Սիվերաը գիշերն էլ մի քանի անգամ վերկացաւ իր ջրանցքները նայելու: Հանդիպեց հօրը, որ նոյն բանի համար էր վերկացել: Սակայն յաջորդ օրը Հեյսլերի սղևորութիւնն անցաւ:

Նա մի նկատողութեամբ միայն ստանանափակեց.

— Կարող է պատահել, որ դրա օգուտը վաղը չէ միւս օրը տեսնես:

Հետեւեալ օրը Հեյսլերը հեռացաւ ապարակից և արևելեան ուղղութեամբ գէպի Շվեյրա ուղևորեց: Անշափ ցաւալի էր տեսնել, թէ ինչպէս նա մեն-մենակ ու աղքատ վիճակում հե-

աանում էր: Ինգերը ընտիր ուտելեղէնից նրա համար ճամպու պաշար տեսաւ, վաֆլիքներ անգամ թխեց: Հեյսլերի համար, ինարկէ, ծանր էր առանց որեէ բան վճարելու մեկնել Սելլանրոյից, ինչու և նա ասաց Լէօպոլդինային:

— Մօտ եկ, հիմա ես քեզ մի սիրուն բան պիտի տամ:

Արծաթէ ծխատուփը նրան տւեց:

— Մրա մէջ գնդասեղներ կարող ես պահել:

Ոտոգող ջրանցքները Հեյսլերից յետո էլ մնացել էին՝ մնացել էին ու գործում էին դիշեր-ցերեկ ու շաբաթներ: Նրանց շնորհիւ գաշտերը կանաչեցին, կարտօֆիլը ծաղկաթափ եղաւ, գարբն սկսեց հասկանալ:

Ներքեկից հարեանները եկան տեսնելու. Ակսել Սարեմն էլ եկաւ—իր հարեանը «Լուսանայի-նից»: Նա ամուրի էր, բանւորուհի էլ չունէր, բայց և այնպէս ամեն ինչ կարողանում էր ժամանակին գլուխ բերել: Նա ուշադրութեամբ դիտեց ամեն ինչ, տուն մտնելու հրաւերից հրաժարեց ու հեռացաւ, մտադրւելով հէնց նոյն օրը երեկոյեան ջրանցք փորել սկսել: Նա Բրեգէն շէր: Իտահակը համբերատար էր, բայց յաճախ էր ուզում ազատել այդ բամբաստողից, որ թրե էր գալիս Սելլանրոյում: Բրեգէն հեռագրատունն էր պատճառ բռնում, բայց հեռագրատունը բազմիցս անգամ նրան իր թերութիւնների համար նկատողութիւն էր արել և նոյն պաշտօնը Իտահակին առաջարկել:

Բրեգէն իր ազարակի գործերով չէր զբաղւում, մի կերպ գոյութիւնը քարշ էր ապրիս, հազիւ-հազ օրւա ապրուստը հոգալով: Իսկապէս, նա վաղուց էր որոշել իր հողամասը ծախել, թերեւս լաւ փող աշխատէր: Բաղաքում հարուստ գրասենեակային պաշտօնեաների մօտ ծառայող իր աղջկան — Վառվառէին բերել տւեց ու, որպէս բանւորուհու, տեղաւորեց Ակսել Սարեմէյի մօտ: Նա ճիշտ խոտհարքին եկաւ, երբ Ակսելը աշխատելուց քիչ էր մնում, որ պայթի: Նա ամանները լւացաւ, լացք արաւ, ճաշ պատրասեց, կովերը կթեց, մինչև անգամ կարողացաւ Ակսելին էլ օգնել խոտհարքի ժամանակ: Բանից դուրս էր գալիս, որ նա աշխատել գիտէ: Վառվառէն ուղիղ ու բարակ կողմաձիգ ունէր, ձայնը փոքր ինչ խուպոտ էր, շատ բանում հասունութիւն ու փորձառութիւն երեան հանեց—ամենեւին էլ տնաս չէր ու միամիտ: Ի վերջո, նա Ակսելին խնդրեց բերդենեան լրագրի բաժանորդագրւել, որովհետեւ ընտելացած էր ընթերցանութեան, թատրոնին, երաժշտութեան, իսկ այստեղ այնպէս ձանձրալի է:

Ակսելն ուրախ սրտով լրագրի բաժանորդ գրեց, մասնների արանքից նայելով այն բանին, որ Բրեգէյի ընտանիքը յաճախ ազարակ էր գալիս իր մօտ ուտում ու խմում: Նրան մեծ գլարձութիւն էին պատճառում կիւրակի երեկոները, երբ Վառվառէն իր հետ բերած գի-

Թարը հնչեցնում էր ու երգում: Ակսելը հրճոււմ էր այդ անձանօթ գեղեցիկ երգերից և այն բանից, որ, յիբաւի, մէկը նստել է իր կողքին — ազարակում ու երգում է:

Ամառուա ընթացքում նա այլ կողմից էլ ճանաչեց կնոջը՝ զուրկ չէր քմահաճոյքներից, երբեմն էլ յանդուգն էր դառնում, բայց ընդհանրապէս Ակսելը գոհ մնաց:

Այդ ժամանակամիջոցում Սելլանրօյում մեծ փոփոխութիւններ առաջացան:

Շէնացրած այդ անկիւնը ինքնին սքանչելի էր. բայց ամենից սքանչելին ինքն ինքերն էր. այնպէս էր նա փոխել ու աշխատող դարձել: Նա մտածկոտ դարձաւ, մատանին մատից հանեց, համարձակօրէն վեր ծալած շրջագետն էլ ցած թողեց: Ազարակում լուծիւն տիրեց, այցերը պակասեցին, կանայք և աղջիկներ գիւղից սակաւ էին գալիս, որովհետեւ ինքը նրանց այլևս չէր զբաղեցնում: Ինքերը իւրատեսակ մի փոխտփայլութիւն երևան բերեց, որ սահմանափակում էր ինքնանուասութեամբ, ստօիցիզմով: Ոսկէ մատանին թազցնելով անդուկի խորքում, նա զրեց Ելիսէյին, որ վերջինս էլ աշխատի ուղղել: Ինքը համեստօրէն էր հագնուում և միայն կիւրակի օրերին նեղլիկ կապոյտ ժապաւէն էր կրում պարանոցին տօն օրը շեշտելու համար:

Նա չափազանցում էր և սնում աւելին, բան թէ պէտք էր: Անկասկած դա նրանից էր,

որ նա վերստին պատճառաւոր էր ու մանկան աշխարհ գալուս էր սպասում: Նրա կեանքում ամեն ինչ հարթելու-հաւասարել էր, ոչ մի տեղ պակաս-պռատ չէր մնացել: Մինչև անգամ Իսահակը քիչ-միչ բան նկատեց ու հարցրեց.

— Ինձ այնպէս է թւում, թէ դու էլի մի բան պիտի ունենաս, չէ՞:

— Հա, փառք Ատուծո, երկի կլինի, — պատասխանեց նա:

Մի քանի օր անց՝ Իսահակը մտքում մի բան որոշեց ու գիւղ գնաց: Նա չպատմեց, թէ ինչու համար է գնում, վերադարձաւ մի բանւորուհու հետ. նրա անունը Իենսինա էր:

— Էս ի՞նչ հնարեցիր, — ասաց Ինքերը, — նա պէտք չէ ինձ:

— Իսահակը պատասխանեց, որ հէնց հիմա է հարկաւոր:

— Բացի զրանից, ասաց նա, — ես հեռագրել եմ Ելիսէյին, որ նա գա:

Նրա ներսում ինչ-որ ցնցում առաջացաւ: Հեռագիր: Ինչ է, Իսահակն ուզում է նրան սպանել իր բարութեամբ:

Նա Ելիսէյին վազուց էր ճանաչել, վաղուց էր գլխի ընկել, որ սնից սպիտակեղէնի համար ուղարկւած քաթանը — զարմանալ կարելի էր, թէ ինչպէս յաճախ նա քաթան էր խնդրում սպիտակեղէնի համար, — ծախում էր և փողը այլ բանի վրա ծախսում: Նոյն բանը և հայրը հաս-

կացաւ: Ամեն ինչ խելացիօրէն կշռադատելով
 Իսահակը անհրաժեշտ համարեց, որ որդին նո-
 րից զանա տան գլխաւոր անդամներէց մէկը և,
 որպէս ազամարդ, մասնակցի աշխատանքներին:

Նա նիշա խտանարքին եկաւ...

Կեանքը նոյնն էր, ինչ որ անցած, վաղեմի
 օրերին: Իսահակի և Ինգերի փոխ-յարարերու-
 թիւններն էլ այն աստիճանի անցած-գնացած
 օրերն էին յիշեցնում, որ Ինգերը զարմանում
 էր, թէ նա ինչպէս բոլոր գործերին էլ ձեռք է
 հասցնում. վախենում էր, շլինի թէ, Իսահակն
 ուժանպատ լինի: Մի անգամ էլ նրան հաճոյք
 պատճառելու համար հարցրեց, թէ արդեօք նա
 ինչո՞ւ համար է այդքան դերան պատրաստի:

— Ինքս էլ լաւ չգիտեմ, — պատասխանեց
 նա ըստ հին սովորութեան ու փրեց:

Երկար տարիներ օտարութեան մէջ ապրած
 ելիսէջր տուն վերադարձաւ. մեծացել էր, ունէր
 սե բեխեր ու ձերմակ, փափուկ ձեռներ: Իրեն
 հոգարտ չէր պահում, աշխատում էր պարզ ու սի-
 րալիբ լինել: Նրան տեղաւորեցին փոքրիկ սե-
 նեակում, որ Միվերաին էր յատկացրած. երկու
 եղբայրները հաշտ էին ապրում, իրար յաճախ
 խորհախում, ապա երկուսն էլ դարձեալ ձի-
 ւապուստ:

Սակայն ելիսէջր բանուր չէր, նա խղիթա-
 ցել էր աշխատանքից. վատթար դրութեան մէջ
 լնկաւ նա, երբ հարկաւոր էր հօրը օգնել նոր
 տուն շինելիս: Միվերան այդ ժամանակ իր քե-
 սի Միվերաի մօտն էր: Եկաւ Օլինան և նրան
 քաշ աւեց այնտեղ, որովհետեւ քեսին մերձիման
 հիւանդ էր:

Կրտսեր Միվերաը իր քեռու ազարակում

ամեն ինչ անկարգ վիճակում գտաւ, բայց ծե-
րունին տակաւին շատ էր հեռու մտնից: Կիսա-
մերկ՝ նա շրջում էր սենեակում, եռանդով ձու-
կը ճաշակում և շիրուխ քաշում:

Կէս ժամ մնալով ու գործերին իրազեկ լի-
նելով՝ Սիվերտը տուն էր ուզում վերադառնալ:

— Ինչո՞ւ համար ես եկել, — հարցրեց զար-
մացած ծերունին:

Սիվերտը պատմեց, թէ Օլինան ինչ լուր
էր բերել:

— Մահխնձ, — վրդովեց ծերունին, —
ուրեմն նա կարծում է, որ մահս մօտ է...

Իրօջ որդուն պահելու համար ծերունին
կազնի արկղից մի թուղթ հանեց և Սիվերտին
պատիրեց կարգալ: Պատանին թէև կարգալու
մէջ այնքան էլ վարժ չէր, այնուամենայնիւ
կարգաց ու իմացաւ, որ ինքը քեռու ամբողջ
կարողութեան ժառանգ է նշանակւած:

— Իսկ այժմ ինչպէս ուզում ես, արա, —
ասաց քեռին և թուղթը արկղում գրեց:

Սիվերտն առանձնապէս չզգացւեց: Այդ
հանգամանքը նրա քեռուն հիասթափութիւն ու
տհամութիւն պատճառեց:

— Եթէ դու իմ մօտից հեռանաս, — ասաց
նա, — այն ժամանակ իմաց տուր Ելիսէյին, թող
նա գա այտեղ: Նա իմ անունը չի կրում, բայց
միկնոյն է, թող գա:

Սիվերտը խոստացաւ: Ելիսէյին կարիք չկար

երկար ու բարակ համոզելու: Իսկապէս նա վատ
տղա չէր — բարի էր ու խելքը բան կտրող, մի-
այն թէ ամուր կազմածք չունէր: Մի քանի
տարի նա ապրեց քաղաքում ու գիւղից խորթա-
ցաւ. բացի այդ՝ մի քիչ էլ քաշում էր իր գե-
րազանցութիւնը ցոյց տալու: Նա իր հետ բերեց
իր բաց-գորշ գոյնի գարնանային վերարկուն
և այնպէս քարշ արաւ, որպէսզի մետաքսէ աս-
տաւը ծածկի վերարկի վրա գրած իր անւան
ու ազգանւան սկզբնատառերով:

Նոյն կերպ վարեց նաև ձեռափայտի հետ:
ձիշտ է, դա իսկական ձեռափայտ չէր, այլ հո-
վանոցի կոթ, որի ծայրից ճաղերը հանել էր,
բայց աշխատում էր այդ էլ ցոյց չտալ: Ոչ, նա
չէր կարող առադձագործ լինել, նա կարող էր
թղթեր գրել: Բայց տանը, բացի մօրից ոչ ոք
չէր կարող նրա արեստն ու գիտութիւնը գնա-
հատել, այդ պատճառով էլ նա մեծ բաւականու-
թեամբ գազաթի միւս կողմն անցաւ գարնանա-
յին վերարկուն հագին՝ սիրով դիմանալով արևի
պատճառած շոգին:

Սիվերտի յետ գալուց հայրը գո՞ն մնաց: Որ-
դին առաւօտից մինչև երեկո աշխատում էր:
Տան վրա նրանք երկար շրանեցին. մինչև դաշ-
տային աշխատանքների վրա հասնելը տան կտուրն
արդէն ծածկւած էր, յատակը տախտակած, պա-
տահանների տեղը բացւած: Բարակ քաշած
տախտակներով պատելն ու ներկելը նրանք ա-
յազային թողին:

Եւ յանկարծ սարերի յետևից Շւեցիայի կողմից Հեյալերն իր շքախմբով յայտնեց: Բուրոն էլ ձի էին հեծած, երևի հարուստ պարոններ են. նրանք մարմնով հաստակազմ էին ու գեր: Չորս հոգի էին, Հեյալերը հինգերորդն էր, երկու ախոռապան էլ մէկական բեռնած ձի էին քշում:

Չիաւորները բակում խոնուեցին, և Հեյալերն ասաց:

— Սա ինքը տանտէրն է— Իսահակը: Բարև Իսահակ, տեսնո՞ւմ ես, ես էլի եկա:

Հեյալերը նոյնն էր, ինչ որ առաջ: Մաշւած վերարկուն երկչուտօրէն ճօճուում էր նիհար մէջքին, բայց դէմքի արտայայտութիւնը իշխող էր ու հպարտ:

Երբ բոլորը մի քիչ հանգստացան, Հեյալերն էլ խնդրի մօտ եղաւ ու երեխաների հետ քիչ դէտից-դէտից խօսեց, բոլոր հիւրերը դէպի անտառ գնացին և մինչև իրիկուն քայլում էին անտառի միջով: Վեռագանալով նրանք տուրբակներում քարերի նմուշներ բերին, և գիտական երկար զրոյց սկսեց նրանց մէջ: Նրանցից մէկը լեռնային ինժեներ էր, միւսը մեքենայագէտ, երրորդին շրջանապետ էին կոչում, չորրորդին— ագարակատէր: Հեյալերը մէկ-մէկ միջամտում էր, մի-երկու-խօսք ասում, իսկ նրանք մեծ ուշադրութեամբ պանջ դնում նրա ասածին:

Երեկոյեան ուշ Հեյալերը Իսահակին առանձնասենեակը կանչեց.

— Կծախե՞ս մեզ պրնձաժայռը, — հարցրեց նա:

— Ախր չէ՞ որ լեռամանը մէկ անգամ արդէն ժայռն ինձնից առել է ու փողը տւել:

— Ժիշտ է, — ասաց Հեյալերը, — բայց դու ստանալու տոկոսներ ունիս վաճառումից կամ մշակումից:

— Ես ուզում եմ այնպէս, ինչպէս որ դուք կկամենաք, — յայտարարեց Իսահակը:

Այս մեծ վստահութիւնը քրքրած Հեյալերին ակներև բաւականութիւն պատճառեց:

Առաւօտեան պարոնները գրելու նստեցին: Ժայռը քառասուն հազար կրօնով գնելու պայմանագիրն էին գրում, մէկ էլ մի ուրիշ վաւերագիր, որով Հեյալերը բոլորովին հրաժարում էր յիշեալ փողերից յօգուտ իր կնոջ ու երեխաների: Իսահակին և Սիվերաին կանչեցին, որպէս վկաների, ստորագրելու յիշեալ թղթերին:

Դրանից յետո պարոնները ցանկացան Իսահակից նրա տոկոսների իրաւունքը գնել ջնջին վարձով— հինգհարիւր կրօնով: Հեյալերը ընդհատեց նրանց յետևեալ խօսքերով:

— Հանաքը մի կողմ: Ես Իսահակի լիազօրն եմ, և ես նրա իրաւունքը գնման գումարի տասը տոկոսից պակաս չեմ ծախի:

— Չորս հազար, — բացականչեցին պարոնները:

— Այո՛, չորս հազար:

Տեղից վերկենարով Հեյալերն աւելացրեց.

— Այլապէս ոչ մի վաճառքի մասին խօսք չի կարող լինել:

Վերջիվերջո Իսահակին շորս հազար կրօն վճարեցին:

Պարոնները մեկնեցին, իսկ Հեյալերը, ինչպէս երևում է, շատ էր յուզուում, այժմ հակառակ տրամադրութիւն ունէր: Նա մինչև առաւօտ առանց զարթնելու քնեց, վերկացաւ թարմացած ու առոյգ.

— «Սեյլանրօ» — ասաց նա, բակ դուրս եկաւ ու շուրջը նայեց:

— Ես անա կանգնել ու մտածում եմ, — ասաց նա Իսահակին, — դու մի ձի կա պիտի առնես:

— Այո, — ասաց Իսահակը:

Հեյալերը Սիվերտի հետ սարերում պտտեց, լճից դէպի հարաւ ընկած հողի յատակագիծը կազմեց ու մեկնելու պատրասուեց: Ինգերի մօտ անցնելով նա ասաց.

— Արդեօք այսօր էլ մի քիչ ուտելիք կտաս: Ինձ: Մի քանի հատ վաֆլի առանց իւղի, մէկ էլ մի քիչ պանիր. արա այնպէս, ինչպէս ես եմ ասում, ուրիշ ոչինչ չեմ վերցնի:

Եւ ուտելու պարէնը վերցնելով նա բոլորին «մնաս բարև» ասաց ու հեռացաւ: Ամեն անգամ, երբ նա մեկնում էր ազարակից, սկսում էին յիշել ու կարօտել նրան:

Իսկ քեռի Սիվերտը այնուամենայնիւ մե-

ռաւ: Ելիսէյը երեք շաբաթ ապրեց նրա մօտ, արագօրէն թաղման բոլոր ծէսերը կատարել տւեց ու տուն վերադարձաւ: Եղբօր հետ դրուցելիս՝ նա ասաց.

— Քեզ այսքանը կարող եմ ասել — չեմ կարծում, որ այդ ժառանգութեամբ ես հարստանամ:

Սիվերտը զարմանքով նրան նայեց:

— Չէ՛, մի՛թէ:

Այո՛, ես այդ ժառանգութեամբ այնքան էլ չեմ հարստանալ:

Ելիսէյը հաշիւների մէջ բանիմաց էր: Ծերունու հաշիւների մէջ խառնափնթորութիւն էր տիրում. Ելիսէյը ակնարկել փորձեց.

— Ախր չէ՞ որ դրամարկղի հաշիւներում անկանոն բան կա, ասաց նա:

Ելիսէյն այն տպաւորութիւնն էր ստացել, որ ամբողջ ժառանգութեամբ նահանգական զանձապահի-ծերունի Սիվերտի հաշուութիւնը հաղիւ թէ փակւի: Տանը երկու եղբայրները կատակում-ծիծաղում էին իրանց ժառանգութեան վրա: Երկսով ուրախ էին: Սիվերտն ամենից շատ էր օգնում եղբօրը — ընտանեկան կեանքը տանելի դարձնում: Առանց նրան շատ բան տւելի մոռալ կարող էր թւալ:

Ելիսէյը գազաթի միւս կողմն ապրած երեք շաբաթւա ընթացքում մի քիչ երես էր առել. նա եկեղեցի էր գնում, աղջիկների հանդիպում, սեթեթում: Տանը ոչ ոք չկար:

— Ուզում եմ իմանալ, թէ Բրեյդարլիկեցի Վառվառէն մեծանալուց յետո որքան է փոխւել,—ասաց նա:

— Գնա Ակսել Սարեմի մօտ ու տես,— պատասխանեց Սիլվերտը:

Մէկ անգամ Ելիսէյը մի կիւրակի օր ախտեղ զնաց: Տեղ հասնելուց՝ նա խրճիթում կենդանութիւն մտցրեց. ասեւք Վառվառէն էլ նրանցից չէր, որոնք կարող էին անփոյթ լինել. նա գիթար էր նւագում, ժրութեամբ զրուցում. նրանից անուշահոտութիւն էր բուրում:

— Ելիսէյը զգալ աւեց, որ ինքը արձակուրդ է վերցրել, որ հաճելի է տանը լինել, բայց և այնպէս դա այն չէ, ինչ քաղաքը:

— Այո՛, դրա մասին չարժէ խօսել, գիւղն այն չէ, ինչ քաղաքը, — արձագանքեց Վառվառէն:

Այդ երկու քաղաքացիների առաջ Ակսելը նսեմացաւ ու զնաց արտերին նայելու:

Միւս կիւրակի Ելիսէյը դարձեալ «Լուսնային» զնաց: Նրանք զրուցում էին, ինչպէս նախորդ անգամ, և Ակսելը դարձեալ անուշադիր մնաց:

— Հայրդ մեծ կալւածք ունի, ինչքան շէնք է շինել,—ասաց նա:

— Այո, նա այժմ էլ է շինում: Հայրս որ...

— Ինչպէ՞ս թէ:

— Մի՞թէ չէք լսել: Շատ ժամանակ չէ,

ինչ նրա մօտ էին եկել շվեդացի միլիոնները. նրանք սրնձածայուր զնեցին:

— Ի՞նչ ես ասում: Ուրեմն նա շա՛տ փող ստացաւ:

— Անշափ շատ: Ի՞նչ էլ ինչ-որ բան ես շինում:

Նա տուն էր շինում: Աշնանը նա յոյս ունէր տան կտուրը ծածկել և ուզում էր Սիլվերտին խնդրել իրեն օգնելու:

— Բայց դու ինձ էլ կարող ես օգնական վերցնել,— ժպտալով ասաց Ելիսէյը:

— Ձե՛զ, — յարգանքով հարցրեց Ակսելը, յանկարծակի «դուք»-ի անցնելով, — դուք այլ բանի տաղանդ ունիք...

Ակսելը դարձեալ լուռ մնաց, երբ Ելիսէյն ու Վառվառէն մտնական յիշողութիւնների անձնատուր եղան: Նրանք հասակակիցներ էին, սովորում էին դպրոցում, համբուրում ու վազում, և այժմ Վառվառէն մի քիչ կոտրատում էր: Նա հանեց ու ցոյց աւեց իր բերդենեան լուսանկարը:

— Կարո՞ղ եմ այս լուսանկարը վերցնել, — հարցրեց Ելիսէյը:

— Վերցնե՛լ: Իսկ փոխարէնը դու ի՞նչ կտաս ինձ:

— Բազար հասնելուց՝ ես նոյնպէս կլուսանկարեմ ու կուղարկեմ քեզ:

Նա լուսանկարը թազրեց ու ասաց.

— Ո՛չ, միայն այս մէկն է մնացել... Իրա փոխարէն ճէնց հիմա որևէ բան տուր:

Ելիսէյը ամուր գրկեց ու համբուրեց նրան: Նրանք այլևս չէին քաշուում իրարից: Ելիսէյը բացեց ու գերազանցեց ինքն իրեն:

— Ես քեզ քաղաքից նամակ կգրեմ, — ասաց Ելիսէյը, — կարելի՞ է:

Ելիսէյին յանկարծ խանդը տիրեց, ու նա ասաց:

— Ես լսեմ եմ, որ դու Ակսելի հետ նշանել ես, ճի՞շտ է:

— Նրա՞, Ակսելի՞ հետ, — ասաց նա այնպիսի արճամարճանքով, որ Ելիսէյը հանգստացաւ:

Սակայն Ակսելին յիշելուց նա անհանգստացաւ:

— Իսկ այժմ քո գնալու ժամանակն է, — ասաց նա, — ես անասունների բակը պիտի երթամ:

Յաջորդ կիւրակի Ելիսէյը եկաւ աւելի ուշ, քան նախորդ այցերին, Վառվառէն այնպիսի տեսք ունէր, կարծես թէ նա բոլորովին չէր ուզում սիրալիբ լինել: Ելիսէյն այն տպաւորութիւնն ստացաւ, որ Ակսելը նրան մի լաւ գզել է: Ինքը Ակսելը տանը չէր — գեռ շաբաթ օրը գիւղ էր գնացել:

Ժամանակն անցնում, զուր տեղը կորչում էր, նրանց մէջ մտերմութիւն չէր հաստատուում: Ժամանակն անցնում էր, նա նստել էր, իսկ Վառվառէն քմահաճոյք էր բանեցնում:

— Ի՞նչ ես կարծում, ի՞նչ կմտածի Ակսել-

ը: Եթէ քեզ այսօր երեկոյեան էլ տեսնի այստեղ, հարցրեց Վառվառէն:

Նա սաստիկ վշտացաւ ու քթի տակ փրնթփնթաց:

— Չէ՞ որ ես կարող եմ և գնալ:

Նա ոտի կանգնեց:

— Երբ մի կին իրեն այնպէս է պահում, ինչպէս դու, ես հեռանում եմ, — ասաց նա:

Նա հանդարտ դուրս եկաւ խրճիթից ու դէպի տուն ուղղւեց. նա իրեն որպէս տղամարդ էր պահում, շուրջնում էր ու ձեռափայտը դէս ու դէն շարժում: Վառվառէն խրճիթից դուրս նայեց ու նրան ձայն տւեց: Նա կանգ առաւ ու խնդրեց նրան լինել կախարդեցուցիչ, ինչպէս անցեալ կիւրակի: Բայց նա չկամեցաւ կախարդեցուցիչ լինել: Այն ժամանակ նա լուռ գլուխ տւեց ու հեռացաւ: Երբ նա չքացաւ, թփերի յետեից յանկարծ դուրս եկաւ Ակսելը: Վառվառէն ցնցւեց ու հարցրեց:

— Այս ի՞նչ է, երկնքից ընկար, ի՞նչ է:

— Ո՛չ, Բայց ես տեսա, թէ ինչպէս երկտով այստեղ ման էիք գալիս:

— Ա՛խ, տեսա՞ր: Յետո ինչ է որ, դրանից դու մի բան շահեցի՞ր, — բացակամեցեց նա, մէկէն բարկանալով: Ակսելն ու Վառվառէն միշտ հաշտ չէին ապրում: Վառվառէն երկու ասրի ասրեց նրա մօտ, և երկտով երբեմն կուռւմ — խռովում էին այն բանի համար, որ Վառվառէն ուզում էր հեռանալ:

— Իսկ դու կարո՞ղ ես հիմա հեռանալ:
— Ինչո՞ւ չեմ կարող որ:
— Այժմ դու նոյնը չես, ինչ առաջ: Մի-
թէ դու երեխայի աշխարհ գալուն չես սպասում:
Երեխա՞յի: Ոչ: Ի՞նչ երեխայի մասին է
խօսքդ:

Ակսելը աչքերը չսեց: Վառվառէն խելագար-
ւե՞լ է, ինչ է:

Նա ուզում է Վառվառէյի սիրտը ընծանե-
լով շահել: Բանն այն է, որ նա քաղաքից բե-
րել է նոր լրագրիչներ և մի արծաթէ մատանի,
որի վրա երկու սկիզբօժ ձեռ կար նկարած: Բայց
այդ լուրը ոչ մի ազդեցութիւն չթողեց: Ուշ գի-
շերին միայն ամեն ինչ վերջացաւ նրանով,
որ Վառվառէն հեղացաւ ու քնեց մատանին մատին:

Ամեն ինչ կարգ ընկաւ:

Խրճիթում սպրոզ այն երկսի համար ամեն
ինչ կարգի ընկաւ, իսկ Ելիսէյն իրեն շատ վատ
էր զգում, նա իրեն հասցրած վիրաւունքը չէր
կարողանում մոռացութեան տալ:

Վառվառէյի լուսանկարը գիշերով անձամբ
աարաւ ու նետեց յարդանոցը, ուր քնել էր Վառ-
վառէն: Նա այդ ոչ թէ կոպիտ, անքաղաքավա-
րի ձևով արաւ, այլ երկար ու բարակ դուռը
փնտռեց, որպէսզի Վառվառէյին գարթեցնի: Իսկ
երբ Վառվառէն արմունկին յենւելով՝ հարցրեց.
«Ի՞նչ է, դու այսօր ճանապարհն է՞լ չպիտի
զանես», — այդ հարցի ընտանեկան բնօյթը նրան,

որպէս ասեղ, որպէս թուր խոցեց, բայց նա
չպոռաց, այլ կամացուկ լուսանկարը յատակին
նետեց:

Տուն գնաց առանց ձեռափայտի. չէր շշուա-
ցնում. ոչ, նա բողբոլին ընկճւել էր, ասես
տղամարդ չէր: Հանաք բան չէր, նրա կրծքում
սուր էր ցցւած...

Մ Ե Ք Ե Ն Ա Ն

Իսահակը գիւղից նոր ձիով վերադարձաւ։
Նոր ձի ունենալը Իսահակի վաղեմի, բազմամեա ցանկութիւնն էր. այդ ցանկութիւնը Հեյալերը հներընչեց։ Մինչև Հեյալերի գալը ախոռատանը նոր ցանկապատ էր քաշուած, դեռ անցեալ տարի վերջին ճահիճը ցելած էր ու երեքինուկ ցանուած։ Այո, ամեն ինչ մտածուած էր, և Խնդերը դարձեալ առիթ ունէր դարմանալ ու ձեռները շփել, ինչպէս անցեալում։

Իսահակը գիւղից նորութիւններ բերեց։ Բրէյդարլիկը ծախուում է, դրա մասին եկեղեցու մօտ էին յայտարարում։ Զնչին բերքը, խոտը, անասունները—բոլորը վաճառուում է։

— Մի՞թէ նա ուզում է եղած-չեղածը ծախել ու տկոյր մնալ. յետո ո՞ւր պիտի գնա,— բացականչեց Խնդերը։

— Գիւղ։

Իսկապէս, ազարակը ոչ թէ Բրեդէ Օլսէնն էր ծախում, այլ դրամատունն ու խանութպանը ի դիմաց Բրեդէյի ունեցած պարաքերի։ Խնճն Իսահակն այժմ հարուստ մարդ էր—նա գիտէր,

թէ ինչպէս պէտք է աշխատել, տնտեսութիւնը ինչպէս վարել։

Նա հրաշալի ազարակով հանդերձ մի մեծ հողամաս ունի։ Անասուններից ու հողից ստացած եկամուտը բաւական էր ծախսերը հողալու համար։ Փայռի համար ստացուած դալերը անգործութեան էր մատնուած։ Ելիսէյր խորհուրդ էր տալիս այդ դումարը դրամատանը պահ տալ, բայց հայրը ազատ ժամանակ շունէր դրա համար։ Ելիսէյր այնքան էլ յիմար չէր, Իսահակն այդ տեսնում էր.—նա խոտհարքին այնքան աշխատեց, որ ձեռները բշտիկներով ծածկեցին։ Իր սիրային անյաջող արկածից յետո նա աւելի տոկուն ու կայուն դարձաւ, ծխախոտը վերջացել էր, բայց նա տղամարդու պէս դիմանում էր առանց ծխելու։

— Հը՛մ...ի՛նչ ես կարծում, Ելիսէյն ընդմիջա տանը կմնա,— մի անգամ Իսահակը հարցրեց Խնդերից։

— Զգիտեմ, ինչպէս ասել... Ո՛չ, չի մնալ։

— Իսկ եթէ մի կտոր սեփական հող ունենա, կսկսի՞ աշխատել նրա վրան, թէ՞ ոչ։

— Ո՛չ։

— Դու հարցրե՞լ ես նրան։

— Հարցրե՞լ եմ։ Ո՛չ։ Բայց մի՞թէ դու չես տեսնում, թէ նա ինչպէս է փոխել։ Ես Ելիսէյին չեմ հասկանում։

— Զուր ես նրա մասին վատ խօսում, —

անաչառօրէն ասաց Իսահակը, — ես մի՛ բան եմ միայն տեսնում — նա շատ լաւ է աշխատում: Բրեղէյի հողամասը տա՛նք իրեն, թող աշխատի, հը՛, ի՞նչ կասես:

— Բլէյդարլիկո՛ւմ: Ամենեին էլ մտքովդ անց մի կացրու:

Ինգերը խօսում էր իր Ելիսէյի հետ ունեցած հարցուփորձի հիման վրա: Նա առաջւապէս իրենն էր պնդում. «Ո՛չ, ես չեմ ուզում իմ գիտութիւնը ծախել, մի կողմ դնել, նորից էլի ոչնչութեան վերածուել»:

Մայրը գանազան տեսակ խելացի առարկութիւններ էր մէջ տեղ բերում, բայց նա առարկում էր, շեշտում իր առաւելութիւնը, որով նա առաջանից էլ աւելի լաւ տեղ կարող է ձարել, ժամանակի ընթացքում անգամ լեւսման կարող է դառնալ:

— Ո՛վ է Հեյերդալը, — ասում է Ելիսէյը, — գրասենեակային սովորական մի հին պաշտօնեա, որ առաջ ատամանի գրասենեակում էր ծառայում:

Մեծ հեռանկարներ նկատի ունենալով՝ Ելիսէյը տանը ջանասիրութեամբ աշխատում էր, որպէսզի հօր հետ մտերմանա: Քաղաքում քիչ միչ պարտքեր ունէր, լաւ կլինէր, եթէ վճարէր. խօսքը ինչ որ հարիւր կրօնի մասին չէ, այլ աւելի մեծ գումարի:

Բայց Իսահակը մոռում է անդրդուելի:

— Նա այնպէս պիտի անի, ինչպէս ե՛ս եմ ուզում, — յայտարարում է նա յանկարծ: Չէ՞ որ այնտեղ դպրոցն ու հողամասը գտնուում են գաւառի կենտրոնում: Ունենալ այնպիսի որդի, որ պիտին նա է, կնշանակէ սովամահ լինել, էգ լա՛ւ է, ինչ է:

Նա չարացած գնում է դէպի իր հողամասի ծայրը — նրա սիրտը լի է գաղանիքներով: Չէ՞ որ նա քաղաքից մի ուրիշ նորութիւն էլ է բերել — ամենամեծ նորութիւնը — որ թողել է բացատում՝ քաթանով ու թղթով փաթաթած: Նա բաց է անում, և պարզում է, որ դա մի մեծ մեքենա է: Կարմիր ու կապոյտ գոյնի մեքենա բազմաթիւ ատամներով, դանակներով, անխնէրով, պտուտակներով, անգամ ձեռներով — խոտհարող մեքենա: Ինքնին հասկանալի է, որ նոր ձին խոտ հարող մեքենայի պատճառով էր բերւած:

Իսահակը կանգնել է ու մտախո՛ն սկզբից մինչև վերջը վեր է յիշում խանութպանի իրեն տւած բացատութիւնը: Երբէք Իսահակը այդպիսի վայրկեան չի ապրել: Այ քեզ պողպատե ձողերից, կառթերից և ամեն տեսակ յարմարեցումներից կազմւած մի վիթխարի. Ինգերի կարի մեքենան նրա մօտ հօ մի հասարակ թղթի կտոր է:

Իսահակն ինքն է լծւում և մեքենան փորձում: Իսկ եթէ ճիշտ չլինի սարքած և չաշխա-

տի, այլ ճարճատիւնով քայքայւի, ջարդ ու փշուր լինի: Այդ ի հարկէ, աեղի շունեցաւ, մեքենան սկսեց խոտը հարել:

Իսահակը մօտեցաւ տանն ու ասաց.

— Այսօր գերանդիները պատից քարը արէք: Վերցրէք նոր ձին ու բացատը տարէք:

Նա նոյնիսկ ներս չմտաւ ընթրելու, այլ յետ—բացօտոր գնաց: Նա այն աստիճանի տողորւած էր հպարտութեամբ ու զաղոնիքով, որ խրաքանչիւր քայլափոխին նստում էր: Երկու որդին ձիով եկան, մեքենան տեսան ու կանգ առան: Գա առաջին խոտ հարող մեքենան էր— առաջինը գիւղում: Հայրը անտարբեր ձևով ու ձայնի սովորական շեշտով ասաց.

— Լծեցէք ձիուն մեքենային:

Նրանք լծեցին:

Հայրը նստեց ու գնաց: Բը՛րը, աղմկում էր մեքենան, խոտը հարելով, տղաները վազում էին յետևից ու ժպտում: Հայրը կանգ առաւ ու շուրջը գիտեց. — պէտք է աւելի մաքուր լինի: Նա երկու պտուտակը տակից պտուտակում է— խոտաշարը վատ ու անհաւասար է դուրս գալիս: Ելիսէյը մեքենայի նկարագրութիւնը գտաւ ու կարգում է.

— Այստեղ աււած է, որ պէտք է նստելատեղում նստել, այն ժամանակ աւելի կայուն կլինի:

— Հա, ի հարկէ, ես ինքս էլ գիտեմ,

պատասխանում է նա, ձին քշում. յանկարծ մեքենան դադարում է հարելուց, բոլոր դանակները մէկէն կանգ են առնում. ի՞նչ բան է սա:

— Հայրը ցած է թռչում, նա արդէն կորցրել է իր մեծամտութիւնը, վախեցած ու հարցական դէմքով կռանում է մեքենայի վրա:

— Ահաւասիկ մի փոքրիկ բոլոս խոտի վրա,

— գետնից բարձրացնելով ասում է Սիվերաը:

— Ինչ լաւ է, որ դու գտար, — ասում է հայրը, — ես ձէնց էդ էի վնասում:

Երբ հայրն ուզում է նստել մեքենայի վրա ու ձին քշել, Ելիսէյը կոշում է.

— Ախր չէ՛ է, այդպէս չի, ա՛յ—այս զսպանակը վերև պիտի լինի:

Նա կանգնել է նկարը ձեռին, — մեքենայի հետ վարելը գիտենալու օրէնքների նկարն է այն, որին չի կարելի զանց անել:

— Հը՞.— հարցնում է հայրը:

— Գու ներքև ես դրել, այն ինչ նա վերև պիտի լինի, թէ չէ բոլան էլի դուրս կպրծնի և դանակները կանգ կառնեն: Ա՛յ, այստեղ նկարի վրա երևում է:

— Ես ակնոցներս չվերցրի և նկարը չեմ տեսնում, — ասում է հայրը, — արա, ինչպէս որ պէտք է...

Ամեն ինչ կարգին է, հայրը նորից նստում է նստելատեղում. Ելիսէյը յետևից կանչում է.

— արագ գնա, այն ժամանակ դանակներն աւե-

լի լաւ կկտրեն: Այստեղ այդպէս է գրւած:

Իսահակը գնում է ու գնում, ամեն ինչ կարգին է: Մեքենան իր յետևում թողնում է հարևան խտտի մի լայն շարք, որ հաւասար խտութեամբ պատկած է գետնին ենթակա շորացման ու ժողովելուն:

Ահաւասիկ մեքենան անից տեսան, կանայք դուրս են գալիս, Ինգերը կրում է իր գրկում փոքրիկ Ռերեկային: Չորս կին—Ինգերը, Իենսինան, Էլիլինան և Ռերեկան աչքերնին չուում են այս հրէշի վրա: Օ, Իսահակն այժմ ինչպէս հպարտ է ու կարող:

Բայց անա նա կանգ է առնում ու ցած իջնում: Նա զսպւած բացական թիւններ է լսում, նրան խանգարել չեն ուզում, բայց նա բոլորի հետ ուզում է սիրալիր ու հայրաբար խնամող աւագ լինել, բոլորին սիրա տալ—նա ասում է:

— Դէ՛, էս մասը հիմա կհարեմ, իսկ էգուց դուք խրճեր կկապէք:

— Մի՛թէ դու ընթրելու չպիտի գնաս,— հարցնում է բոլորովին բնկճւած Ինգերը:

— Ո՛չ, այժմ ես ուրիշ գործեր ունիմ:

Նա նորից է նստում, առաջ շարժւում, ու խտուր հարում: Բաւական ժամանակ անց՝ կանայք տուն են գնում:

Բաղդաւոր Իսահակ: Սեղանքոյի երջանիկ բնակիչներ:

Բայց երբ երրորդ անգամ Իսահակը մեքենան

կանգնեցնում է ու իւղում—գրպանից ակնոցները ցած են ընկնում: Եւ ամենավասն այն էր, որ տղաները տեսան: Գուցէ այդ դիպւածը նրա համար էր, որ նա շատ չհպարտանա: Ձէ՞ որ ակնոցները միշտ մօտն էին, գիւղից վերադառնալիս շարունակ գնում էր աչքերին ու նկարագրութիւնը փորձում կարգալ, միայն թէ ոչինչ չէր հասկանում, Ելիսէյը ստիպւած միջամտեց: Ո՛րքան լաւ է կրթւած լինելը:

Իրեն պատժած լինելու համար Իսահակը որոշում է Ելիսէյին այս անապատում երկրագործ դարձնելու մտքից հրաժարւել, նա դրա մասին այլևս չի խօսիլ: Եւ այդ ոչ թէ նրա համար, որ տղաներն այն դժբաղդ դիպւածն ուզում էին մատի փաթաթան շինել, ընդհակառակը—չարածճի Սիվերտը Ելիսէյի թեւը քաշեց և ասաց.

— Դէ՛, տուն գնանք ու գերանդիներն այրենք, հայրիկը մեր փոխարէն կհարի:

Այդ հանաքը շատ տեղին էր:

VI

ՆՈՐ ԳԱՂԹԱԿԱՆՆԵՐԸ

Սելանորօն այլևս ամայի տեղ չէ, այստեղ եօթը մարդ կա — մեծեր ու փոքրեր: Իսկ խոտհարքի շրջանում ուրիշներն էլ եկան խոտ հարող մեքենան տեսնելու: Եղաւ Բրեդէն, եկաւ և Ակսել Ստրեմը, իսկ գագաթի այն միւս կողմից եկաւ Օլինան:

Օլինան իր հետ նորութիւն բերեց. ծերունի Սիվերտի գործերը նրա մահից յետո՞ վերաստուգեցին, կարողութիւնից ոչինչ չէր մնացել, ոչինչ բառին բուն իմաստով:

Այստեղ Օլինան շրթունքները սեղմեց և հերթով բոլորին նայեց: Ի՞նչ է, մի՞թէ ոչ ոք սենեակում չհառաչեց: Միայն Սիվերտն ու Ելիսէյը յիշեալ ժառանգութեան առթիւ իրար ծաղրեցին, զրանով էլ ամեն ինչ վերջացաւ: Սելանորօյի բնակիչներն այդ լուրը սառնասրտօրէն ընդունեցին, մասամբ էլ, ասենք, նախապատրաստած էին:

Իսահակը Բրեյդաբլիկ ածուրդի գնաց: Գնաց ոչ թէ նրա համար, որ ղեռն մտադիր էր ազարակն առնելու, այլ որովհետեւ այդ շրջանում դա

տաղին ածուրդն էր, և տնած բան կլինէր ներկա չլինելը:

Ածուրդն սկսեց, նա լսում էր լեհամանի կանչերը, դիտում էր բազմամարդ ժողովուրդը: Բրեդէն տօնական տեսք ունի, գարձել է ժիր ու շատախօս.

— Բարե, Իսահակ, մենք երկար տարիներ հարեաններ ու բարի բարեկամներ էինք. — Բրեդէն ժպտում է — տարօրինակ է թուում լքել այն վայրը, ուր ապրել ու աշխատել ես. մի վայր, որը սիրել ես, բայց ինչ արած, հանգամանքներն այդպէս են դասաւորում:

— Յետո զրութիւնդ շատ աւելի լաւ կլինի, — մխիթարում է Իսահակը:

— Ես հեռագրատնից հրաժարեցի, — յայտնում է Բրեդէն:

— Հեռագրատնից հրաժարեցի՞ր:

— Նոր տարուց ի վեր: Ինչի՞ս է պէտք:

Լեհամանը շարունակում է ազարակի արժէքի կանչերը. գինը իսկական արժողութեան է հասնում, այդ իսկ պատճառով էլ հնգական, տասական կրօն են ընդամենը յաւելում անում:

— Կարծես թէ այդ Ակսելն աւելացրեց, — ասում է Բրեդէն և դէպի նա վազում, — դու ուզում ես իմ ազարակը գնել. մի՞թէ քոնը քիչ է քեզ համար:

— Ես ուրիշի համար եմ առնում, — խոսափողաբար պատասխանում է Ակսելը:

— Լենամանը կուանը բարձրացնում է, մի
րուպէ սպասում, ապա խփում:

— Ո՛ւմն է վերջին գինը:

— Ակսել Ստրեմինը: Ուրիշի համար է:

— Լենամանը արձանագրութեան մէջ է
մտցնում.— «Ակսել Ստրեմ»...:

Բայց պարտատէրերը չբաւարարեցին: Կան-
չում են Բրեդէյին. վերջինս գլխով հաւանու-
թեան նշան է տալիս, յետո ի լուր ամենքի
յայտարարում:

— Քանի որ այստեղ աճուրդ տեղի ունի, ես
մի անգամից ծախում եմ այն ամենը, ինչ որ
ունիմ,—կառքը անասունները, եղանն ու սրո-
ցաքարը:

Բրեդէյի մեծ փորով կինը—Թեթևամիտ ու
անհոգ—ինչպէս ինքը—Բրեդէյն, այդ ժամանա-
կամիջոցում սրճի վաճառք կազմակերպեց. նրան
դուր է գալիս վաճառական կնոջ նմանել. նա
ժպտում է, ու երբ Բրեդէյն է մօտ գալիս մի
գաւաթ սուրճ վերցնելու, նա, հանաք արած լի-
նելու համար, Բրեդէյից էլ է վարձ պահանջում:

Կառքը թանգ չի արժում, Ակսել Ստրեմն
է գնում. էլ ուրիշ ոչինչ չի աւնում. բայց ա-
մենքն առանց այն էլ զարմանում են, թէ ինչ-
պէս է, որ այդ տեղից ծանր շարժող մարդը
այդքան բան գնեց:

Այժմ հերթը անասուններին հասաւ: Կովեր
չկային, Բրեդէյն իր տնտեսութեան հիմք դրեց

երկու այծով, այժմ նա շորսն ունի, մէկ էլ վեց
ոչխար: Իսահակը գնեց իրեն ծանօթ ոչխարը:
Բրեդէյի կինն ասում է.

— Այո՛, այդ ոչխարն արժէ գնել, Իսահակ,
նա թէն պառաւ է, բայց տարեկան երկու—ե-
րեք գառ է ծնում:

— Քիտեմ,—պատասխանեց Իսահակը ու
նրան նայեց.—ոչխարն ինձ ծանօթ է:

Վերագարձին նա Ակսել Ստրեմի հետ է
գնում, իր հետ տանելով պարանոցը թոկ ձգած
ոչխարին:

— Ի՞նչ ես կարծում, արդեօք շատ թանգ
գնով չառի ես հողամասը, —հարցնում է Ակսելը:

— Ոչ: Այնտեղ ճահիճը լաւն է, եթէ միայն,
ինչպէս որ հարկն է, կարգի բերի:

— Ես գնեցի իմ եղբայրներից մէկի համար,
որ ապրում է Հելհոլանդում:

— Այդպէս...
Բաւականին տեղ լուռ են գնում: Յետո
Ակսելն ասում է.

— Ինձ շատ են դիմում հեռագրատանը
ծառայելու համար:

— Հեռագրատան՝ը: Հա, ախր ես լսեցի որ
Բրեդէյն հրաժարել է:

— Է՛,—ժպտով պատասխանում է Ակսելը,
—բոլորովին ոչ. Բրեդէյն չհրաժարեց, այլ նր-
բան հրաժարեցրել են: Ինձ միշտ կանխիկ փող
է պէտք գալիս, նախիրն ինձ այնքան չի տալիս,

որ մի բան էլ ծախել կարողանամ. կարծես թէ վատ չէր լինի, եթէ անտեսութեանս հիմքը լազնելու համար բազդս մի տարի հեռագրատանը փորձէի:

Ոտախ ժողովելուց յետո՛՛ Ելիսէյը քաղաք վերադառնալու պատրաստեց: Նա նամակ գրեց իր ինժեներին, բայց զարմանալի պատասխան ստացաւ. գրում էր, որ ժամանակները վատացել են, անտեսել է հարկաւոր, ինժեները ստիպւած է նրա պաշտօնը վերացնել և ինքն իր համար քարտուղարութիւն անել: Ելիսէյը շատ էր ուզում քաղաք վերադառնող, նամակի բովանդակութեան մասին նա ոչինչ չստաց ու ճանապարհւելու պատրաստեց:

Սեւանքայում զգացմունքներ ցուցադրելը այնքան էլ յարգի չէր, ինչու և Ելիսէյը անշատման վայրկեանին սպասելիս զուսպ էր պահում իրեն: Նրան նոր գործւածք տւին սպիտակեղէնի համար, հայրը երբորդ մարդու միջոցով մինչև անգամ փող աւեց: Իսահակը որոշեց այդ փողերից ձեռք վերցնել, որովհետև ինգերը նրան հաւատացրեց, որ դա վերջին անգամն է, Ելիսէյն, այսուհետև ինչպէս էլ որ լինի, կեանքում իրեն համար ճամպա կհարթի, մարդ կգառնու:

— Այդպէս, — ասաց Իսահակը:

Սիվերտը մինչև գիւղ Ելիսէյին ճամպու էր գնում ու նրա իրերը տանում: Եղբայրներն աշխատում էին տխուր զրոյց չյարուցել. որպէսզի

Իրեյդարլիկում նրանց չուշացնեն, նրանք ուրիշ ճամպով անցան և դարթօրէն կատակում էին իրենց արարմունքի վրա: Բայց այնքան իջան, որ հեռում գիւղը երևաց, ու Սիվերտը յետ պիտի գառնար. — երկուսն էլ մի քիչ տրտմեցին: Սիվերտը նոյնիսկ ասաց.

— Երևի, առանց քեզ տխուր կլինի:

Ելիսէյը շարացրեց, կօշիկները վիտեց, ապա գրպանները պրսպել սկսեց.

— Թղթերը, — ասաց նա, — ո՛ւր կորան նրանք...

Բայց միևնոյն է, վատ դրութիւն կստեղծւէր, եթէ Սիվերտը օգնութիւն չկար:

— Գէ՛ բարով երթաս, — բացականչեց նա, եղբորը վզակօթին տւեց ու փախաւ... Նրանք հեռուից հրաժեշտի խօսքերով փոխանակեցին, ու իւրաքանչիւրը գնաց իր ճամպով:

Սեպտեմբերի երեքին վառվառէն չքացաւ: Ակսերն այդ ժամանակ պատուհանն ու դուռն էր յարմարեցնում նոր անակիւն, որը կառուցելու օգնեց Սիվերտը. բայց երբ կէսօր դարձաւ, նա դէպի խրճիթ ուղղւեց: Նա ճաշեց, սպա փրնտուելու գնաց:

Նրան գտաւ առւի մօտ, թիփերում — մազերը զգգուած, ստարորիկ համարեա, թրջւած:

— Իու ջո՛ւրն ես ընկել — հարցրեց նա:

— Այո՛, ես սայթաքեցի... օ՛հ... ամեն ինչ վերջացած է... օգնիր ինձ առն հասնելու...:

— Իսկ մի՞թէ երեխա չկա:

— Ոչ: Նա մեռած էր:

Ակսելը նրան տուն տարաւ, աթոռի վրա նստեցրեց: Նա յապաղում է ու դանդաղօրէն ինչ-որ բան մտածում:

— Գու նրան ի՞նչ արիր:

— Գու նրանից հոտ առնե՞լ ես ուզում:

Իմ բացակայութեան ժամանակ բան գտա՞ր ուտելու:

— Իսկ ինչու՞ դու մինչ առուն գնացիր:

— Գինի էի փնտռում:

— Այնտեղ գինի չկայ, — ասում է նա:

— Գնա բանիդ կաց, — խռպոտ ու բարկացկոտ ձայնով ընդհատում է նա, — ինձ աւագային բոշխ էր հարկաւոր կաթսաներ մաքրելու համար:

Ակսելը դառնում է իր աշխատանքին: Երեկոյեան Վառվառէն չի ընթրում, այլ զբաղում է տնտեսութեամբ, միայն շէմքերից անցնելիս աւելի զգոյշ է շարժւում: Միւս առաւօտը նա նոյնն էր, ինչ առաջ, միայն թէ ձայնն ոչի ստաիճանի խոզեց, որ բառ անգամ չէր կարող արտասանել. վիզը գուլպայով փաթաթեց: Օրերն անցնում էին, գէպքը մոռացւում էր, այլ անցուգարձեր էին հերթական կարևորութիւն ստանում: Սակայն մէկ անգամ Ակսելը նկատեց, թէ ինչպէս առւի եզրին որոշակի մի տեղում սկսեցին հաւաքւել ագռաւները, քիչ անց՝ ահագին բարձրութեան վրա յայտնւեցին նաև երկու արծիւ: Ակսելն այնտեղ գնաց և մամոռի ու ճիւղերի

տակ երկու քարերի մէջ սեղմւած մի փոքրիկ դիակ գտաւ. կապոցի մէջ էր, փալասով փաթաթած: Կապոցը թաց էր, բայց չորանալ էր սկսել, արորւած ճերմակեղէնի տեսք ունէր:

Ակսելը վազեց բահ բերելու և փոքրիկ գերեզմանը փոխադրեց աւելի բարձր—բլրակը: Տուն վերադառնալով նա Վառվառէին հանդիպեց բակում:

— Ո՞րտեղ էիր, — հարցրեց նա:

— Ոչ մի տեղ: Իսկ ի՞նքզ որտեղ էիր:

Սակայն Վառվառէն, ըստ երևոյթին, նրա զիմագծերում ինչ-որ արտասովոր արտայայտութիւն որսաց և, ոչ մի խօսք չստելով, մօտովն անց կացաւ:

Սակայն դրանից յետո էլ նրանց փոխյարաբերութիւնը լաւացաւ— ոչ բոլորովին, իհարկէ, — այլ աւելի մեղմացաւ: Բայց կեանքը «Լուսնայինում» աւելի ու աւելի տաղտկալի ու անհամ դարձաւ: Վառվառէն վտանգ էր զգում, և կեանքը մի կերպ ընթանում էր օրէցօր: Ակսելը ստիպւած էր այդքանով էլ բաւականանալ: առաջ Ակսելն առաջարկում էր իրան ամուսնանալ, իսկ նա առարկում էր, որ առաջ պիտի ատամները բժշկի: Սակայն նա վատ բնաւորութիւն ունէր, երբեմն նա կատարեալ ջաղու էր դառնում, և Ակսելը համարեա թէ վախենում էր նրանից:

Մանկան հետ կապւած գէպքը քննելով

Վառվառէն մէկ անգամ ցանկացաւ նրան ստիպել ըմբռնելու, թէ նա չափազանցում է որդեսպանութեան մասին ունեցած իր կարծիքը: Ինքը—Վառվառէն ճանաչում է Բերգենում ապրող երկու աղջկա, որոնք սպանել են իրենց երեխաներին. մէկին մի քանի ամսով բանտ նըստեցրին, միւսին—արգարացրին: Բերգենեան հիւրանոցում ծառայող մի աղջիկ սպանեց իր երկու որդուն—նա Խրիստիանիայումն էր, պատում էր փետուրէ գլխարկով: Վերջին մանկան պատճառով նրան երեք ամիս բանտ նստեցրին, իսկ առաջին մասին ոչինչ չիմացեց:

Ակսելը լսեց և սկսեց նրանից աւելի ու աւելի վախենալ: Չմեռաւ սկզբին նա ազարակում մենակ մնաց, որովհետև Վառվառէն ատամները բժշկելու գնաց:

— Այդ ո՞րքան պիտի արժենա, — հարցրեց Ակսելը:

— Ես ի՞նչ գիտեմ: Յամենայն դէպս, այդ քեզ ոչինչ չի նստիլ, այն վաստակով ձեռք կը բերեմ:

— Արա, ինչպէս ուզում ես, — ասաց նա: Ազարակում մենակ մնալը փոյթ չէր իրեն համար, միայն թէ անասուններն ոտն ու ձեռք կապում էին. երբ պէտք էր լինում բացակայել, առանց խնամքի էին մնում: Խանութպանը խորհուրդ էր տալիս նրան Օլինային վերցնել, բայց վերջինս չեկաւ, Ակսելը նրանցից պատասխան չէր

ստացել: Երբեմն — երբեմն ազարակի մօտով Միվերան էր անցնում — դէպի գիւղ գնալիս ու գիւղից վերադառնալիս. անցնում էր այդտեղով նաև Բրեդէ Օլսենը, որը վերջերումս աշխատում էր հեռագրատանն ունեցած իր պաշտօնը ձեռքից բաց չթողնել: Մէկ անգամ, երբ նա առանց բարեւելու ուզում էր այդտեղով անցնել, Ակսելը նրան կանգնեցրեց ու հարցրեց, թէ արդեօք նա երբ է ուզում Բրեյդաբլիկը պարպել, ուր նա դեռևս ապրում էր ընտանիքով հանդերձ:

— Խնդրեմ, նոր տարուց յետո մենք դուրս կգանք:

Ակսելը նրանից տեղեկացաւ, որ Վառվառէն Բերգենումն է: Ակսելը, թէև առանց Վառվառէի տիրւում էր — նա այնուամենայնիւ ընտելացել էր նրան — սակայն ուրիշ գործեր էլ ունէր: Գարնան դէմ նա պատրաստում էր տան պատին կից մի պահեստ շինել՝ ձմեռու ընթացքում գերաններ պիտի կտրել, տախտակներ սղոցել: Նա որոշեց դէպի Սելլանրօն տանող ճամպի վրա գըտնւող ծառերը կտրել, որպէսզի սղոցարան տանելու ճանապարհն աւելի կարճ լինի:

Մէկ անգամ առաւօտեան նա անասուններին լաւ կերակրեց, որպէսզի մինչև երեկո դիմանալ կարողանան, դռները կողպեց ու դէպի անտառ գնաց: Հեռագրագծի վրա նա հանում է իր վրայից բաձկոնը և սկսում է ծառ կտրել: Մօտով անցնում է Բրեդէ Օլսենը — երեկւո փո-

թորկի ժամանակ գիծը փնասել է: Նրանք իրար ոչ մի խօսք չհասցին, մինչև անգամ չբարևեցին: Ակսելը մի մեծ սոճի էր տապալում, ուզեց նրան հակառակ կողմը տապալել, քամին յաղթահարեց, սոճին կպաւ նրան ու գետնին տապալեց: Նա գուցէ կարողանար իր ուզածի պէս վարւել, սակայն բանն այն է, որ ձիւնը անհարթ հողը ծածկել էր. Ակսելը կողքի վրա շարժւեց, մի ոտքով ճեղքուածքի մէջ ընկաւ ու սոճուց ճնշւելով մնաց այնտեղ.

Այնպէս անյարմար ձևով ընկաւ, թէև ոտն ու ձեռն անփորձ էին, բայց շատ վատ էր ընկել ճեղքի մէջ: Նա մի կերպ ձեռքերից մէկը դուրս հանեց, իսկ միւսը տակն էր. կացին էլ ոչ մի կերպ ձեռը չի հասնում: Նա թփրտում է ծառի ծանրութեան տակ, դէս ու դէն ընկնում, մաքառում, սրպէս թակարդ ընկած մի կենդանի:

— Երևի, քիչ յետո Բրեդէն յետ կդառնա... մտածում է նա ու ծանր շունչ քաշում:

Սակայն Բրեդէն չէր գալիս:

Փոթորիկը սաստկանում էր, ձիւնը Ակսելի ուղիղ երեսին թափւում: Բաւականին ժամանակ անց՝ նա ծկլթում է: Փոթորիկի ժամին նրա ձայնը շատ հեռուն չի գնում: Ակսելը պառկած է և անօգուտ խոհերի է անձնատուր լինում, — ա՛խ, եթէ նրա ձեռը կացին հասնէր, նա կազատէր, դուրս կպրծնէր ծառի տակից: Ժամանակն անցնում է: Նա երկու անգամ բարձրածայն կանչում է:

Յայնուում է Բրեդէն: Նա կանգ է առնում ու կանչողին նայում:

— Մօտ եկ ու կացինը տուր ինձ, — խղճահար ձայնով դիմում է նրան Ակսելը:

Բրեդէն հայեացքը դարձնում է այլ կողմ. Նա հասկացաւ, թէ ինչ է կատարւել. նայում է դէպի վեր — հեռագրաթելերին: Գծւե՞լ է, ի՞նչ է:

— Մօտ եկ ու կացինը տուր ինձ, — կըրկնում է Ակսելն աւելի բարձր ձայնով, — ես ընկել եմ ծառի տակը:

Բրեդէն անշափ ուշադիր է դարձել դէպի իր պաշտօնը, նա միայն հեռագրաթելերին է նայում. ա՛յ — ա՛յ, նա հիմա սուրել կսկսի: Ու երևի, գւարթօրէն ու վրիժառու շեշտով կաուլի:

— Ի՞նչ է, դու ինձ սղանե՞լ ես ուզում. կացի՞նն անգամ չպիտի տաս ինձ, — գոչում է Ակսելը:

Սակայն Բրեդէն չքանում է բուք ու բորանի մէջ: Տիրում է լուռթիւն: Ակսելը թփրտում է ծառի տակ ու փորով հագիւ-հազ նրան մի քիչ բարձրացնում, ձիւնը նրան աւելի ու աւելի է ծածկում: Ակսելը թուլանում է ու հառաչում: Նա յոգնել է, քնել է ուզում: Վրա է հասնում երեկոն ու գիշերը, բայց այդ գեռ ոչինչ, — միայն թէ ցուրտ է, միրուքը սառել է, աչքերը նոյնպէս սառչում են, ոտքը մինչև ազդրը սառել է:

Նա յուսալով սկսում է նորից կանչել, այն-

պէս է գոռում, որ, երևի, լսում է ազարակում -
անասունների մօտ: Յետո նա, երևի, քնեց -- բայց
աչքերով. նա թարթել չի կարող, արտեանունքնե-
րը շղթայւած են սառսյցով: Քնեց, գուցէ, մի կամ
երկու ժամ, մի բոպէ: Բայց ահաւասիկ Օլինան
կանգնում է նրա առաջ:

— Կենդանի՞ ես, թէ՞ ոչ: Ինչո՞ւ ես պառ-
կել այստեղ: Կենդանի՞ ես, թէ՞ ոչ:

Գայլաչնի ինչ-որ յատկութիւն ունի Օլի-
նան. նրա հոտառութիւնը չափազանց նուրբ է.
որտեղ որ վտանգ լինի, նա իսկոյն կ'այտնուի:
Այսօր նա եկաւ «Կումնային», ոչ ոքի այնտեղ
չգտաւ. անասուններին կերակրեց, բակում մի
քիչ կանգնեց, անտառից ինչ-որ տարօրինակ,
անհասկանալի ձայն էր համում նրա ախանջին:

Ահաւասիկ նա կանգնում է Ակսելի գլխին:
Ծառի տակից ազատելուց յետո՝ Ակսելը
քայլել չի կարողանում, նրա մի ոտը մինչև ազդ-
րը սառել է, մէջքը ցրտից փէտացել. ծակոցնե-
րից նա ձկլթում է: Օլինան օգնում է Ակսելին,
և մի քիչ գնալուց յետո՝ պատահում են Բրեդէ
Օլսենին:

— Այդ ի՞նչ է պատահել, — հարցնում է
Բրեդէն, — հիւանդացե՞լ ես:

Ակսելը լուծ է:

— Ա՛, այդ դու՞ ես, Օլինա, — շարունակում
է Բրեդէն, — այդ ո՞րտեղ դու նրան գտար, ծա-
ռի տա՞կ:

— Դու տեսար ու լսեցիր, — պատասխա-
նում է Ակսելը, — բայց կողքովս անցար:

— Տէր, ներքի ինձ մեղաւորիս, — բացա-
կանչեց Օլինան, սարսափելով այդօրինակ քա-
րասրտութիւնից:

— Դու ուզում էիր, որ ես այնտեղ մնայի,
— ընդհատում է Ակսելը:

Բրեդէն շարունակում է:

— Դու կարող էիր ինձ կանչել, կանչեցիր՞
դէ՛, ասա՛: Պէտք է աւելի բարձր կանչէիր:

Այդ ժամանակամիջոցում Օլինան ինքն իրեն
մտածելով համոզում է, որ Բրեդէյի միջա-
մտութիւնը կնսեմացնէ իր քաջագործութիւնը.
նա թոյլ չի տալիս Բրեդէյին օգնելու Ակսելին,
մինչև անգամ նրա տուրակն ու կացինը առ-
նելու: Բայց հէնց նոյն ժամին Ասկելն էլ խել-
քի եկաւ: Եթէ իր կեանքի փրկութիւնը միմի-
այն Օլինային վերագրուի, դա ապագայում իրեն
շատ թանգ պիտի նստի և կտանջի. Ակսելը որո-
շում է յաղթանակը կիսել, ճամպան շարունա-
կում են այսպէս. — Բրեդէն Ակսելին նեցուկ է
հանդիսանում, իսկ Օլինան — բեռը տանում:

Յաջորդ օրերին Օլինան բացի այդ նշանա-
ւոր անցքից՝ ուրիշ ոչ մի բանի մասին լսօսել
չէր ուզում: Ակսելը մեծ դժբարութեամբ էր կա-
րողանում նրա լեզւին չափ դնել: Մակայն
կեանքն իրենն է պահանջում. մինչև նոր տարին
պէտք է գերաններ կտրելու ու սղոցելու աշխա-

տանքն աւարտել: Սմենն անգամ, երբ Սեղան-
բոյեցի Սիվերտը գիւղից տուն է վերադառնում,
Ակսելին օգնած լինելու համար իր սահնակով
տանում է մէկ կամ երկու գերան. երկուսով գրոյ-
ցի էին բռնում, իրար զբաղեցնում:

— Ի՞նչ կա, ի՞նչ չկա գիւղում, — հարցնում
է Ակսելը:

— Ոչինչ, — պատասխանում է Սիվերտը, —
մեր անապատը նոր բնակիչ է գալիս: Նա հաս-
տատուել է «Լուսնայինից» ցած:

— Դու չե՞ս լսել, թէ դա ինչ մարդ է, —
հարցնում է Ակսելը:

— Ոչ, նա իր հետ պատրաստի շէնքեր է
բերել: Ժողովում է ու մի բոպէում կկանգնեցնի:
Պէտք է, որ հարուստ լինի — ընտանիքի հետ է
եկել, կինն է ու երեք երեխաները: անասուն-
ներ ու ձի էլ ունի... Ասում են, որ նա ստու-
տուր պիտի անի:

Յիրոււի, կարճ ժամանակամիջոցում դէ-
պի գնւած հողամասը, որ «Մեծ» անունն էր
ստացել, սկսեցին պատրաստի շէնքերի մասեր
ու հիմքի համար քարեր կրել: Երեւում է, որ
այստեղ բոլոր յարմարութիւններով հանդերձ մի
բնակատեղի պիտի դառնար: Ժամանեց նաև
պճնասէր երիտասարդ հաւատարմասարը, որ
փոխադրութիւններին վերաբերող կարգադրու-
թիւններ էր անում:

Սեղանբոյեցի Սիվերտին, որ տուն էր գառ-

րեցնի իրենց հողն աւելի գնահատել: Բայց գիւ-
ղում դա զգալի կլինի. չէ՞ որ ամառուա ընթաց-
քում գիւղը մեծ գումարներ մուտք գործեցին:
Այլևայլ նրբաճաշակ մարդիկ պճնակ սկսեցին:
Այժմ վերջ այս ամենին:

Վերադարձին նա խկապէս էլի այցելեց
Ակսել Սարեմին:

— Առ այժմ ոչ մի բան չի կարելի անել,
— ասաց նա, — քեզ հարց ու փորձի կկանչեն, և
դու սախլւած կլինես ցուցմունքներ տալ: Այ,
եթէ ես կարողանայի այդ ժամանակ քաղաքում
լինել և գատարան գալ... կաշխատեմ ժամանակ
շահել: Յտետութիւն, ես գործիքները կուղար-
կեմ քեզ:

Նեյսելերը գնաց: Արդեօք դա վերջինն այցն
էր, որ տեց այդ վայրերին:

Հանքի մշակումը, ճիշտ որ, բոլորովին
կանգ առաւ: Բանւորութեան մնացորդները ցրե-
ցին դէպի զանազան կողմեր, ժայռի շուրջը նո-
րից մեռելային լուծիւն տիրեց:

Սեղանբոյի բնակիչները պատահական աշ-
խատանքով են զբաղւած: Ներքեւում ճամպան
երկու տեղ կարգի պիտի բերել, քանի զեռ գե-
տինը չի ստուի: Իսահակն ու Սիվերտը գնում
են վերանորոգելու: Ակսել Սարեմն էլ, որպէս ձի
ուսնեցող, նոյնպէս պարտաւոր է մասնակցելու
վերանորոգչական աշխատանքին, բայց նրան
յանկարծակի քաղաք կանչեցին. իր փոխարէն

աշխատելու ուղարկեց Բրեյդարլիկում բնակեամ
կորորը Ֆրեդերիկին:

Ուրախ, նոր ամուսնացած, աշխատող Ֆրե-
դերիկը աշխատանքի ժամանակ պատմում է
«Մեծ» առևտրական ազարակի մասին: Տէրը—
Արծնսենը վաս արամադրութիւն ունէր—նա հա-
մողւած էր, որ շվեդական ընկերութիւնն իրեն
խաբեց: Նա գիւղում բնակութիւն հաստատեց
առուտուր անելու համար, իսկ նրանք հանքի
մշակումը զաղարկեցին:

— Իր հողին նա մինչև անգամ ձեռք չի
աւել, — ծաղրում է Ֆրեդերիկը, — նա նոյնիսկ
անասունների համար կեր է առնում: Նա, ասեա
թէ, մի քիչ գժւել է, իսկ կինը լուր օրերին էլ
հեաը ժամացոյց է վերցնում— ով գիտէ, թէ նա
ո՞ր ժամերին ի՞նչ պիտի անի:

— Իսկ Հեյսերի մասին, — շարունակում է
Ֆրեդերիկը, — ուղղակի ասում է, որ պէտք է
նրան գնդակահարել, քանի որ նա չհամաձայն-
ւեց իր ժայռը ծախելու:

— Նրանք բոլորը ծիծաղում էին Արծնսենի
վրա և ամենևին էլ չէին խղճում:

— Ի՞նչ ես կարծում, — ճարգրեց Իսահակը,
— կծախի՞ նա իր հողամասը:

— Այո, ասում էր նա: Իր բանւորին էլ
արդէն արձակել է:

Յետո Ֆրեդերիկը պատմում է Բրեյդարլիկի
և այն բան մասին, թէ Բրեյդէյին դուրս անե-

ուց յետո ինչ արաւ անտեղ: Եւ տխրում է,
որ քիչ գործ է տեսել:

— Ո՛չ, — ասում է Իսահակը, — դու բաւա-
կանին աշխատել ես, ես այդ տեսնում էի...

Շրջանի ամենամեծ մարդու այդ դովասան-
քը ուրախացնում է Ֆրեդերիկին:

Տուն դառնալիս Իսահակը Սելվերտին հարց
է տալիս:

— Հը՛մ... ի՞նչ ես կարծում— Արծնսենը իր
հողամասի համար որքան կուղենա:

— Ահա թէ ինչ, — մտածում է Սելվերտը.
կնշանակէ, հայրս Ելիսէյի համար է ուզում գնել:

— Երեկ գինն մտաչելի է, — պատասխա-
նում է նա:

Երկու օր շարունակ Սելվերտը փախում է
մօր հետ: Հետեանքը — Ելիսէյին համակ են գրում:
Ինչերը վերստին անսովոր հոգատարութիւն է
ցոյց տալիս ասանին դուժերում և ուշադիր վե-
րաբերմունք — գէպի ամուսինը: Նրա սիրտը ժա-
մանակ— առ ժամանակ յուշերն ու զղձումն են
կրծում: Մէկ անգամ զիշերը նա արմուտնկի վրա
յինւեց և ասաց ամուսնուն.

— Կսիր, Իսահակ...

— Ի՞նչ ես ուզում, — ճարգրեց նա.

— Ո՛չ, ոչինչ: Միայն թէ ես այնպիսի կնիկ
չեմ, որպիսին պէտք է լինէի:

Այդ հասարակ խօսքերը յուզում են նրան
— յուզում ջրապացաքարին: Նա ուզում է ինգե-

րին մխիթարել, նա չի հասկանում, թէ, իսկապէս, բանն ինչուն է:

— Ոչ որ այնպէս չի լինում, ինչպէս որ պէտք է,—ասում է Իսահակը:

— Ա՛խ, ո՛չ, ո՛չ, — շնորհակալութեամբ պատասխանում է նա:

Օ, Իսահակը այնպիսի անողջ հասկացողութիւններ ունէր որ...նա գիտէր ուղղել այնտեղ, ուր մի բան ձուռւմ էր: Մեզնից ո՞վ է այնպէս, որպիսին պէտք լինել:

Կիւրակի օրը Սեղանքո եկաւ Արծնտենի հաւատարմատար Անդերսենը: Լէօպոլդինան զիմաւորեց նրան, կաթ մատուցեց խմելու և ամբողջովին կարմրեց:

— Գու ճանաչեցի՞ր ինձ, — հարցրեց նա:

— Այո՛:

— Ես քեզ լաւ եմ յիշում: Գու երկու անգամ եղել էիր մեզ մօտ և բան-ման գնել:

— Ձէի սպասում, որ դուք ինձ կյիշէք, — պատասխանեց Լէօպոլդինան. բայց այժերը նրան իսպառ դաւաճանեցին. Աստուած գիտէ, թէ ինչպէս նա մինչև խոհանոց հասաւ:

Մայրը նայեց նրան ու հարցրեց.

— Ի՞նչ պատահեց քեզ հետ:

— Ոչինչ:

Ի հարկէ, ոչինչ — բանն այն է, որ Լէօպոլդինայի համար էլ հերթ հասաւ յուզւելու...նա մեծացել էր, զեղեցկացել, ձեռները քնքոյշ են ու կանացի:

Անդերսենը դէպի ժայռն էր գնում. ըստ երևոյթին, Արծնտենի կարգադրութեամբ:

Վերադարձին Իսահակը տանն էր — հրաւիրեց նրան ճաշելու և սուրճ խմելու: Ճաշին, ի միջի այլոց, Ինգերը հարցրեց.

— Ճի՞շտ են ասում, որ իբր թէ Արծնտենը ուզում է իր «Մեծ» ագարակը ծախել:

Նա երբեմն խօսում է այդ մասին, — պատասխանեց հաւատարմատարը:

— Իսկ որքա՞ն է ուզում իր հոգամասի համար:

— Չգիտեմ, թէ որքան է ուզում, բայց նա ասում էր, որ իբր թէ իրեն հազար վեց հարիւր կրօն է նստել:

— Ձէ՛է, — անկեղծ սարսափով բացականչեց Ինգերը. բայց Իսահակը զիւանագիտօրէն հարթում է նրա համար ստեղծւած անհարմար գրութիւնը.

— Շէնքեր շատ կան այնտեղ, — ասում է նա:

Հաւատարմատարի մեկնելոց անաջ Լէօպոլդինան թագ կացաւ դռան յետևում: Նրան շատ տարօրինակ էր թւում հաւատարմատարին ձեռք տալը:

VIII

Մ Ռ Ա Յ Լ Օ Ր Ե Ր

Տափաստանով մի մարդ է գնում: Փամի է, անձրև է տեղում, բայց մարդն առերես ուրախ է թւում, սրտով էլ է ուրախ: Ակսել Սարեմն է այն — դատարանից է վերադառնում. նրան արդարացրին... Եւ նա ուրախ է. նախ՝ նրան ուղարկեաժ խոտ հարող մեքենան և գութանը գանւում են նաւահանգստում, երկրորդը՝ դատարանն ընդունեց, որ նա երեխայի սպանութեանը չի մասնակցել:

Բայց ի՞նչ ժամե՛ր ապրեց: Երբ նա դատարանի առաջ կանգնել ու ցուցմունքներ էր տալիս, իրան—այդ անխոնջ մշակին—թւում էր թէ դա ամենածանր աշխատանքն էր իր կեանքում:

Ճիշտ է, Վառվառէն էլ նրան օգնեց. նա Ակսելին գովում էր և կրկնում, որ վերջինս իսպառ տեղեակ չէր ծննդաբերութեան: Իսկ Վառվառէյի համար կարող ոյժեր էին աշխատում: Աշխատում էր լենսման շեյերդալի կինը: Նա պահանջեց, որ իրեն, որպէս վկայի, հարցաքննեն, և դատարանում մի ահագին ճառ ար-

տասանեց: Նա շատ էր խօսում և խօսում էր տաքացած, ուղղակի դարմանալի է, թէ ո՞րտեղից էր այդքան բառեր գտնում. սկսեց մարդկային ցեղի ճնշող կիսից, որին պատկանում էին ինքը և մեղադրւողը, խօսում էր հասարակութեան մասին և այն բանի մասին, որ քանի դեռ հասարակութիւնը մնում է նոյնը, ինչ որ առաջ, չամուսնացած մօրը պիտի արդարացնել, եթէ մինչև իսկ իր երեխային սպանի, կամ թէ չէ չնչին պատժի ենթարկել: Եւ վերջացրեց մի հաւատարմով, ըստ որի տւեալ դէպքում ոչ մի սպանութեան մասին խօսք անգամ կարող չէ լինել, որ երեխան ինքն է խեղդել, երբ ցաւից դժւած մայրը առւակիւ է ընկել...

Ի վերջո՞ դատավարութիւնն այնպիսի ընթացք ստացաւ, որ դատախազը իր ճառի վերջում մինչև անգամ յայտարարեց, որ մեղադրական դատավճիռը չի պնդում, իսկ պաշտպան — իրաւաբանը սպառնելով այն ամենը, ինչ որ կարող էր ասել յօգուտ Վառվառէյի՝ բարձրաձայն վերջացրեց.

— Խնորէն մի գատէք այս աղջկան. մեր նպատակը պիտի լինի ոչ թէ մի աւելորդ յանցագործ ունենալ, այլ կրկին հասարակութեան վերադարձնել մի օգտակար անդամի:

Երբ Վառվառէյին արդարացրին, լենսմանի կինը նրան իր մօտ ծառայութեան վերցրեց, Ակսելը նրա հետ չէր խօսում: Նա նկատեց, որ

Վառվառնէն զունատուել ու նիհարել է, ատամներ-
լաւացել էին: Մատներին ոչ մի մատանի չկար:

Ակսելը տանը երկար չհանգստացաւ, աշ-
նանային փոթորիկները հեռագրագծի վրա շարու-
նակ անհաճո գէպքեր էին առաջացնում, մերթ
այտակար, մերթ այնտեղ գլիծը վրասում: Հեյալերի
ուղարկած մեքենաները պէտք է բերել գիւղից, այն
ինչ նա ստիպւած էր հեռագրագծով դէս ու դէն
վագել: Եւ այս բոլորը իր փողասիրութեան պատ-
ճառով:

Պտոյտի ժամանակ Ակսելը ժայտի կատա-
րին հանդիպում է խանութպան Արծնսէնին: Նա
համարեա թէ խելագար է — սաստիկ մտահոգւած
էր և իր ընտանիքի վիճակով: Ակսելը կանոց է
աւնում նրա հետ, մի քիչ զրուցելու համար:

— Անպայման պիտի ձանկա ձգեմ նրա,
յայտարարում է Արծնսէնը:

— Ո՛ւմ — նրան:

— Նրան, ով քայքայում է ինձ և ամեն-
քին մեր գաւառում — Հեյալերին: Նրան պէտք էր
գնդակահարել:

Ակսելը խորհուրդ է առել Հեյալերից հեռու
կենայ, նա ուժեղ մարդ է: Յետո հարցնում է
Արծնսէնից, արդեօք վերջինս հեռանալու չի՞
պատրաստուում:

— Մի՛ թէ կարծում ես, որ կմնամ փթելու
ձեր ձահիճներում, — շարութեամբ գոռաց Արծն-
սէնը, — եթէ դու ինձ համար գնորդ ձարես, ան-

պայման կծախեմ: Միայն թէ այտակար դուռ-
ուում չկա այնպիսի մի մարդ, որ իմ հոգամասը
գնել կարողանար. այտակար բոլորն էլ յիմար,
անպէտք մարդիկ են — մութացկաններ:

— Կան, էն էլ ինչպիսի մարդիկ. հէնց
Աելանրօյի տէր Իսահակը ուղեցած ժամանակը
կարող է ձեր ամբողջ հոգամասը գնել, — վերա-
ւորւած պատասխանեց Ակսելը:

— Չեմ կարծում:

— Ինձ համար միենոյն է, թէ դուք ինչ
էք կարծում, — վերջացրեց Ակսելը և շուտ եկաւ
մեկնելու:

Հանքը գնալիս Արծնսէնը Աելանրօյի մօ-
տով անցաւ. վերագարձին նա ազարակն անցաւ
և Իսահակի հետ զրոյց ունեցաւ:

— Այ, — սաց Իսահակը և զլուխն օրօրեց,
— ես զրա մասին չեմ մտածում, չեմ էլ մտա-
դրում մի բան անելու:

Բայց երբ Զրօրճնեքին ելիսէյը եկաւ — զրու-
թիւնը փոխեց: Եթէ ելիսէյը խանութ պահէն
իր համար յարմար է գտաւ, Իսահակը զրան
դէմ չէ: Եւ տնո մէկ անգամ Ինգերը, Սիվերան
ու ելիսէյը «Մեձ» ազարակը գնացին գիտելու:
Ելիսէյը կտորատում էր ու մամնագէտի տեսք
ընդունելով ամեն ինչ գիտում: Բոլորի համար
նա մէկ ու կէս հարար կրօն առաջարկեց — դոր-
ձը գլուխ չեկաւ: Արծնսէնը յամտեց, որովհետեւ
աւելին ստանալու յոսալ սկսեց:

Բանն այն է, որ Հեյլերի մերժումով ստեղծւած կացութիւնը քննութեան տանելու մի ժողով կայացաւ զիւղում: Գաւառում կեանքը գրեթէ մարեց: Մարդիկ այլևս չէին կարող առաջւա պարզ ու համեստ կեանքով ապրել. նրանք սամերի, ճերմակ հացի, հագուստեղէնի համար գործարանում գործւած կտորների, մեծ ոտճիկների և շոպլութեան էին ընտելացել: Ժողովը վերջացաւ նրանով, որ զիւղից երկու լիագօր ուղարկեցին Հեյլերի հետ բանակցելու համար: Մի շարաթից յետո լիագօրները Հեյլերի կարուկ մերժման պատասխանը բերին: Նրանք ճարեցին Հեյլերին, բայց վերջինս միայն պուխն օրօրեց ու քմծիճաղ տւեց:

— Տուն գնացէք, — առաց նա և ճանապարհաձախս էլ տւեց:

Նրա հետևանքն այն եղաւ, որ Արօնսենը մի գեղեցիկ օր Սելլանրօ գնաց և կայքը ծախելու պայմանագիր ստորագրեց: Նլխէյին այդ հանգամանքը, իսկապէս, մեծ ուրախութիւն չպատճառեց: Այդ օրից նրա բազըլ որոշւած էր զիւղը նրան կխորտակի: Նրա վիշտը մի քիչ մեղմացաւ, երբ նախկին հաւատարմատար Անդերսենը նրա մօտ եկաւ և խնդրեց իրեն ազատ համարել: Առաջին անգամ Նլխէյը իրեն տէր ու անօրէն զգաց:

— Կարող ես մնալ պաշտօնումդ, — առաց նա, — երբ ես Բերգենի ու Տրօնհեյմի հետ կա-

պեր հաստատելու համար բացակայելու լինեմ, այդ ժամանակամիջոցում այստեղ ինձ հաւատարմատար պէտք կգա:

Եւ Անդերսենը վատ հաւատարմատար չէր: Գարնանը, երբ սառած ձածիճները մի քիչ հալ ընկան, Սիվերտը Սելլանրօյից «Մեծ» ազարակը եկաւ և սկսեց հողը թոխրել: Անդերսենը ես ամբողջ ժամանակը աշխատում էր Սիվերտի հետ՝ չնայած, որ դա իր պարտականութիւններին չէր վերաբերում: Իրականանալու էր ծերունի Իսահակի վաղեմի ցանկութիւնը — չորացնել այստեղի ձածիճները և հողագործութեամբ պարապել. առևտուրը թող մի երկրորդական բան լինի. — հէնց այնպէս, նրա համար, որ մարդիկ մի կոճ թելի համար ստիպւած չլինեն զիւղ գնալ:

Սիվերտն ու Անդերսենը քովեքով թոխրում էին և ուրախ գրուցում: Յայտնի չէ, թէ ինչպէս, Անդերսենը քսան կրօնանոց մի ոսկի էր ձեռք բերել և ծխախոտի թղթի մէջ փաթաթած պահում էր անդուհում: Ոսկին Սիվերտին անշափ դուր եկաւ. նա առաջարկեց ծախել իրեն, Անդերսենը չհամաձայնեց: Այն ժամանակ Սիվերտը մրցում առաջարկեց — ոսկին յաղթողին էր պատկանելու: Անդերսենը չհամաձայնեց. Սիվերտը յայտարարեց, որ ամբողջ գաշտը մենակ կթոխրի, սակայն Անդերսենը վիրաւորեց ու առաց:

— Հա, որպէսզի յետո զու ձեր տանն ա-
սես, որ ես աշխատել չեմ կարողանում:

Ի վերջո, նրանք բանրհինդ կրօնով համա-
ձայնութեան եկան. Սիվերալ մի անբուն զիշեր
գտնեց—եօթը միոն մինչև տուն, երթը—անից
նոր ազարակը. հօրից թուղթ խնդրեց և առաւօ-
տեան առանց որևէ յագնածութիւն զգալու աշ-
խատել սկսեց: Անդերսենն ուզում էր ծիծաղել
Սիվերաի վրա նրա արածի համար, բայց Սի-
վերալ պաշտպանուելու ուժեղ զէնք ունէր.

— Հա, ի դէպ, Լէօպօլդինան խնդրեց քեզ
բարեկէ, —ասաց նա: Անդերսենը լռեց ու կար-
մբեց:

Նոյն գարնանը մի նշանաւոր անցք պատա-
հեց. եկաւ նոյն ինժեները այլեայլ բանուորների
հետ, վերսկսեց նախկին աշխատանքը: Ուրեմն,
Հէյսլերը, զիւզը խղճալով, այնուամենայնիւ իր
ժայռը ծախեց: Ասում էին, որ հօր անունից
մեծ սրդին փոճառքը իրագործեց:

Ամեն ինչ, կարծես թէ, առաջւա նման
կարգի էր ընկնում. մինչև անգամ նախկին խա-
նութպան Արօնսենը յետ եկաւ և ուզում էր,
ինչպէս էլ որ լինի, իր խամութը յետ գնի:

— Աչ, —ասաց Ելիսէյը, —ես չեմ ծախում:

Ելիսէյն այդ ժամանակամիջոցում արգէն
ընտելացել էր գիւղական առևտրականի վիճա-
կին և այնքան էլ վտա համարում չունէր նրա
մասին: Նա ունէր մի հաւատարմատար, որը

նրա փոխարէն աշխատում էր, իսկ ինքը առա-
ջին կարգի վագոնով ձամպորդում էր, շատ ապ-
բանք գնում և ձամպորդութիւնից վերագանում
աւելի զուգւած ու աւելի հպարտ: Երջանիկ օրեր
— ազնւական կեանք և անգործութիւն:

Սակայն բոլոր այդ յոյսերը մշտապես չէին.
ձիշա է, ժայռում աշխատանքը սկսեց, բայց
միւս կողմից—հարաւից, հակառակ ծայրում,
նախկին մշակման տեղից երկու միոն հետո,
այլ գաւառում, բոլորովին հետու... Այդ լուրը,
որպէս փոթորիկ, ցնցեց, խուցրեց բոլորին—գիւ-
ղի բնակիչներին խորունկ վիշա տիրեց: Ազա-
րակաբնակները համարեա թէ ուշագրութիւն
չդարձրին այդ հանգամանքի վրա: Նրանք չէին
վշտանում այն սքանչելիքների պատճառով, որ
իրենք չունէին. — գեղարեւոտ, լրագրեր, շքե-
ղութիւն, քաղաքականութիւն — բոլորի արժէքը
միշտ նոյնն է, ոչ աւել, ոչ պակաս: Երկրի
մթերքներն, ընդհակառակը, մարդիկ ստիպում
են, ինչ գնով էլ որ լինի, ձեռք բերել: Եւ ստեղ-
ծողը, արդիւնաբերողը իրենք են—ազարակա-
բնակները—նրանք միակ ապրելուն են, ամեն ինչ
ստեղծողը: Սեւանբոյեցի Սիվերան այդ բոլո-
րը հասկանում էր, և եթէ նրան որևէ բան
տխրեցնում էր, գա յամենայն զէպս, աշխատան-
քի բացակայութիւնը չէր: Աւելի տխրալի էր
այն պարագան, որ Սեւանբոյի բանուորուհին,
գիւղացի դարբնի տղջիկը — Իենսինան գնաց: Այն.

ինքը ցանկացաւ ու գնաց: Ամուսնանալու համար նա բոլորովին հասունացաւ, առողջ էր, ամբա-
կազմ. նա գնաց: Ազարակում մնացին միայն
Ինգերն ու Լէօպօլդինան: Օ՛, Լէօպօլդինան նոյն-
պէս արդէն հասուն աղջիկ էր. մայրն այդ պարզ
տեսնում էր. այդ աչքի է գորնում մանաւանդ
այն պատճառով, որ հաւատարմատար Անդերսե-
նը կիւրակի օրերը սկսել էր Սեյլանրօ գալ և
Իսահակի հետ երկար զրոյցի բռնել գիւղատն-
տեսութեան մասին: Բայց Իսահակն այլևս այն
չէր. նա զգում էր, որ անձնատուր է լինում, որ
իր կեանքի անիւր զանդաղեցնում է իր ընթաց-
քը: Նախկին ոյժն արդէն չկա. ոյժը Սիվերտի
մէջն է: Նա, Իսահակը, աշխատում էր, որպէս
խակիան տղամարդ. նրա մէջքը դիմանում էր
այնպիսի ծանրութեան, որպիսին բեռնակիր ա-
նամսին է վայել. այժմ նա երևան պիտի բե-
րի իւր այն գիմացկանութիւնը, որ անհրաժեշտ
է իր մէջքին աթոռի վրա հանդիստ աւելու հա-
մար. ի՛նչ արած. չէ՞ որ ոյժը ոչ թէ իր, այլ
Սիվերտի մէջ է:

Մի քանի օր շարունակ Իսահակն անչափ
լնկճւած էր: Մուսլ օրեր էին: Իսահակն իր մէջ
ոյժ չէր զգում նոր յարգանոց կառուցելու հա-
մար. էհ, թող այժմ այն Սիվերտը գլուխ բերի:
Եթէ ինքը որևէ բան այլևս պիտի կառուցի, այդ
իր և Ինգերի հանգստութեան համար շինելիք
խրճիթն է:

Նա սկսում է բացատրում մի տեղ մաքրել,
Սիվերտն օգնում է նրան: Օ՛, այդ Սիվերտը—
ինչպէս ճարպկօրէն նա գլխի է ընկնում. նա եր-
բէք ոչինչ չի հարցնի և միանգամայն համաձայն
է հօր հետ, որ կառուցող տնակը գնացող—ե-
կողի համար է: Նա միայն խորհուրդ է տալիս
նրանում մի խոհանոց մէկ էլ մի փոքրիկ մատան
շինել...

— Այդ ճիշտ ես ասում,— վրա է բերում
հայրը և մի բոպէ անց՝ հարցնում.

— Ելիսէյը դեռ չի՞ վերագարձել:

— Երևի շուտով կգա,— խուսափողաբար
պատասխանում է Սիվերտը:

Կատարեալ պատուհաս է Ելիսէյը: Մի՞թէ
չի կարելի ապրանքը բերել տալ, փոխանակ ին-
քը այս ու այն կողմը ճամպորդելու: Եւ առհա-
սարակ այդ խանութը, հասկանալի չէ, թէ ին-
չու համար գոյութիւն ունի: Գիւղի բնակիչները
գնելու էին գալիս այն ժամանակ, երբ փող չու-
նէին, Ելիսէյն էլ ապառիկ էր բաց թողնում,
վերջը ոչինչ չստանալով: Իսահակը Ելիսէյին ար-
դէն բաւականին փող էր յանձնել. ժայռի վա-
ճառումից գոյացած հարստութիւնից քիչ բան
էր մնում. իսկ յետո՞ ինչ պիտի լինի:

Ելիսէյը չափազանց շատ ճամպորդութիւն-
ներ է կատարում. նրանք էժան շին նստում:
«Չպէտք է մանրակրկիտ լինել», ասում է Ելի-
սէյը և կրկնակին տալիս այստեղ, ուր կարելի է

աւածի կիսով սահմանափակել: Նրան շոյում է
այն հանգամանքը, որ մարդիկ գիւղից նրա մօտ են
գալիս ապրանք գնելու, և ինքը անհաշիւ բաց
է թողնում ապառիկ: Ո՞վ է վճարում: Հայրը:

Մայրը նրա հաւատարիմ պաշտպանն էր, և
երբ հայրը Ելիսէյի տոհմուրը փուշ, դատարկ
բան էր համարում, նա պատասխանում էր.

— Ի՞նչ ես հասկանում որ...

Սակայն ոչինչ չհասկացող հայրը մէկ ան-
գամ նրա տչրերը բաց արու:

— Տես, թէ ինչ է մնացել այն փողերից,
որ մենք ստացել ենք ծախած սարի փոխարէն:

— Այդպէ՛ս, ասաց նա, իսկ մնացածը:
Ելիսէյն է վերցրել:

Նա ձեռները շփեց և բացականչեց.

— Ոչ նրա խելքի գալու ժամանակն է:

IX

Ո Ի Ղ Ե Կ Յ Ե Լ Ը

Իսկ ժամանակն անցնում է. ձմեռն անց
կացաւ, նորից գարուն է գալիս: Եւ անա Իսա-
հակը գիւղ գնալու կարիք զգաց: Իսահակը շատ
սակաւ էր անից բացակայում, իր փոխարէն նա
սովորաբար Սիվերաին էր ուղարկում: Բայց այս
գէպքում ինքը կառքը բացաւ, նստելաւեղին
յարմարեցրեց և հասկանալի բան է, իր հետ
«Մեծ» ազարակը Ելիսէյի համար ուտելու այլ
և այլ պարէն տարաւ: Սելանրօյից ոչ որ կրքէք
տոանց Ելիսէյի համար պուշար տանելու դուրս
չէր գալիս:

Ճամպին առաջին երկու ազարակներում
տանտէրերը դռների մօտ կանգնել են ու ա-
սում են.

— Այս ինքը Իսահակն է, ինքը... տեսնե՞ս
ինչո՞ւ համար է նա այսօր գնում:

Նա մօտենում «Մեծ» ազարակին ու կանգ
առնում.

— Ելիսէյը տա՞նն է:

Ելիսէյը դուրս է գալիս. նա տանն է, գեւ

չի մեկնել, բայց պատրաստուում է իր գարնանա-
լին պտոյալը կատարելու ազարակներում:

— Մայրդ քեզ ինչ-որ բան է ուզարկել
սրանց մէջ, — ասում է հայրը:

Ելխէյը պուլիկները ընդունում է, շնորհա-
կակալութիւն յայտնում ու հարցնում.

— Իսկ նամակ կամ ուրիշ որեէ բան չկա՞:

— Ինչպէս չէ, պատասխանում է հայրը և
սկսում գրպանները սրբապել, — երևի փոքրիկ
Ռերեկայից է:

Ելխէյը նամակը ընդունում է, ճէնց գրան էլ
սպասում էի—նա շօշափում է և զգում, որ նա-
մակը խիտ է ու հաստ և ասում է հօրը.

— Ափսոս, որ այսպէս վաղ եկար... բայց,
գուցէ դու մի քիչ կսպասես և իմ չեմօղանը
կվերցնես:

Իսահակն իջնում է կառքից և ձին կա-
պում: Նա մի պտոյա է կատարում հողամասում:
Փոքրիկ հաւատարմատար Անդերսէնը վառ հո-
ղազործ չէ: Այս տարի անասունների համար
կարիք չկա կեր առնելու, իսկ եկող տարի Ելի-
սէյը, երևի, կկարողանա ձի պահել: Այդ բոլորը
նա Անդերսէնի զէպի զիւղատնտեսութիւնն ու-
նեցած սիրուն է պատական:

Բաւական ժամանակ անց՝ Ելխէյն արդէն
պատրաստ է: Հագած ունի կապոյա գոյնի գե-
ղեցիկ հագուստ, ձերմակ օձիք, կրկնակօշիկներ,
ձեռին մի ձեռափայտ: Նրանք գնում են, և հայ-
րը հարցնում է.

— Դու երկա՞ր ժամանակով ես գնում:

— Երեք շաբաթով...

Ներքևի երկու ազարակներում, որոնց մօ-
տով նրանք անց են կենում, մարդիկ նրանց
նայելով ասում են.

— Դա ինքը խահակն է...

Գիւղում նրանք կանգ են առնում Բրեդէ
Օլսէնի մօտ: Բրեդէյի բախան այս անգամ կար-
ծես թէ բանում է—նրա հիւրանոցը սիրով այ-
ցելում են սրճասէր մարդիկ: Հիւրանոց ունե-
նալու միտքը իր կնոջն է պարտական. իր ազա-
րակի աճուրդի ժամանակ կնոջը շատ էր դուր
գալիս սրճավաճառքը: Բրեդէյի ընտանիքը և ինքն
սպրում են այդ ձեռնարկութեամբ:

— Ա՛յ քեզ հիւրեր, — դիմաւորում է Բրե-
դէն Իսահակին ու նրա որդուն և զէպի սենեակ
ճամպում: — յուսով եմ, դու չե՞ս մեկնում, Իսա-
հակ:

— Ո՛չ, ես միայն գարննի մօտ եմ գնում
գործով:

Այդպէս: Իսկ Ելխէյն էլի քաղաքն՝րն է
պտոյաի ելնում:

Ելխէյն ընտելացել էր հիւրանոցներին,
իրեն այնպէս է պահում, ասես թէ տանը լինի:
Բրեդէյի կրտսեր աղջիկը սուրճ է մատուցում,
իսկ ինքը—Բրեդէն հիւրերին պատմաձգներով
զբաղեցնում:

— Վառվառէ՛ն: Այո, նա լինամանի մօտ

ճառայութիւնը թողեց. դարձեալ «Լուսնայինումն» է, ինչպէս չէ, աշնանից: Նա արդէն մի երեխա ունի—նրանք լաւ են ապրում: Իսկ պառաւ Օլիւնան մեռաւ:—Ո՞վ կարող է կարծել, որ Օլիւնան կմեռնի... Ո՞չ, ինչպե՞մ, մի վճարէք, ես այնքան յաճախ էի լինում Սելլանքոյում, եւ դուք ինձ հիւրասիրում էիք, իսկ Ելիսէյի գըրքերում նշանակեալ միջև այժմ էլ ապառիկ ունիմ վճարելու. ոչ մի էրէ մի վերցնիլ, կասե՛րինա:

Բայց Ելիսէյը վճարում է, յետո քսան էրէ էլ նւիրում աղջկան: Հանաք բան չէ:

Խահակը դարբնի մօտ է գնում, Ելիսէյն այնտեղ մնում: Բրեդէն շարունակում է գրազեցնել նրան գրոյցով:

— Վաղը չէ միւս օրը այստեղ է գալիս մի մարդ, որը վերադառնում է Ամերիկա:

— Նա կարճ ժամանակով է տուն եկել:

— Այո՛: Նա վերին գիւղից է: Նրանք այնտեղ Ամերիկայում անհաշիւ փող են աշխատում: Ուզո՞ւմ էք նրա չեմոզանը տեսնել:

Գուրս եկան հաշտը և չեմոզանը զիտեցին: Նա մետաղապատ է և պսպղում է չորս կողմից... Նրանք սենեակ վերադարձան. Ելիսէյը լռեց: Այդ ամերիկացին իր չեմոզանով ոչնչացրեց նրան: Նա ժամանակ ունի. հօրից ընդունած ծրարը հանեց գրպանից. նա առանց նայելու, թէ մէջը որքան փող կա, հէնց այնպէս գրպանն է դրել: Նա ա-

ռաջ էլ մօրից այդպիսի նամակներ էր ստանում, մէջը մի քանի թղթադրամ— ճանապարհածախի համար: Ի՞նչ կա այժմ մէջը:

Գորշ դոյնի մի մեծ թերթ, որն ամբողջապէս ծածկեալ է Ռեբեկայի նկարներով, յետո էլ մի երկտող իր մօրից: Է՛լ ինչ: Ուրիշ ոչինչ, ոչ մի գումար:

Ոչ մի գումար: Ելիսէյն աշխատած փող չունէր: Հայրը դարբնի հետ յաջողութեամբ գործը վերջացնելով վերադառնում է. Իննսինային վաղը բաց կթողնեն նրա հետ միասին գնալու: Առաւօտեան հայրը պատրաստում է տուն վերադառնալու: Նա՞ գնում է Իննսինային վերցնելու, իսկ Ելիսէյը կանգնել է ու նայում յետևից: Երբ նրանք անյայտանում են անտառի բացատի ետևում, նա հիւրանոցում պարտահոտոյց է լինում ու «թէյի» փողը տալիս:

— Մինչև ի՞մ գալը չեմոզանս թող այստեղ մնա, — առում է նա և դուրս գնում,

Նա նոյն ճամպով է գնում, որով որ հայրն է գնում Իննսինայի հետ, աշխատելով իրեն այնպիսի հեռաւորութեան վրա պահել, որպէսզի նրանք չնկատեն: Նա քայլում է ու իւրաքանչիւր ազարակարնակչի նախանձում: Նա քայլում է ու քայլում... Կառքը անց է կենում «Մեծ» ազարակի մօտով— Ելիսէյը ծուում է և ազարակի կողքով անցնում: Տանն իր խանութում ի՞նչ պիտի անի: Գիշերը կառքը մօտենում է Սել-

լանրօյին, Ելիսէյը յեանից: Միվերարը հօրից ընդունում է ձին և դէպի գոմը տանում: Եւ նա — ընտանիքի պարծանքը Ելիսէյը — չի գնում այլ կուզէկուզ գոմն է մտնում և այնտեղ Միվերարին հանդիպում:

Միվերարը սաստիկ զարմացած է, եղբայրների մէջ ցածրաձայն խօսակցութիւն է սկսում: Այսպէս շարունակել այլևս անկարելի է, — ասում է Ելիսէյը, նա դրա մասին արդէն վաղուց է մտածել. հէնց այս գիշեր նա Սմերիկա է մեկնում: — Սմերիկա՞, — բարձրաձայն հարցնում է Միվերարը:

— Կամաց, ես դրա մասին վաղուց էի մտածում. այժմ դու իմ մօրը պիտի համոզես: Այսպէս այլևս չի կարելի. ես դրա մասին վաղուց էի մտածում:

Միվերար սիրում է եղբօրը, յորդորում իր մտազրութիւնից յետ կանգնելու, սակայն Ելիսէյը կայուն է:

— Իսկ «Մեծ» ազարակը՞, հարցնում է Միվերարը:

— Թող Անդերսենին մնա: Նա միևնոյն է Լէօպօլդինայի հետ կամուսնանա:

— Չգիտեմ: Այո՞, երևի կամուսնանա:

Միվերար դուրս է գնում, երկար ժամանակ սպասել տալիս, ապա փողով վերադառնում. փող շատ էր բերել:

— Ահաւասիկ: Մեր հայրը սրանից աւելին

չունի: Ի՞նչ ես կարծում, բաւական է: Հաշիբ. նա չհաշեց: Մի քիչ սպասի, ես հիմա կհագնուեմ ու քեզ ճամպա կդնեմ:

Նա դարձեալ դուրս է գնում. այս անգամ մի բողբէ անց՝ հայրը հանդիպում է նրանց:

Ես լսել եմ, որ դու պատրաստում ես շատ հեռու տեղ գնալ, ասում է նա:

Այո՞, պատասխանում է Ելիսէյը, բայց ես չեմ վերադառնալ:

Իէ, դէ... ինչ է այս, ես քեզ հօ չե՞մ ուշացնում, փնթփնթում է ձերունին և մէկէն երեսը շուռ տալիս, բարի ճանապարհ, — արտասանում է նա տարօրինակ նախատինքի շեշտով ու շտապ-շտապ հեռանում:

Երկու եղբայրը դաշտավայրի ուղղութեամբ ցած են իջնում «Մեծ» ազարակի, ապա Բրեյդարիկի մօտով, ամբողջ ժամանակը մերթ այստեղ, մերթ այնտեղ բլուրների վրա մայրեհաւերն են կանչում. — նրանք գարնան դարն են աւետում:

— Իէ, Միվերար, այժմ քո յետ դառնալու ժամանակն է, ասում է Ելիսէյը:

— Կաւ, լաւ, պատասխանում է եղբայրը, — յետ կդառնամ, եթէ դու այդպէս ես ուզում:

Նրանք նստում են բացատում և առջևին տեսնում գիւղը, շուկան, նաւահանգիստը. մի քանի մարդիկ խոնուում են նաւի շուրջը՝ պատրասուելով մեկնելու:

Ասե՛նք ես այնքան էլ ազատ ժամանակ
չունիմ նստելու համար, ասում է Ելիսէյը՝ տե-
ղից վերկենալով:

— Ափսոս, որ դու այդպէս հեռու ես մեկ-
նում, — ասում է Սիվերաը:

— Այո՛, բայց չէ՞ որ ես պիտի վերադառ-
նամ: Եւ այն ժամանակ ձեռիս միմիայն մի հա-
տարակ չեմ ողան չի լինել կատարելիք ձամպոր-
դութիւնների համար...

«Ներթաւ բարով» ասելիս Սիվերաը եղբոր
բռում թղթի մէջ փաթաթած ինչ որ բան է գնում:

— Այս ի՞նչ է, — հարցնում է Ելիսէյը:

Սիվերաը պատասխանում է. «Շուտ-շուտ
նամակ գրիր» ու հեռանում:

Ելիսէյը թուղթը բաց է անում. ոսկի է —
քսան կրօն:

— Ո՛չ, հարկաւոր չէ, ինչու ես դու...

Սիվերաը կանգ չի առնում:

Մի քիչ տեղ գնալով, նա յետ է դառնում
և բացատում նստում: Ներքեում շոգենաւի մօտ
ածող կենդանութիւն է տիրում. նա տեսնում է,
թէ ինչպէս մարդիկ սանդուխքով վեր են բար-
ձրանում: Ահա եղբայրն է բարձրանում: Շոգե-
նաւը շարժւում է: Ու Ելիսէյը Ամերիկա է գնում:

Նա գնաց ու չվերադարձաւ:

X

ԻՍԱՀԱԿԸ ՅԱՆՈՒՄ Է.

Հաւատարմատար Անդերսէնը «Մեծ» ա-
գարակը գնելու միջոց չունէր: Բայց նա յիմար
մարդ չէր — սպասեց այնքան, որքան որ պէտք
էր այդ բոլորը ձրի ձեռք բերելու համար. իսկ
մինչ այդ նա հողամասը կապարով էր վերցնում
և շատից — քչից էլ առուտուր անում:

Խանութում եղած ապրանքների քանակը
որոշելով՝ նա վարձով իրեն հետ վերցրեց Սել-
լանրօյեցի Սիվերաին ու Բրեյդարլիկեցի Ֆրեդե-
րիկ Ստրեմին և գնաց ժայռի այն կողմում
գտնւող հանքահաններին ծախելու բոլոր ապ-
րանքը:

Ձամպորդութեան երկրորդ օրը նրանք հան-
դիւղում են մի քանի հանքահորերի, բայց մարդ
չի երևում: Մինչև երեկո ձամպա են գնում և
արդէն ներքեում ծովը տեսնում. անցնում են եր-
բեմնի բանուկ, այժմ ամայի հանքերի մօտով և
ոչ մի պայթիւն չեն լսում: Նրանք գիշերում են,
իսկ առաւօտեան մօտենում է նրանց մի գու-
նատ, հիւժւած մարդ և թափանցող հայեացքով
նրանց նայում:

— Այդ դո՞ւ ես, Անդերսեն, հարցնում է նա: Դա Արօնսենն է, վաճառական Արօնսենը: Նրան հիւրասիրում են տաք սրճով. նա սկսում է պատմել.

— Բառ չես գտնում կատարածն արատա-
յայտելու, դա ուղղակի անհասկանալի է: Ամեն
ինչ լաւ էր գնում. նա իր ապրանքը ծախում
էր, փող դիզում. շրջակա արուարձաններն երա-
նելի վիճակի մէջ էին. ուտում էին սամեր,
բաց էին արել նոր դպրոցներ, տներում սկսել
լամպակաշներով լամպեր գործածել, քաղաքացու-
ոտնամաններ հագնել: Եւ յանկարծ պարոնները
աւելորդ են համարում աշխատելը և ամեն ինչ
զաղարեցնում են: Աւելո՞րդ է, չարժէ՞: Ախր չէ՞
որ մինչև այժմ աւելորդ չէր: Դա ուղղակի խա-
րերայութիւն է: Եւ ամեն բանում Հեյսլերն է
մեղաւոր: տեղ չհասած, աշխատանքն ընդհատ-
ւեց. կարծես թէ այդ ամենը հոտառութեամբ
էր գգացել:

— Մի՞թէ Հեյսլերն այստեղ է:

— Էն էլ սնց: Նրան պէտք է գնդակահարել:
Ճամպորդները սոփ են կանգնում և գնում
մինչև արուարձանը: Արուարձանը մռայլ է ու
ամայի: Գլխաւոր գործիքները և մեքենաները
ներս են տարւած, բայց գերանները, տախտի-
ները կտարաւած սայլակներն ու տակառները
թափթփոււած են ամենուրեք և անխնամ թողնուած:

Յանկարծ մէկը կանչում է Սիվերտին: Այդ
Հեյսլերն է:

— Այ քեզ դարմանալի հանդիպում, — ա-
սում է նա:

Նրա դէմքը գեղեցիկ է, գոյնը դւարթ, բայց
աչքերը երևի ցաւում են դարնանային լոյսից.
նա մութ կիսոցներ է կրում:

— Սքանչելի հանդիպում է, — ասում է նա,
այդ ազատում է ինձ դէպի Սելլանրօ կատարե-
լիք ճանապարհորդութիւնց. ես այնքան հոգսեր
ունիմ. Այժմ քանի՞ ազարակ կա անսպասում:

— Տասը:

— Տասը ազարա՞կ: Այդ ես խրախուսում
եմ: Մեզ հարկաւոր են 32 հազար այնպիսի
տղամարդ, որպիսին քո հայրն է: Ես այդ հաշ-
ւել եմ:

Նրանք նստում են ու զրոյց անում:

— Ես այնպէս զբաղւած եմ. ոտով — գլխով
աշխատանքների մէջ եմ թաղւած: Օրինակի հա-
մար, տեսնու՞ւմ ես, թէ մենք որտեղ ենք նըս-
տած: Քաղաքի աւերակների վրա: Մարդիկ կա-
ռուցել են այն, որպէս պատահաս, իրենց հա-
մար: Այս բոլոր քարերը միայն այն արժեն, ինչ
որ մարդիկ տալիս են նրանց ձեռք բերելու հա-
մար: Ես նրանց գնեցի: Վերջին անգամ իմ որ-
դին ծախեց նրանց — այժմ ես ուզում եմ յետ
գնել: Իմ որդին կայծակ է, արագաշարժ ժա-
մանակակից մարդ, Բայց կայծակը ինքնին ան-
պտուղ բան է: Վերցնենք ձեզ, Սելլանրօյի բնա-
կիչներդ: Դուք երկրի ու երկնքի հետ միասին էք

ապրում և նրանց հետ միասին մի ամբողջութիւն կազմում: Չեզ թուր չի հարկաւոր, դուք ձեր կեանքն անցէք կացնում՝ զինւած երկրագործական գործիքներով գլխաբաց ու կենթակամե՛ծ փայփայանքների: Նայիր, աճաւասիկ բնութիւնը — նա քոնն է և ձեր ամենքիդ: Մարդն ու բնութիւնը թնդանօթներով իրար չեն ուժակոծում, չեն մրցում, չեն պայքարում — նրանք հետևում են իրար և միմիանց արժանի տուրք տալիս: Ժայռերը, անասուրը, ձահիճը, մարգերը, երկինքը, աստղերը — բոլորն անծայր են — անփախճան: Դուք ունիք այն ամենը, ինչ որ պէտք է ապրելու, հաւատալու, կեանքում նպատակ, ունենալու համար: Դուք ծնւում էք ու արտագրւում, դուք անհրաժեշտ մարդիկ էք երկրի վրա: Դուք կեանքը վառ էք պահում: Սերունդէ սերունդ դուք ապրում, օրերնիդ անց էք կացնում անընդհատ շինարարութեան մէջ. եւ երբ մեռնում էք, ձեր տեղը նոր շինարարներ են բռնում: Յաւերժական, անփախճան կեանքն էլ հէնց այդ խմատով է հասկացւում: Իրա փոխարէն դուք ի՞նչ ունիք: Կեանքն արդարութեան և ոյժի մէջն է. կեանքը գէպի իրերի վիճակն ունեցած պարզ և ուղղամիտ վերաբերմունքի մէջն է: Իրա փոխարէն դուք ի՞նչ ունիք: Ոչ ոք ձեր փէշից չի քաշում, նեղութիւն տալիս, ոչ ոք ձեզ չի հրամայում. դուք հանգիստ ունիք և հեղինակութիւն. դուք շրջապատւած էք մեծ գրգռանքով:

— Այս մշակումները ես գնում եմ: Ես այդպէս էլ ասացի ինժեներին. հաղորդեցէք շփեցցի՛ր պարոններին, որ ես նրանց գնորդն եմ: Բայց դու մի ինժեներին տեսնէիր: Նա աշխատում էր այստեղ, դէտուզէն ընկնում և համոզւած էր, որ իսկական մեծ գործ է կատարում: Որքան շատ քարեր նա փողի վերածի, այնքան աւելի լաւ կանի: Նա կարծում է, որ դրանով նա ուշադրութեան ու յարգանքի արժանի մի մեծ բան է անում, — փող ձեռք բերում գիւղի համար, հայրենիքի համար: Նա իրերի իսկական վիճակը չի ըմբռնում. հայրենիքին ոչ թէ փող, այլ այնպիսի մարդիկ են հարկաւոր, որպիսին քո հայրն է:

— Նրանք անանկացան. և այստեղ գարմանալի ու գաղտնի որևէ բան չկա. — ամեն ինչ շատ պարզ է. պղնձի նոր շերտերը Մոնտանուսն են: Ամերիկացիները աւելի ճարպիկ խողացողներ են. նրանք հարաւային Ամերիկայում մեզ ընկճում են մրցումով: Մեր հանքը շատ աղքատ է...

Հէյսլերը յոգնեց, չափից դուրս յոգնեց: Մութ ակնոցներն անգամ չեն օգնում. նրա աչքերը գոցւում են դարնանային պայծառ լոյսից:

— Դէ, մնաս բարով, Սիվերտ, — յանկարծ ասում է նա, — ոչ, այս անգամ ինձ չի յաջողի Սեղանրօ գալ. ես այնքան հոգսեր ունիմ: Բայց ես աւելի ուշ կգամ:

Նա շուտ է գալիս ու հեռանում:

Երեք օրւա ընթացքում Անդերսենը, Սիփերտը և Ֆրեդերիկը ծախում են բոլոր ապրանքը շրջակա բնակիչներին և ֆնացած հանքահաններին, որոնք զեռ փող ունէին, և տուն վերադառնում:

Անդերսենն ամենևին յիմար մարդ դուրս չեկաւ. նա զիտէր, թէ որտեղ կարելի է սպանել բոլոր այն հնացած ապրանքը, որ Ելիսէյը զիզել էր իր խանութում:

Կարաւանը զէպի տուն է ուղղում.—երեք սղամարդ են—կենսունակ ու առողջ: Նրանք գնում էին ու երգում. մի քանի ժամ քնեցին ժայռի վրա ու նորից ճամպան շարունակեցին: Երկուշաբթի օրը նրանց Սեյլանը մտնելու մտաւ իսահակը սերմել սկսեց: Նպատաւոր եղանակ էր. խոնաւ օդ, ամպի յետեից մէկ-մէկ երևացող արև. ամբողջ երկնակամարով մի հսկայական ծիածան էր ձգւած:

Իսահակը քայլում է ու սերմում: Նա շարժւում է տանը գործւած ու կարած հագուստը հագին. բուրդը իր սեփական ոչխարներից է, կօշիկները իր սեփական կովերի կաշեից: Նա քայլում է գլխաբաց, գլուխը ճաղատ է, իսկ ստորև առաջւա նման խիստ մազմազոտ. մազերն ու միրուքը, որպէս օդակ, շրջապատում են նրա գլուխը: Այդ Իսահակն է—ինքն ազարակատէրը:

Նա հոգով ու մարմնով զիւղի բնակիչ է,

երկրագործ. զիտէ այն ամենը, ինչ անհրաժեշտ է իրեն.—երբ պիտի ցանել, երբ խոտը ժողովել: Ծախւած պղնձասարի փոխարէն ստացւած փողերից ոչինչ չի մնացել, սակայն այդ ամպի վայրում արգէն տաճան ազարակ կա. նա դեռևս հարիւրաւորներին տեղ կտա իր ծոցում: Այստեղ ամեն ինչ աճում է—մարդիկ, կենդանիները, բոյսերը:

Իսահակը սերմում է: Գարնանային արևը լուսաւորում է գարին, որն աղեղնաձև թափւում է նրա ձեռքից և, որպէս ոսկի անձրև, գետնին ընկնում: Ահա գալիս է Սիվերտը. նա կցաքանի, սպա կտափանի ու նորից կցաքանի: Անտառն ու ժայռերը կանգնել ու նայում են—բոլորը զէպի բարձունքներն ու հեռաւոր հորիզոնները. այստեղ ներքին կապ ու նպատակ կա...

Վերև—սարալանջին զանգակներն են զընգզնգում. զնգզնգոցն աւելի ու աւելի մօտ է լւում: Այդ նախիրն է երեկոյեան դէմ տուն դառնում: Տասնընինգ կով է և քառասունը հինգ գլուխ մանր անասուն: Ահաւասիկ զէպ ամառային անասնատեղին են զիմում կանայք բազմաթիւ կովիկիթներով, որոնք կախւած են ուսերնին նետած լծակների ծայրերից—լէօպօլլիկնան, իենսինան և փօրքիկ Ռերեկան: Երեքն էլ ստաբորիկ են: Ինքն ինդերը տանն է—ճաշ է պատրաստում: Նա տան մէջ անցուղարձ է անում—բարձրահասակ է ու վայելչակազմ—որպէս մի վիստայուհի—օջախը վառ պահող մի կուսակիցի քրոն հին երեկոն վրա է համնում:

ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹԻՒՆ

	Երես
I. Իսահակը եւ Ինգերը	5
II. Օրէնքը նրանց շէնքով ներս մտաւ	25
III. Տարիներն անցնում են	46
IV. Զառակները	80
V. Մերենան	108
VI. Նոր գաղթականները	116
VII. Հեյալերը	137
VIII. Մոսլ օրեր	148
IX. Ողեկցելը	159
X. Իսահակը ցանում է	167

Содержание

I	Введение	1
II	Описание книги	10
III	Содержание	15
IV	Содержание	20
V	Содержание	25
VI	Содержание	30
VII	Содержание	35
VIII	Содержание	40
IX	Содержание	45
X	Содержание	50

Типография Моск. Армян. Литер.-Худож. Круга
Армянский пер., д. 2. Телефон 2-78-28
Главлит № 11350 Москва Тираж 1000

«Ազգային գրադարան»

NL0167269

